

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM YÖNETİMİ VE DENETİMİ ANABİLİM DALI

ESTETİK EĞİTİM
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Nurcan ÖZBAL

Danışman

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

2017

KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN danışmanlığında Nurcan ÖZBAL tarafından hazırlanan “Estetik Eğitim” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim dalında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../20..

(İmza)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan) .....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] .....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] .....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

(Ünvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Estetik Eğitim” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

Tarih:.....

Adı Soyadı :.....

İmza:.....

ÖNSÖZ

Her toplumun kendi kültürüne özgü bir estetik ve güzellik anlayışı mevcuttur. Bu anlayış, o toplumun kültür yapısı, inançları, örf ve adetleri, ahlak anlayışları kapsamında gelişir ve şekil alır. Ayrıca, yazılı ve sözlü kaynaklarda kalıcı hale gelerek sonraki nesillere aktarılır.

Bu çalışmada İlk Çağdan günümüze kadar belli başlı estetik anlayışları üzerinde durulmuştur. Aynı şekilde, İslam dünyasında gelişen estetik ve güzellik anlayışlarına değinilmiştir. Öte yandan estetik, güzel, yüce, mutlak güzel, sanat gibi kavramlarla birlikte estetik obje, estetik nesne, estetik tavır, estetik haz üzerinde durulmuş, eğitim de estetiğin gerekliliği, önemi ve bireye katkıları araştırılmıştır.

Araştırma sürecinde her türlü görüş, öneri ve desteklerini esirgemeyen tez danışmanım sayın Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN hocama; manevi desteklerinden dolayı aileme teşekkür ediyorum.

ÖZET

ÖZBAL, Nurcan

Estetik Eğitim, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2017

Bu araştırmanın amacı, eğitimde estetiğin etkilerini, önemini belirlemek ve uygulamalarının gerekliliğini ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda; estetiğin tanımı ve kapsamı, güzel kavramı, estetik ve sanat, estetik duygu gelişimi, eğitimde estetik bakış açısının kazandırılmasının önemi, okul mekânlarının estetiği, Batı ve Doğu filozoflarının estetik ve eğitim ile ilgili görüş ve çalışmaları ve sanat merkezli eğitim konuları araştırılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde, “Estetik”in kapsamı üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde, eğitim, eğitim ve kültür, eğitimin tarihi gelişimi ele alınmıştır. İkinci bölümde estetiğin tanımı, estetik ile ilgili terimler, güzel, Batı dünyasında ve Türk düşünce tarihinde estetik algısı, sanat, İslam estetiği ve sanatı ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise, estetik eğitim ve sanat merkezli eğitim ele alınmıştır.

Araştırma teorik olarak çalışıldığı için “Estetik”, “Sanat ve Estetik”, “Sanat ve Eğitim”, “Estetik ve Eğitim” gibi konu başlıklarında kitaplar, akademik yayınlar; yüksek lisans ve doktora tezleri, makaleler, yabancı kaynaklı tez ve makalelerden yararlanılmıştır. Araştırmada toplanan veriler, literatür taramasıyla elde edilen yerli ve yabancı kaynaklı veriler ile sınırlı kalmıştır. Ayrıca elde edilen estetik ile ilgili çalışmalarda Batı kültürü hâkimiyetinin söz konusu olduğu görülmüştür.

Çocuklar kendi estetik potansiyellerini devam ettirmek için yeterince desteklenmedikleri zaman, günlük yaşamlarına nüfuz eden estetik tecrübelerini kaybetmektedirler. Bireyin yaptığı işin ahlakça zorunluluğunun bilincinde olması ve bunu kendinde duyması yeterli olmayıp, aynı zamanda yapılan o işin güzelliğinin ya da yüceliğinin de bilincinde olması gereklidir. Vatanseverlik veya topluma bağlılık gibi duygular, siyasal bir düşünce olmaktan çıkıp, aynı zamanda estetik bir coşku olduğu zaman, etkili bir kuvvet haline gelebilmektedir.

Eğitimde estetiği uygulayarak, eğitim uygulamalarına yeni bakış açıları kazandırılabilir. Bireyin eğitim sürecinde, davranış duyarlılığı, güzel algısı ve etkinliklere eklenen sanat ve estetik bakış açısı ile hayatının tüm alanına, düşüncelerine ve kişiliğine de yansıyacak estetik duyarlılık kazandırılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler : Estetik, Güzel, Sanat, Eğitim, Kültür, Estetik Eğitim

ABSTRACT

ÖZBAL,Nurcan

Aesthetic Education, Master's Thesis, Kırıkkale, 2017

The purpose of this research is to determine the effects and importance of aesthetics in education and the necessity of its applications. In accordance with this purpose; the definition and scope of aesthetic, the concept of beauty, the aesthetic and art, the development of aesthetic feeling, the importance of earning the aesthetic perspective, the aesthetic of school locations, East and West philosophers opinions and their work about aesthetic and education, art centered education have researched.

This thesis that called Aesthetic Education has introduction, three chapter and final conclusion. The introduction has the scope of the aesthetic and the contents of the chapters. The first chapter has the education, the education and culture and developing of education by history. The second chapter has the definition of the aesthetic, terms about aesthetic, the beauty, the perception of aesthetic in the West world and Turkish history, the art, Islamic aesthetic and art. Third chapter has aesthetic education and art centered education.

Since the research is theoretically studied, it benefited by books, academic publication, Master's and PhD theses, articles at subjects like "Aesthetic", "Art and Aesthetic", "Art and Education", "Aesthetic and Education" . The collected data in the research is limited by scanning literature in domestic and foreign sources. Also the West culture has dominance on obtained work.

When children are not adequately supported to maintain their aesthetic potential, they lose their aesthetic experience that permeates their daily lives. It is necessary for the work of the individual to be conscious of the moral imperative and not to be able to feel it in himself, but also to be aware of the beauty or glory of the work at the same time. Attitudes like patriotism, or loyalty to society, can be an effective force when it is not a political thought and at the same time an aesthetic enthusiasm.

By applying aesthetics in education, new perspectives on education methods can be gained. During the individual educating process, behavioral sensitivity, the perception of beauty and with the added art and aesthetic point of view; aesthetic sensibility will be gained that will be reflected in the whole area of life, thoughts and personality.

Keywords : Aesthetic, Beauty, Art, Education, Culture, Aesthetic Education

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. EĞİTİM	3
1.1. Eğitimin Tanımı ve Kapsamı	3
1.2. Eğitimin Tarihi Gelişimi	7
1.2.1. Avrupa Tarihi'nde Eğitim	7
1.2.2. Doğu Toplumlarının Tarihi'nde Eğitim	10
1.2.3. Türkiye'de Eğitimin Tarihi	12
1.2.3.1. İslamiyet Öncesi Dönem Türkler'de Eğitim	12
1.2.3.2. İslamiyet Sonrası Dönem Türkler'de Eğitim	13
1.2.3.3. Selçuklu Devleti Döneminde Eğitim	14
1.2.3.4. Osmanlı Devleti Döneminde Eğitim	15
İKİNCİ BÖLÜM.....	17
2. ESTETİK	17
2.1. Estetiğin Etimolojisi	19
2.2. Estetiğin İlkeleri.....	22
2.2.1. Estetik Alımlayıcı (Özne)	22
2.2.2. Estetik Nesne (Sanat Yapıtı)	23
2.2.3. Estetik yaşantı	24
2.2.4. Hayalgücü (Düşleme).....	25
2.2.5. Duygular ve Estetik Haz	26
2.2.6. Estetik Değer Olarak Anlam	27
2.3. Estetik İlgi ve Özellikleri	27
2.3.1. Ereği Kendinde Olmak.....	27
2.3.2. Seyirci (Kontemplation)Olmak.....	28
2.3.3. Bireysel Olmak.....	29
2.3.4. Duyusal Olmak	29

2.3.5. Algıya Dayanmak.....	29
2.3.6. Duyguya Dayanmak.....	30
2.3.7. Özdeşleyime (Empatiye) Dayanmak.....	30
2.3.8. Estetik Hazza Dayanmak	31
2.4. Güzel Kavramı	32
2.4.1. Nitelik Bakımından Beğeni Yargısı	37
2.4.2. Yüce Kavramı	38
2.4.3. Mutlak Güzel.....	40
2.4.4. İslam Estetiğinde Güzel	41
2.5. Sanat ve Güzellik İdeası	44
2.5.1. Sanat.....	44
2.5.1.1. Sembolik Sanat.....	45
2.5.1.2. Klasik Sanat.....	46
2.5.1.3. Romantik Sanat	46
2.5.2. Sanat Eseri.....	47
2.5.3. Sanatta Tasvir.....	48
2.6. Güzel Sanatların Sistemi.....	49
2.6.1. Mimarlık.....	49
2.6.1.1. Klasik Mimari.....	50
2.6.1.2. Romantik Mimari	50
2.6.2. Heykel	50
2.6.3. Resim	51
2.6.4. Musiki	51
2.6.5. Şiir.....	52
2.7. İslam Sanatı ve Estetiği	53
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	56
3. ESTETİK EĞİTİM.....	56
3.1. Estetik Eğitim	56
3.1.1. John Dewey'in Estetik Eğitim Çalışmaları.....	61
3.1.2. Rudolf Steiner'in Estetik Eğitim Çalışmaları	62
3.1.3. Lev Vygotsky'in Estetik Eğitim Çalışmaları	63
3.2. Erken Çocukluk Çağında Estetik Eğitim	65
3.3. Geniş Alanlardaki Estetik Eğitim	66

3.4. Eğitimde Estetik Bakış Açısının Kazandırılmasının Önemi.....	67
3.6.Eğitim Mekânlarının Estetiği ve Etkisi.....	67
SONUÇ	71
KAYNAKLAR	82

GİRİŞ

Estetik algının nesnesi olan güzel kavramı, çeşitli felsefi akımların etkisinde, düşünce tarihi boyunca birçok filozof tarafından ele alınmıştır. Sanat ve güzellik, “estetik” kavramında birleşmektedir. Bilim adamları tarafından sanat ve estetik, kavramları da birlikte ele alınmıştır. Estetik, Batı dünyasının Aydınlanma dönemi ve sonrasında ontolojik yorumundan farklı bir yönüyle ortaya çıkmaktadır. Bu dönemin paradigmasına bakıldığında estetik bilginin, bir duyu bilgisi olarak, nesnel olmaktan çok öznel olduğu ortaya çıkmaktadır.

Çalışma, konu ile ilgili yerli ve yabancı kitap, tez, makale ve yayınlar ile dijital ortam kaynakları incelenip araştırılarak hazırlanmıştır. Çalışmanın birinci bölümde eğitimin tanımı ve kapsamı; kültür ile ilişkisi, eğitimin Doğu ve Batı’da, Türkiye’ de tarihi gelişimi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde estetik kavramının tanımı, ilkeleri, güzel kavramının başlıca hangi kavram ve değerlerle ilişkisi olduğu, sanat ve sanatın içeriği, İslam sanat ve estetiği konuları incelenerek değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise, estetik eğitim üzerine Batı ve Doğu filozoflarının çalışma ve görüşleri değerlendirilmiştir.

Sonuçta, estetik ve eğitim ayrı ayrı kapsam ve bileşenlerinden yola çıkarak; estetik eğitimin yararlılığı ve gerekliliği, sanat eğitimi ile ilişkisi, uygulama alanları ve bireye katkısı üzerinde durulmuştur. Ülkemizde ise estetik eğitim ile ilgili güncel çalışmaların yeterince yer almadığı kanısına varılmıştır.

a. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, eğitimde estetiğin etkilerini, önemini belirlemek ve uygulamalarının gerekliliğini ortaya çıkarmaktır.

Bu amaç doğrultusunda; estetiğin tanımı ve kapsamı, güzel kavramı, estetik ve sanat, estetik duygu gelişimi, eğitimde estetik bakış açısının kazandırılmasının önemi, okul mekânlarının estetiği, Batı ve Doğu filozoflarının estetik ve eğitim ile ilgili görüş ve çalışmaları ve sanat merkezli eğitim konuları araştırılmıştır.

b. Araştırmanın Önemi

Toplumlarda estetik ve güzellik anlayışının kültür yolu ile sonraki nesillere aktarılacağından yola çıkarak; bu çalışmada İlk Çağdan günümüze kadar belli başlı estetik anlayışları araştırılmıştır. İslam dünyasında estetik ve güzellik anlayışları ile birlikte estetiğin güzel, yüce, sanat gibi bileşenleri; ayrıca eğitim de estetiğin gerekliliği, bireye ve eğitime katkılarının önemi araştırılmıştır.

c. Yöntem ve Sınırlılıklar

Araştırma literatür taraması yapılarak teorik çalışıldığı için :“Eğitim”, “Estetik”, “Estetik Eğitim” ana konu başlıklarında alan ile ilgili kitaplar, akademik yayınlar; yüksek lisans ve doktora tezleri, yabancı kaynaklı tez ve makalelerden yararlanılmıştır.

Araştırmada toplanan veriler, literatür taramasıyla elde edilen yerli ve yabancı kaynaklı veriler ile sınırlı kalmıştır. Ayrıca elde edilen estetik ile ilgili çalışmalarda Batı kültürü hâkimiyetinin söz konusu olduğu görülmüştür.

d. Çalışmanın Alana Katkısı

Eğitimde estetiği uygulayarak, eğitim yöntemlerine yeni bakış açıları kazandırılabilir. Bireyin eğitim sürecinde, davranış duyarlılığı, güzel algısı ve etkinliklere eklenen sanat ve estetik bakış açısı ile hayatının tüm alanına, düşüncelerine ve kişiliğine de yansıyacak estetik duyarlık kazandırılmış olacaktır.

Sonuçta, estetik ve eğitim ayrı ayrı kapsam ve bileşenlerinden yola çıkarak; estetik eğitimin yararlılığı ve gerekliliği, sanat eğitimi ile ilişkisi, uygulama alanları ve bireye katkıları ortaya konulmuştur. Ülkemizde estetik eğitim ile ilgili güncel çalışmaların yeterince yer almadığı kanısına varılmıştır. Bu çalışmanın alanının özgün örneği durumunda olduğu görülmüştür.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.EĞİTİM

1.1.Eğitimin Tanımı ve Kapsamı

Varış ve Öymen'e (1978) göre eğitim, birçok değişkenin etkisi altında olan ve birçok değişkene etki edici, değiştirici nitelikte bir kavramdır. İki kökenli Latince bir terimdir. Educare-beslemek, Educario- geliştirici ortam hazırlamak, Edecere-yükseltmek, yukarı kaldırmak anlamına gelir. Tam karşılığı ise Pedagojidir. Yunanca'da "pedi" sözcüğünden alınarak türemiş, çocuk anlamında bir kelimedir. Pedagog terimi ise, Antik Yunan'da, çocukların gözetimi ve denetimiyle görevlendirilmiş kölelere, tutsaklara verilen bir sıfat olmuştur (Topsen, 1992, s. 28). Binbaşıoğlu'na (1988) göre Eğitim, "Education" sözcüğünün Türkçe karşılığıdır; büyütme, yetiştirme, geliştirmek demektir. Eğitim sözcüğünün anlamı büyük ölçüde Türk Dil Devrimi'nden önce kullanılan Arapça "Terbiye" kelimesinden kaynaklanmaktadır. Terbiye kelimesinde olduğu gibi eğitimle yapılan iş kişiye belli biçim vermek olarak kabul edildiği için, eğmek mastarında eğitim terimi türetilmiştir (Erdoğan, 2015, s. 5). Osmanlı toplumunda, Arapça'dan çocuk (tıfıl) sözcüğünden alınan bir karşılıkla, pedagoji için önerilen "İlm-Terbiye-i Eftal" deyiimi çok kullanılmıştır. Eğitim karşılığı kullanılan "Terbiye", aslında Tanrı, sahip, üstad anlamlarını içeren "Rab"dan alınmadır (Topsen, 1992, s. 28).

John Dewey'e (1996) göre: "Eğitim genellikle iki temel görüşün çatışması" bağlamında anlamlandırılmaktadır. Bunlardan ilki, eğitimin öğrencinin doğal yeteneklerine dayalı, "içsel bir gelişim olduğu" görüşüdür. Bunun karşıtı olan görüş ise, eğitimin söz konusu yeteneklerden bağımsız 'bir dışarıdan oluşturma süreci' dir. Eğitimi, bir düşünme ve sorgulama süreci olarak niteler. Filozof ve otoritelerin eğitime dair farklı tanımları vardır. Çiçero eğitimi, insanda var olan yetileri, ihtimamla mükemmelleştiren bir süreç olarak tanımlar. Montaigne göre ise eğitim, insan teşkil etme sanatıdır, dersleri de bunun için birer vasıtaadır. Komensky'ye göre de eğitim analiz, senteze dayanan doğal bir süreçtir. Kant ise; "eğitim insanın kendisinden oluşturduğu her ne ise sadece odur" der. Eğitimi, insanı insan yapan süreç olarak gören Kant, eğitim ve öğretimden geçmemiş bir insanı kanun ve kural

tanımaz bir kişi olarak görür ve bu sorunun da ileriki hayatta telafi edilemeyeceğini savunur. Rosseau'ya göre ise eğitim tabii bir süreçtir. Yani belirli bilgilerin çocuğa öğretilerek değil, çocuğun merkeze alınarak tabiatına uygun olarak geliştirilmesidir. Çocuğun psikolojik ve fizyolojik yönleri ile tanınarak ona uygun bir şekilde düzenlenen süreçtir (Erdoğan, 2015, s. 6). Eğitim süreci insan davranışına yöneliktir. Eğitimin, davranışları iyileştirmeye, geliştirmeye yönelik etkinlik gücü vardır. Eğitim bilimi, bütün davranış bilimlerini kullanarak, onlardan bütünsel bir sistem çerçevesinde yararlanarak, bireyde kasıtlı ve istenilir davranış değişmesini başarmaya çalışır (Topsen, 1992, s. 28). Eğitim, Aydoğan'ın (2015) tanımı ile "Düşünme biçimi oluşturma süreci" dir. Eğitim, amaçlı bir süreç olduğu kadar, kültür içerikli bir süreçtir, doğası gereği pozitifdir. Eğitimin esas amacı, insanların zihinsel kodlarını oluşturmaktır, ikincil amacı ise bilgi ve beceri kazandırmaktır (Aydoğan, 2016, s. 10).

Eğitim, çocuğun gözetim ve büyüme süreci içerisinde terbiye ve oluşumunu içine alır. Esası disiplindir, öncelikle menfidir, yani hataların düzeltilmesinden ibarettir. İkinci olarak müspettir, esaslı öğretim ve rehberliktir ve kültürün bir bölümünü oluşturur (Kant, 2013, s. 49). Eğitim, tarih sürecinde devam eden bilgi, beceri, normlar, kurallar, değerler sisteminin yeni kuşaklara aktarılması olarak da tanımlanabilir. Eğitim kurumlarının hedefi de iyi özelliklere sahip, belirli idealleri benimsemiş erdemli kişilikler yetiştirmektir (Oğuz, Oktay ve Ayhan, 2010, s. 71).

"Eğitim" toplumun temel yapı taşıdır. Ancak bu eğitim ve öğretimin içinde hem ilim vardır, hem de terbiye vardır. Bu eğitim okur-yazar, ilim ile düşünen ve araştıran bireyler yetiştirmekle kalmaz, duyan, işiten, bilen birey de yetiştirir. Gerçek ve tam bir eğitim ve öğretim için sadece fikir ve zeka amacının olması bile duygusuzdur. Gerçek ve tam bir eğitim ve öğretim bireyde, hem fikir, hem his, hem de azim oluşturur. Eğitim ve öğretimin tam ve asıl olması şarttır. Memleketin savunması için projeler yapan, tasvirlerini yazan, ilim ile düşünen, araştıran beyinler yetiştirmesi yeterli olmaz; aynı zamanda bu kafaları faaliyet ve girişimciliğe yönlendirecek "namus, onur, aile, vatan" diyen; millet, maneviyat hislerini, cesaret, yiğitlik, taşıma ve takip kuvvetlerini vermesi de gereklidir. Genel eğitimde amaca ulaşılabilmesi, toplumun gerçek bir üyesi, iyi insan, iyi vatandaş yetişmesi, fikirlerde ve ruhlarda, daha iyi, daha güzel özlemi yerleşmesi için, ailenin, okulun ve her türlü çalışma kurumlarının fikir ve el birliği yapmaları gereklidir (Baltacıoğlu, 2014, s. 24-29).

Eğitim, genel eğitim ve özel eğitim olmak üzere iki açıdan değerlendirilir. Genel eğitimin alındığı ve verildiği ilk ve en etkin yer ‐aile‐dir. İnsanların terbiye ve bilgi alma yetenekleri, ilk yaştan itibaren çalışma halindedir. Bu nedenle terbiye için, bir başlama yeri ve zamanı belirlenmemektedir. Doğuştan önceki oluş devresinden itibaren, ocuk çok yönlü olarak etkilenmektedir. Aileden sonra en önemli terbiye çevresi ‐okul‐ dur. Okul, ailenin eğitim ve öğretim alanında bırakmış olduğu boşluğu dolduramaz, fakat bu eğitim ve öğretimi tamamlar, düzenler. Genel eğitim, hem örgün hem yaygın eğitimin ürünüdür. Örgün eğitimde eğitim, programlar ile gerçekleşir, yaygın eğitimde ise kitle yayın araçları ve diğer bütün kaynaklar yolu ile aile ve okulun dışında sokakta, alışverişte, otobüste, sinema ve televizyon seyrederken de olumlu veya olumsuz yönde etkilenmeye devam eder. Ziya Gökalp ‐Maarif ve Hars‐ isimli yazısında genel eğitimin bu iki yolunu şöyle göstermiştir : ‐Bir millette, yaygın eğitim yolu ile toplumdaki bireye geçen fikirlerin ve hislerin bütününe ‐kültür‐ adı verilir. Mesela her milletin konuştuğu samimi bir dili vardır ki, toplumdaki bireye terbiye ile geçer. Yine her milletin türkülerinde, koşmalarında kullandığı samimi bir vezin vardır ki, bu da dil gibi yaygın eğitimle geçer. Yine her milletin, canlı olarak yaşadığı bir dili vardır ki, bu da terbiye ile geçer. Milletin ahlak ve güzellik duyguları da bireylerde bu yolla oluşur. Birey, milletin hukuk ve iktisat örflerini, felsefi ve ilmi eğilimlerini de böylece kazanır.‐ İnsan bir bütündür ve gelişmesini bu bütünlük içinde sürdürür. Öyleyse eğitim de buna paralel olarak insanın bütün ihtiyaç ve yeteneklerini, sıra ile değil, birlikte ele alarak doyumak ve geliştirmek durumundadır. Bireyin ihtiyaçları ve yetenekleri ise ancak belli bir toplumun içinde, o toplumun kültürüne göre doyurulup geliştirilebilir (Bilgin, 2001).

Eğitim, aynı zamanda insanı kültürle donatmalıdır. Kültür, eğitim ve öğretimi içine alır. Yeteneği yüzeye çıkaran da kültürdür. Yetenek çeşitli amaçlara uyum sağlayabilecek bir yetiye sahip olmaktır; herhangi bir amacı belirlemez, bunu daha sonra ortaya çıkacak olan koşullara bırakır (Kant, 2013, s. 43).

Eğitim, insanın oluşturduğu, kültürün bir ögesidir. Kültür ise, insanın yaptığı her şeydir. Her kültür bu anlamda belirli bir düzenlilik, bir sistemdir. Kültür, maddi ve manevi olarak iki gruba ayrılabilir. Manevi kültür, toplumsal bilincin de bir ögesidir. İnsan bilincinin toplumsal şekillenmesidir. Maddi kültür sosyoekonomik, teknolojik alt yapıdır, üretim güçleri ve üretim ilişkilerinden oluşmuş, insanın maddesel üretimlerinin ve ilişkilerinin bütünüdür. Toplumsal yapılar içinde bu sistemler, belirli

bir bütünlük, dinamiklik ve devingenlik oluştururlar ve karşılıklı etkileşim süreci içindedir (Topsen, 1992, s. 36)

Her insan, kendisinin de katkıda bulunabileceği bir miras devralır. Giderek zenginleşen bu mirasın içinde teknoloji, adetler, gelenekler, değerler, inançlar vardır. Buna “kültür” denir (Bilgin, 2001). Kültür, insanlara doğru-yanlış, iyi-kötü, güzel-çirkin gibi hayatın anlamını verir, hayatı kolaylaştırır ve kimlik kazandırır. Kültür ile eğitim, insanlara düşünme biçimi aşılar. Kültür temelli eğitim; her ülkenin kendi kültürüne uygun eğitim yapmasıdır. Kültürünü temel alarak bütün unsurlarını öğreten, kültürünün gerektirdiği insan ruhunu önceleyen bir eğitim, gerçek bir eğitimidir (Aydoğan, 2016, s. 15).

1.2. Eğitimin Tarihi Gelişimi

1.2.1. Avrupa Tarihi'nde Eğitim

Eğitimin tarihi, insanlığın tarihi ile başlar; öğrenme ve öğretmenin tarihidir. En ilkel toplumdaki en gelişmiş toplumlara kadar her toplumda eğitim söz konusudur. Henüz yazının kullanılmaya başlanmadığı toplumlarda informel bir eğitim söz konusu olup çocuklar aile ve kabile ortamında büyüklerini rol modeli olarak gözleyerek ve taklit ederek öğrenmekte ve eğitilmektedir. Zaman içinde yazının keşfedilmesiyle eğitim etkinlikleri de formel bir nitelik kazanmaya başlamıştır. İnsanlığın tarihinde ilk uygarlıklar Doğuda gelişmiş olup Eski Mısır, Mezopotamya, Çin ve Hint medeniyetlerinde yazının gelişimine paralel olarak formel eğitim etkinlikleri de gelişmeye başlamıştır. Batıda eğitimin ayrı bir çalışma ya da bilim alanı olarak görülmesi ve gelişmeye başlaması yakın zamanda gerçekleşmiştir. Bugünkü Batı uygarlığı ve kültürünün temeli, düşünce, hukuk ve ahlak sistemleri yönünden Eski Yunan ve Eski Roma kültürleriyle birlikte Hıristiyan inanç sistemine dayanmaktadır. Dolayısıyla eğitimle ilgili çeşitli anlayış ve uygulamalarda da bunların etkileri görülmektedir (Şişman, 2015, s. 46).

Antik devirde eğitimde, genel olarak müzik ve beden eğitimine önem verilmiştir. Eğitimden, bedeni ve zihni gelişim yanında ruh ve ahlak temizliği anlaşılmaktadır. Eski Yunanda şehir devletlerinde eğitimin temel amacı çocukları yetişkin yaşamına ve rollerine hazırlamaktır. Eğitim, bu dönem de sadece asiller için vardır. İnsanlara kazandırılması öngörülen temel değerler ise “kahramanlık, savaşçılık, şan ve şöhret, ahlak ve ruh güzelliği” dir. Isparta Şehir Devletinde devletin askeri özelliğine bağlı olarak, eğitimde “emir, itaat, disiplin, savaşçılık” gibi askerlikle ilgili değerlere ve askeri eğitime önem verilerek beden terbiyesi önemsenmiştir. Atina Devletinde ise devletin demokratik niteliğine bağlı olarak “eğitim” ön planda olmuştur. Devletin niteliğine göre eğitimin niteliği de farklılaşmıştır ve eğitim söz konusu olduğunda ilk akla gelen Sokrat, Eflatun, Aristo olmaktadır. Söz konusu filozofların eğitim konusundaki bazı görüşleri günümüze kadar ulaşmıştır. Sofistler de insanı eğitilebilir bir varlık olarak görmüşler, eğitimin merkezinde güzel konuşmaya yer vermişlerdir. Hellenist dönemde, kültürel yaşamın gelişimine paralel olarak zihinsel eğitim de gelişmiş, çeşitli okullar açılmış, yeni felsefe akımları doğmuştur. Eski Roma’da aile eğitimi ön planda olmuştur. Eğitimin temel amacı “iyi vatandaş yetiştirmek” olarak

görülmüştür. Bu dönemde eğitim, Eski Yunan kültüründen etkilenmiştir. Ancak Yeni Çağ'a kadar Avrupa'da genelde eğitimle ilgili yazılanlarda Roma kaynaklarına referans verilirken yakın Çağ'da gelişen Hımanist akımlarla birlikte tekrar Eski Yunan kaynaklarına dönülmüştür. Dönemin ünlü eğitimcileri Cato, Marcus, Cicero, Seneca, Plutarch'tır (Şişman, 2015, s. 46).

Antik Hıristiyan Çağ'da Batının, Eski Yunan ve Roma eğitim anlayışı, Hıristiyanlık etkisiyle değişmeye başlamıştır. Daha önceki dönemlerde genel olarak insan, dünyevi bir varlık olarak görülmekte ve devletin bir parçası olarak vatandaşlık eğitimine önem verilmekte iken Hıristiyanlıkla birlikte, din ve Tanrı merkezli bir eğitim anlayışı egemen olmuş, uzun süre etkili olacak olan "skolastik eğitim" başlamıştır. Ortaçağ'da, Hıristiyanlığın etkisi, başta eğitim ve bilim alanları olmak üzere çeşitli alanlarda devam etmiştir. Bu çağda, Antik Çağ'dan gelen gramer ve retorik okulları devam etmiş, başka okullar da açılmıştır. Ortaçağda manastırlarda da dini eğitim verilmektedir. Bunun yanında diğer eğitim biçimleri olarak şövalye eğitimi, meslek örgütlerinde meslek eğitimi, vakıf ve belediyelere bağlı okullarda gerçekleştirilen eğitim söz konusudur. Batıda üniversitelerin gelişmesi de 13. ve 14. yüzyıllara rastlamaktadır. Orta Çağ eğitimi, daha sonra dayacağı ön plana çıkaran bir eğitim olarak eleştirilmiştir (Şişman, 2015, s. 47). Ortaçağ Avrupa'sında eğitim Hıristiyanlığın etkisiyle dinselendirilmiştir. Her türlü eğitim İncil ve kilisenin etkisi altındadır. Hürlerin yedi sanatı (Septem Artes Liberales), Antik Çağ okul ve eğitim dünyasında öğretilen çeşitli bilim ve sanat alanları olan retorik, gramer, diyalektik, aritmetik, geometri, astronomi ve müzik Hıristiyanlığın dogmalarını benimsetmek amacı ile kullanılmıştır. Skolastik düşünce ön plana çıkarak deney, gözlem, araştırmalar yasaklanarak, bilgilerin ve doğruların İncil ve kilise kitaplarında bulunduğu savunularak okulların çoğu kiliselere bağlanmıştır (Sönmez, 2006, s. 35).

Rönesans Dönem'inde, kültür ve düşüncede yeniden doğuş söz konusu olup, Antik döneme yeniden bir ilgi gündeme gelmiş; yaşam, yeni baştan yorumlanmaya başlanmıştır. Dinin yerine, eğitimde sanat ve estetik ön plana çıkmış, kilise dogmaları geri planda kalmıştır. Düşünce planında gelişen insancıl akım, eğitimi de etkilemiş, eğitimin merkezinde insan yer almıştır. Bu akım, İtalya, Almanya, Fransa, İngiltere, İspanya gibi ülkelerde etkili olmuştur. Luther, İncili Almanca basıp yayımlayarak eğitim, kültür ve siyaset hayatında yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu dönemde kilise ve politik alanlardaki reform hareketleri eğitimi de etkilemiştir.

Reform hareketleri, bir yönüyle Antik Hıristiyanlığa yeniden dönüşü ifade etmekte olup Hıristiyanlığa dayalı yeni bir insan tipi yetiştirilmek istenmiştir. Rönesans, Reform hareketlerinin ortak yanı, Ortaçağ dogmatizmine ve skolastik düşünceye karşı çıkmaları, insana değer vermeleridir. Bu dönemde ortaya çıkan Hümanizm akımı, Ortaçağ karanlığından bunalan insanın bir kurtuluş limanı olarak antik Yunan ve Latin eserlerine sığınma arayışıdır. Böylece insanlar, kendileri dışındaki bir yaratıcı yerine hayatın merkezine kendilerini koyarak, insan merkezli bir dünya tasarlamaya başlamışlardır. Yöntem Çağı olarak nitelendirilen 17. yüzyılda eğitim ve öğretimin planlanması, eğitim programlarının güncelleştirilmesi, yeni öğretim yöntemlerinin geliştirilmesi, üzerinde durulan temel konulardır. Bu dönemde yetişen eğitimciler arasında Jan Amos Comensky (1592-1670), Büyük Didaktika adlı eseriyle tanınır; eğitimde ahlaklı ve dindar bir insan tipinin yetiştirilmesini öngörür. Bunun yanında yine dini merkeze alan başka akımlar gelişmiştir. Aydınlanma Çağı olarak nitelendirilen 18. yüzyıl da, insanı merkeze alan bir çağdır. Bu çağda akılcı (rasyonel) düşünce gelişmeye başlamıştır. Felsefede egemen akımlar olarak rasyonalizm, ampirizm, natüralizm gibi akımlar gelişmiştir. Çağın parolası ise “insan aklının kullanılması”dır. Bu çağda büyük düşünürler Descartes, Spinoza, Bacon, Locke, Hume, Hobbes gibi isimlerdir. Aydınlanma düşüncesi, akıl ve doğaya dönmeye vurgu yapar, insanın dünyadaki mutluluğuna önem verir, dini ahlak yerine, doğal ahlaktan; vahye dayalı din yerine, akla dayalı doğal dinden söz edilmektedir. Bu dönemde faydacılık (utilitarizm) ve hazcılık (hedonizm) ön plana çıkmaktadır. Bu çağın düşünce akımları eğitimi de doğrudan etkilemiştir. Aydınlanmacı düşünce, Avrupa'nın değişik ülkelerinde, farklı eğitim anlayış ve akımlarının doğmasına neden olmuştur. Bu bağlamda İngiltere’de Locke; Fransa’da Condillac, Diderot, Rousseau; Almanya’da Humboldt, Kant, Fichte, Schiller, Hegel, Goethe gibi düşünürler, görüşleriyle farklı eğitim anlayışlarını temsil etmişlerdir. Bunlar insan, milliyet, devlet, estetik, ahlak, kişilik gibi kavramlara vurgu yapan eğitim anlayışlarıdır. Endüstrileşme Çağı’nda da farklı eğitim görüşleriyle tanınan kişiler arasında Pestalozzi (sosyal eğitim), Herbart (eğitici öğretim), Fröbel (okulöncesi eğitim), Tolstoy (hürriyetçi eğitim) sayılabilir. Bunların dışında bu dönemde sosyalist eğitim, pozitivist eğitim, irrasyonalist eğitim gibi bazı akımlar etkili olmuştur (Şişman, 2015, s. 47-48).

1.2.2. Doğu Toplularının Tarihi'nde Eğitim

Doğu, insanlık tarihinin ve uygarlıkların, bilim ve kültürün eşiği, ilk kaynağı olarak kabul edilir. Latince meşhur bir atasözü, bu gerçeği “ışık doğudan gelmiştir” (Ex Oriente Lux) şeklinde ifade etmektedir. Doğulu toplumlar, kendi aralarında kültürel yönden ortak birtakım özelliklere sahip oldukları gibi farklı özellikler de taşımaktadır. Dini inançlar yönünden Doğu toplumları, Batı'ya göre daha fazla çeşitlilik gösterir. Doğu uygarlıkları denince akla, Eski Çin, Eski Hint, Eski Mısır, Eski Türkler, Mezopotamya ve İran gibi kültür ve medeniyetler gelir. Doğulu toplumların geçmişinde de eğitim, genelde dini inançlara göre biçimlenmiştir. Bu etkiler, geçmişten bugüne süregelmiştir (Şişman, 2015, s. 48).

Tarihte, Eski İran'da (M.Ö 900-360) eğitim laiklik ve ulusal birlik üzerine kurulmuştur. Kamu yararı, değerler üstüdür; Okul kralın sarayının yanındadır ve adı “Genel Eğitim Evi”dir. “Öğrenciler adil, iradeli, savaşçı, ölçülü ve büyüklerine saygılı olmalı, açlığa, soğuğa, acıya dayanmalı, ok, kılıç kullanmalı, iyi ata binmeli” amacıyla yetiştirilmektedir. İran eğitim sisteminde beden eğitimi dersi önemlidir ve kahramanların yaşam öyküleri anlatılarak öğrencilerden onlar gibi olmaları istenmektedir (Sönmez, 2006, s. 31). Çinliler'de ise, M.Ö. 2000'li yıllardan itibaren başlayan örgün eğitim kurumlarından söz edilmektedir. Çinliler de eğitim anlayış ve uygulamalarında Konfüçyüs etkileri gözlenmektedir. Bu inanç sistemi, söz konusu toplumun sosyal yaşamında halen de etkilerini sürdürmektedir. Bu inanç sistemine göre Konfüçyüs'ün insanları eğitmek için gönderildiği kabul edilmiş olup, O okumaya önem vermiş ve ilk okulu açmıştır. Konfüçyüs, özellikle dilin önemi üzerinde durmuştur (Şişman, 2015, s.48). Eğitimin erdem ve akla dayanması gerektiğini vurgular. O'nun eğitim ilkeleri; bilge olmak, içten olmak, kötülük düşünmemek, duygularına egemen olmak, aileyi eğitmek, aile ve toplum iyiliği için çalışmaktır (Sönmez, 2006, s. 32).

Hint kültürüne ait ilk yazılı belgeler, M.Ö. 2000'li yıllara ait, dini özellikteki vedalardır. Bunlar, dini nitelikte şarkı ve ilahilerden oluşmaktadır. Hintlilerde Brahman adı verilen din adamları, aynı zamanda toplumda birer öğretmen rolü de üstlenmişlerdir. Bu toplumda da eğitim, genelde dini mahiyette olup temel amaç, insanın ahlaki, manevi ve ruhi yönlerden geliştirilmesidir. Mezopotamya bölgesinde gelişen uygarlıklarda ve Eski Mısır'da da genelde Hintlilere benzer mahiyette bir

eğitim söz konusudur. (ŖiŖman, 2015, s.49). İlk takvimi bulan Mısırlılarda eğitim, okullarda yapılmakta ve okuma-yazma, matematik, astronomi, heykelcilik, müzik ve beden eğitimi dersleri verilmektedir. Gençler genel ahlak kurallarına göre yetiŖtirilir, cezanın eğitim için gerekliliği benimsenen Mısır eğitiminde ğretmen saygın, ulu bir kiŖiliktir (Sönmez, 2006, s. 31).

Doğuda İslam inancının doğup geliŖmeye baŖlamasıyla birlikte bu inanç sistemini benimseyen toplumlarda eğitim, genelde dinin ilkelerine göre gerekleŖtirilmiŖtir. Diğer dinler Hıristiyanlık ve Yahudiliğin kutsal kitaplarında doğrudan eğitim ve öğretimle ilgili ilkelere pek rastlanmamasına karŖılıđ İslam dininde, gerek Kuran’da, gerekse Hz. Muhammed’in hadislerinde eğitim, bilim ve öğretimle ilgili ilkelere çokça rastlanmaktadır. İslam’ın insana yaklaŖımı iyimser olup insanın dođuŖtan iyi olduğu kabul edilmektedir. Kuran’da bir ayette “biz insanı en güzel biçimde yarattık (95/4)”denilmektedir. İnsan, dođuŖtan saf ve tertemiz olarak dünyaya gelen, eğitilmeye muhtaç bir varlık olarak görülmektedir. Peygamberin görevi de insanları eğitmektir. “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu (39/9)” ayeti, “Ben bir ğretmen olarak gönderildim; ilim tahsil etmek, kadın ve erkek her Müslümana farzdır” gibi hadisler, bu gerçeği doğrulamaktadır. “Terbiye” Kuran’da geçen Allah’ın sıfatlarından tremiŖ bir terimdir. Allah, aynı zamanda bir terbiye edici, yetiŖtirici olarak sıfatlandırılmıŖtır. Bugünkü ğretim sözcüğü ise İslam’da “bir mesajı baŖkasına bildirme, ulaŖtırma” anlamına gelen “tebliğ” ile ifade edilmektedir. İslam peygamberi Hazreti Muhammed (S.A.V) savaŖta esir dŖen öğretmenleri, okuma-yazma bilmeyenlere okuma-yazma öğretmek koŖuluyla serbest bırakmıŖtır. Sonraki dönemde İslam lkelerinde eğitim ve ğretim konusunda pek çok kitap yazılmıŖtır. Yaygın ve örgün ğretim kurumları aılmıŖ, öğretmenlik de bir meslek olarak geliŖmiŖtir. İbn Haldun’un Mukaddime adlı kitabında öğretimin bir meslek ve sanat olduğuna dair “fasıl” adlı bir bölüm yer almaktadır. İslam lkelerinde eğitim, genelde ders yapılan yer anlamına gelen “medrese” çevresinde Ŗekillenmektedir (ŖiŖman, 2015, s. 49).

1.2.3. Türkiye’de Eğitimin Tarihi

Tarihte Türklerin üç ayrı uygarlık döneminden geçtiği görülmektedir. Bunlar; İslam Öncesi veya Orta Asya-Uzak Doğu Uygarlık Dönemi, İslami Dönem veya Orta Doğu Uygarlığı Dönemi, Tanzimat Sonrası Dönem veya Batı Uygarlığı Dönemidir. Eğitim ile yetiştirilmek istenen insan tipleri bazı yönleri ile bu dönemlere göre farklılık göstermektedir. İslam öncesi dönemde “güçlü, cesur, kahraman” yani “alp tipi” insan; İslami dönemde “alp-eren, ya da gazi-derviş tipi” veya “takva sahibi, memur tipi insan; günümüzde ise “iyi insan, iyi vatandaş ve iyi üretici” özelliklerine sahip insan yetiştirmek temel amaç olmuştur (Şişman, 2015, s. 50).

1.2.3.1. İslamiyet Öncesi Dönem Türkler’de Eğitim

Eğitim ve öğretimin sistematik temelleri milattan önceki yüzyıllarda atılmaya başlanmıştır. Bu dönemde pek çok toplum din ağırlıklı bir eğitim sistemine sahiptir. Dersler genellikle mabedlerin etrafında inşa edilmiş olan dersliklerde yapılmaktadır. Sümerler’de mabedlerin yanında bulunan dersliklerde din adamlarının dini dersler verdikleri, öğrencilerin ellerinde bulunan üzerleri yazılı tabletlerden okuma yazma öğrendikleri bilinmektedir. Sümerlerin etkisiyle Mısır ve özellikle Yunan ilminin temelleri atılmıştır. Anadolu’da ise belirgin bir Sümer etkisi hissedilmektedir. Yunan kültürünün hakim olmaya başladığı bu evrede Eflatun “Akademia”, Aristo ise “Lyceum” adındaki yüksek öğrenim kurumlarını tesis etmişlerdir (Baltacı, 1976, s.2).

Türk tarihinde Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar olarak hüküm sürülen İslamiyet öncesi dönemde eğitim, iyi bir savaşçı olma, ata binme, kılıç kullanma gibi niteliklerin kazandırılmasından oluşmaktadır. Bu dönemde yerleşik bir eğitim kurumu uygulaması ve örgütlü eğitim kurumlarının toplumsal yaşamı düzenleme etkinlikleri de uygulanmamaktadır (Bostancı, 2013, s. 239).

Hunlar, kısmen göçebe halinde yaşayan Bozkır kültürüne sahip Türk toplumlarıdır. Bu yaşamın gerektirdiği bazı özellikler, eğitimle yeni yetişen çocuklara kazandırılmaktadır. Bunlar, güçlü, iyi bir savaşçı ve asker olma, ata binme, kılıç kullanma gibi özelliklerdir. Ayrıca, madeni eşya yapımı, dokumacılık gibi el becerilerinin geliştirilmesine de önem verilmiştir. Hunlar, din olarak Şamanizm’e inanmaktadır. Şaman ve kam adı verilen şairler toplumda aynı zamanda öğretmen

rolüne sahiptirler. Göktürkler, Göktürk alfabesi olarak bilinen gelişmiş bir alfabe ve yazı diline sahip olup yazılı belgeleri günümüze kadar ulaşabilen Türk topluluklarıdır. Toplumun temel değerleri, Göktürk Yazıtları'ndan çıkarılabilir. Bunlar, bilgi ve bilgeliğe önem verme, cesaret, kahramanlık, yönetme ve egemenlik arzusu gibi değerlerdir. Uygurlar, Uygur alfabesi olarak bilinen bir alfabe ve yazı diline sahiptirler; okur-yazarlık ve bilgi düzeyleri Göktürlere göre daha yüksektir. Çeşitli yazılı eserler bırakmışlardır. Yerleşik hayata geçerek kentte yaşamaya başlayan topluluklardır. Eski İnançlarını bırakarak din olarak Maniheizm'i benimsemişlerdir. Uygurlarda da bilgi ve bilgelik önemli değerlerdir. Dünyada ilk defa basım tekniğini kullanan toplum Uygurlardır (Şişman, 2015, s. 50).

1.2.3.2. İslamiyet Sonrası Dönem Türkler'de Eğitim

İslam dünyasındaki eğitimin genel amacı, Kuran'ın emirlerini öğretmek ve uygulamaktır. Erdemli, dürüst, adil, hoşgörülü, yardım sever, iyi, Allah'a ve peygambere inanan, bilim sanat ve felsefeyle uğraşan, çalışkan, bir iş sahibi olan bireyler yetiştirmek İslami eğitimin savunduğu görüşlerdir. Bu anlayış İslam Rönesans'ı denilen 8. yüzyıldan 11. yüzyıla dek genel olarak kabul görüp uygulanmıştır. Bu dönemde yetişen Farabi, İbn-i Sina, Gazali, İbn-i Rüşd gibi düşünür ve bilginler, İslami eğitim anlayışını etkileyip geliştirmişlerdir. Bu düşünürlere göre kişi hem bu dünyaya hem de öteki dünyaya göre yetiştirilmelidir. İslam'da hem erkek hem de kız çocuklar okutulmak zorundadır. Eğitim kurumları genellikle camiler ve medreselerdir. Bu dönemde İslam dünyasındaki eğitim Avrupa'daki eğitimden çok ilerdedir (Sönmez, 2006, s. 37).

Türklerin İslam'ı kabul etmeleriyle birlikte yaşantılarında köklü değişiklikler meydana gelmiştir; ilk defa düzenli eğitim veren kurumlar bu dönemde ortaya çıkmıştır. İslam dininin okuma, bilgi, bilim ve bilim insanını takdir etme ilkeleri, Türklerin bunlara değer vermesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Orta Asya'da Karahanlılar döneminden itibaren bilim ve kültür hayatı gelişmeye başlamıştır. Semerkant, Taşkent, Buhara, Kaşgar gibi kentler, birer kültür merkezi haline gelmiş, çok sayıda medrese açılmıştır. Karahanlılar döneminde Farabi, Biruni, İbni Sina, Yusuf Has Hacip, Kaşgarlı Mahmut, Edip Ahmet Yükneki, Ahmet Yesevi gibi eğitim tarihi yönünden önem taşıyan bazı kişiler yetişmiştir (Şişman, 2015, s. 50).

Bu dönemde İslam ülkelerindeki eğitim Avrupa'daki eğitimden ilerdedir. Nizamiye (Bağdat), İskenderiye (Mısır), Sevilla ve Granada (İspanya) medreseleri dünyanın bilim, sanat ve felsefe merkezleridir. Bu medreselerden Avrupa'da Rönesans ve reformu başlatacak bilgin ve düşünürler yetişmiştir. İskenderiye ve Bergama kütüphanelerinde yakılmaktan kurtarılan kitaplar toplanarak Arapça, Farsçaya çevrilerek zengin kitaplıklar oluşturulmuştur (Sönmez, 2006, s. 38).

1.2.3.3. Selçuklu Devleti Döneminde Eğitim

Selçuklular döneminde devlet başkanları, sanatkâr ve bilginlere, eğitim ve öğretime önem vermişlerdir. Örgün eğitim kurumu olarak medrese sistemi, Selçuklular döneminde gelişerek Osmanlı döneminde yaygınlaşmaya devam etmiştir. Selçuklularda ilk medreseler, 1040 yılında Nişabur'da Tuğrul Bey tarafından yaptırılmıştır (Şişman, 2015, s. 51)

İslam dünyasında medreselerin devlet eliyle teşkilatlanması ve vakfiye ile himaye edilmeleri Selçuklularla birlikte başlamıştır. Bu döneme kadarki medreselerin çoğu, bölgedeki beyler, âlimler ya da zengin ve iktidar sahibi insanların himayelerinde bulunmaktadır. Talebe ve müderrislerin tahsil hayatlarını sürdürmeleri için vakıf suretiyle yapılan ilk teşkilatlı medrese Sultan Alparslan tarafından (1067) Bağdat'da yaptırılan "Nizamiye Medresesi" dir (Özden, 2015, s. 10) Bu medreselerde dini ve edebi derslerin yanı sıra felsefe ve pozitif bilimlerle ilgili dersler yer almıştır. Bu medreseler, devletin çeşitli kademelerine eleman yetiştirmiştir. Her medreseye bir müderris ve bir muid (yardımcı) atanmaktadır, öğrenciler, burslu ve yatılıdır. Temel gelir kaynakları vakıflardır (Şişman, 2015, s.51). Selçuklular döneminde Türk eğitim tarihi yönünden önemli olan, esnaf ve sanatkârlara dönük eğitim veren Ahilik örgütü, bir lonca sistemi olup küçük esnaf, usta, kalfa ve çıraklara meslek öncesi ve meslek içinde eğitim veren bir sistemdir. Öğretimde görevli olanlara da muallim, pir ve ahi gibi adlar verilmektedir. Ahilik, dini, sosyal, siyasi, askeri, kültürel, eğitsel işlevleri olan, kendi üyeleri arasında olduğu kadar toplumda da yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamaya çalışan bir tür sivil toplum örgütüdür. Ahilikte eğitimin temel amacı, iyi ve olgun insan (kâmil insan) yetiştirmektir. Eğitim, mesleki, ahlaki ve askeri niteliktedir. Mesleki eğitim işyerlerinde, ahlaki eğitim zaviyelerde, askeri eğitim de askerlik kurumu içinde gerçekleştirilmektedir. Ahilik, bunların ötesinde bir yaşama

biçimi olarak Cumhuriyet dönemine kadar etkisini sürdürmüştür (Şişman, 2015, s.51). Selçuklu medreselerinin mimari yapıları, bir avlu etrafında bulunan dört eyvandan oluşmakta ve medrese binaları sanatsal motiflerle süslenmektedir. Medreselerin büyüklüğü bulunduğu şehrin siyasi önemi ve talebe sayısına göre değişmektedir. Talebeler medreseden yatılı olarak da faydalanabilmektedirler (Özden, 2015, s. 15).

1.2.3.4. Osmanlı Devleti Döneminde Eğitim

Selçuklu İmparatorluğunda olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğunun geleneksel eğitim politikasında, eğitim işi devlet işlerinden ayrı ve vakıflara bağlı bir hizmet olarak yürütülmüştür. Bu geleneksel Osmanlı eğitim sisteminde, “Enderun Mektebi” hariç, diğer okullar ve kültür kurumları vakıflara bağlı olarak kurulmuş ve yaşatılmıştır. Bu uzun devre içerisinde mektepler ve medreseler üzerindeki denetim hakkı, dini makamlara aittir. “Sıbyan Mektepleri” ni “Kadılar”, “Medreseleri” ise “Meşihat Makamı” denetlemektedir. Bu durum, 1924’de “Meşihat”ın kaldırılmasına kadar devam etmiştir. 18. Yüzyılda Avrupa’da başlayan endüstrileşme sonunda, Osmanlı medeniyeti, Avrupa karşısındaki eski üstünlüğünü kaybederek gerilemeye başlamış, geçmişin parlak gururu ile kendi içine çekilmiş olan Osmanlı imparatorluğu, Avrupa’nın bu gelişmesine önem vermeyerek, gerilemenin nedenini yalnız askeri alanda görerek bu alanda tedbir almaya çalışmıştır. 18. yüzyılın son döneminden itibaren farklı askeri okullar kurulmaya başlanmıştır. Devlet ile eğitim arasında kurulan bu yeni ilişki, 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren, eğitimin diğer alanlarında yaygınlaştırılmıştır. Bu şekilde eğitim ve öğretim, bir devlet politikası özelliği kazanmıştır. Devletin eğitim ve öğretim kurumları üzerindeki ilk denetimi çeşitli makam ve otoritelere dağılmış bulunan vakıfların gözetim ve denetimini bir elde toplamak amacıyla 1826’da kurulan “Evkaf-ı Hümayun Nezareti” ile olmuştur. Böylece kurulan yeni mektepler, ilk defa devlet kuruluşları arasında yer almıştır (Cicioğlu, 1982, s. 3-4).

1 Eylül 1869 tarihli “Maarif-i Umumiye Nizamnamesi” ile eğitim işlerinde önemli düzenlemelere girilerek taşra yönetim örgütü kurulmuştur. Bu “Nizamname” ile yeni kurulan devlet okulları şu üç kademe halinde belirlenmiştir:

İlköğretim okulları : “Sıbyan okulları”, “İbtidaiyeler” ve “Rüşdiyeler” Ortaöğretim okulları : “İdadiler” ve “Sultaniler”, Yüksek öğretim: “Darü'l-funun” ve çeşitli mesleki yüksek okullar'dır. “Maarifi Umumiye Nizamnamesi”, küçük değişikliklerle “İkinci Meşrutiyet” (1908)'e kadar yürürlükte kalmıştır. 1908-1924 yılları arasında yükseköğretim kurumlarının yenileştirilmesine çalışılmış, Edebiyat, Hukuk, Fen ve Tıp Fakültelerinden oluşan “Darü'l funun”a özerklik verilmiştir. Medreseler yine Meşihat'ın denetiminde kalmıştır (Cicioğlu, 1982, s. 5).

İKİNCİ BÖLÜM

2.ESTETİK

Estetik, eski Yunanca'da "Aisthesis" sözcüğünden gelmektedir. Anlamı duyum, duyu ile algılamak demektir. Estetik, duyulur algının verdiği bilgi ile ilgili bilim olarak da tanımlanır. Immanuel Kant(1724-1804) estetik terimini "duyusalılık" anlamında kullanır. A. Baumgarten (1714-1762) Aesthetica adlı eserinde "Estetik"i, bilim olarak dile getirir ve şöyle tanımlar: "Estetik, özgür sanatlar teorisi, aşağı bilgi teorisi, güzel üzerine düşünme ve akla benzer bir yeti bilimi, duyusal bilginin bilimidir". Baumgarten, estetik adını, insanın duyusallığına dayandığını belirterek verirken, bazı düşünürler ise konusunun güzellik olması nedeni ile adının da güzellik bilimi olması gerektiğini savunmuştur. 18. yy. Filozofu J.G Herder, bu bilime Grekçe "kalligone" (güzel), G.W. Friedrich Hegel de "kalliologie" adını vermişlerdir (Tunalı, 2004, s. 13-14).

Çağdaş estetiğin öncülerinde biri olan Fransız kuramcı Etienne Souriau'nun (1892-1929) tanımıyla estetik, dönüşlü (Réflexive) düşüncenin bir biçimidir. Başka bir deyişle, "insan aklının, kendisine bütün tapınakları, katedralleri, sarayları, heykelleri, resimleri, ezgileri, senfonileri ve bütün şiirleri ortaya çıkarma imkânı veren kendi eylemi üzerinde durup düşünmesidir." Bu tanım estetiği insan aklının kendi sanatçı eylemi üzerinde düşünmesine bağlar ve her zaman her yer için geçerli bir sanattan, dolayısıyla, genel geçer değişmez bir estetikten söz edilemez (Doğan, 2003, s. 17).

Kagan (2008, s.15) ise estetiği, "insanın çevresinde yatan, pratik etkinliği içinde ortaya çıkardığı ve gerçekliği yansıtan, sanatta saptanabilen tüm estetik değerlerin zenginliğini araştıran bilim" olarak tanımlamaktadır. Bu anlamda estetik, "gerçekliğin insanlar tarafından estetik özümlemesinin bilimi" olarak tanımlanabilir. Estetiğin tarihine bakıldığında önce spekülatif ve dogmatik bir döneme sahip olduğu görülür. Bu dönem Sokrates'ten Baumgarten'a kadar sürmüştür. Daha sonra eleştirel ya da bilimsel bir dönem olan Kant ve sonrası filozofların oluşturduğu bir dönem (1750-1850) gelir (Bozkurt, 2014, s. 39).

Estetik ve sanata karşı gerçek bir coşku gösteren Hegel, 1818-1830 yılları arasında Berlin Üniversitesi'nde estetik dersleri vermiştir (Jimenez, 2008, s. 128). Hegel estetiği “güzelin ve somut olarak da sanatın felsefi kuramı” olarak tanımlar, estetik yaklaşımı ile de “sanatın ve güzelin öğelerini” açıklar. Estetik ile kastettiği ise “Güzel Sanat Felsefesi” dir. Bu durum estetiği sanatsal güzellik ile sınırlandırdığı ve doğa güzelliği kavramını estetiğin dışında bıraktığı anlamına gelir. Fakat “Hegel estetiği” bakımından “sanat güzelliği” denen bu güzellik, derin bir anlama sahiptir; Hegel estetiğinin en başta gelen konusunun, “güzellik” olduğu söylenebilir (Yıldırım, 2014, s. 55).

Estetik, bir değer felsefesi ve bilimi olarak anlaşılrsa da, bu bilimin içerisine güzellik değeri başta olmak üzere yüce, trajik, komik, zarif, ilginç, çocuksu ve çirkin değerleri de girer. Çünkü bu değerlerin estetik birer anlamı da vardır (Tunalı, 2004, s. 15-16). Estetikte her sorun güzel ile ilgilidir. Bu sebepten estetik, güzelin bilimi ya da bilgisi diye tanımlanır. Estetik çaba içinde olmak, güzeli güzel kılan etkenin peşinde olmaktır (Timuçin, 2006, s. 39).

Estetik aynı zamanda bir bakış biçimi ve bir öngörüdür. Bir genel beğeni düzenidir, bu beğeniye somutlaştıran kurallar sistemidir. Estetik, özgün bir tasarlama, kendine özgü yanları olan bir bileştirme biçimidir (Timuçin, 2006, s. 16). “Güzelin bilimi” olarak estetiğin en önemli yönlerinden birisi de etik olanla ilişkisinde açığa çıkar. Her ne kadar gündelik kullanımında veya klasik felsefede birbirinden ayrı olarak değerlendirilmeye ve sınırları çizilmeye çalışılsa da güzel ve iyinin birbirinin yerine kullanılacak kadar özdeşleştirilmesi estetiğin etik bir çerçevede ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Nitekim Platon, Aristoteles, Plotinus, Hegel gibi filozoflar da güzellik ile iyilik ve bu anlamda hakikat arasında bir ayırım yapmamıştır (Tunalı, 2004, s.132).

Estetik, felsefenin güzeli ya da güzelliği konu alan iyi, çirkin, hoş, yüce, trajik gibi güzellikle yakından ilişkili kavramları araştıran, doğal nesne ya da insan yaratısı olan ürünlerde güzelliklerle ilgili yargı ve yaşantılarda söz konusu olan değerleri, tavırları, haz ve tatları analiz eden dalıdır. Estetik nesnelere, estetik tecrübenin nesnelere yönelen temashada söz konusu olan problemlerin çözümü ve kavramların analiziyle ilgili olan felsefi disiplindir. Estetik yalnızca sanat eserlerinde yer alan güzellik yerine, güzelliği bir bütün olarak ele alır (Cevizci, 1999, s. 315). Güzel veya güzellik

ifadesi, felsefe içerisinde araştırmalara ve yargılara konu olmuştur. Felsefe alanlarının genellikle estetik bir b6lümü de olduğu s6ylenebilir.

2.1. Estetiğin Etimolojisi

Yunanca “aisthetikos”, “aisthanesthai”, “duymak”, “algılamak” s6zcüklerinden kaynaklanan, g6zel duygusuyla, g6zelin algılanmasıyla ilgili şey anlamına gelen “aisthetike” (duyum) ya da estetik, g6zelin ve g6zel sanatların yapısını inceleyen bir felsefe dalıdır. Bug6nk6 anlamıyla ilk kullanan ve estetiğin ayrı bir felsefe dalı olarak yerleşmesini sağlayan Alexander Baumgarten’dır. Baumgarten, “Meditationes Philosophicae de Non- millis ad Poema Pertinentibus” (Kalıcı Birkaç şir 6zerine Felsefi D6ř6nceler) (1735) adlı yapıtında, anlam içeriklerinin duysal bir biçim içinde iletildiği somut bir bilgi alanını belirtmek için estetik s6zc6ę6ne başvurmuş ve g6zelliğe ilişkin yargılarda duyuların belirleyici bir rol oynadıklarını s6ylemiştir (Bozkurt, 2014, s. 37).

T6rke s6zl6kte ise estetik: “G6zelliği ve g6zelliğin insan belleğindeki ve duygularındaki etkilerini konu olarak ele alan felsefe kolu. G6zellik duygusu ile ilgili olan veya g6zellik duygusuna uygun olan; sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta g6zelliğin kuramsal bilimi, g6zel duyu, bediiyat” (TDK T6rke S6zl6k, 1988, s. 469) şeklinde yer alır.

Estetiğin bir bilim dalı olmasında 6nemli katkısı olan Alman d6ř6n6r A. Gottlieb Baumgarten’e g6re estetik duyular, bilginin birikimidir. Zihin, mantığın duyu bilgisi alanındaki karşılığıdır. Zihin bilgisinin yetkinliğine “gerçek” dendiği gibi gerçeğin duyu bilgisi alanındaki karşılığı da g6zelliktir. Gerçeği araştırmak nasıl mantığın konusu ise g6zelliği araştırmak da estetiğin konusudur. Bu anlamda estetik, g6zelliği araştıran, g6zellik 6zerine d6ř6nen bir felsefe bilimidir (Tunalı, 2004, s. 15).

Estetik, Kant’a g6re, genellikle insanda bir şeyin g6zel olduğu duygusunu neyin uyandırdığını belirlemeye çalışan felsefi bir teoridir. Kant’da “estetik yargı”, şeylerin biçimlerini onlardan bir haz duygusu elde edecek tarzda ele alan yargıdır. Bu bağlamda “Transsendental estetik”, Kant’da, “t6m apriori duyarlılık ilkeleri bilimini oluşturan transsendental felsefenin ilk b6l6m6n6 oluşturur. 19. yy.’da Hegel’in

etkisiyle, estetik daha çok sanatsal güzelliği ve sanatın anlamını araştıran bir disiplin haline gelmiştir. Estetik öğretisi, Nietzsche'ye göre, etkin bir bakış açısı seçerek sanatla yaşamı uzlaştırmaya çalışan bir öğretilerdir; O'na göre, gerçek bir estetik iki temel ilkeyi göz önünde tutmalıdır:

1) Sanat bir eğlence değil, yaşama katlanmanın en yüksek ve tek doğal biçimidir;

2) Olası tek estetiğin, alımlayıcı bakımından değil, yaratıcı bakımından kurulması gerekir (Yunanlıların Tragedya Çağında Felsefe). Valéry, "Estetik, filozofun beğenisinin ve dikkatinin çekildiği gün doğdu" der. Normativ yani kural koyucu bilimler olarak ortaya çıkan Etik, Mantık ve Estetik gibi üç disiplinden Estetik, kendi içinde bölümlere ayrılır: "Sanatın kuralları, güzelin yasaları, beğeninin ilkeleri ya da kurucu öğeleri" olarak konularına göre bölümlenen bilimsel estetikten İlk Çağda söz edilmemiştir. Estetiğin konusu ve yöntemi sanatın tanımlanma biçimine de bağlıdır. Sanatın tanımı ise İlk Çağ'dan bu yana çeşitli sanat felsefelerinin doğmasına neden olmuştur. Hegel'e göre, "sanat felsefesi, felsefenin bütünlüğü içinde zorunlu bir halka oluşturur" ve bunun yanında "estetik, sanat üzerine yapılan her türlü felsefi refleksiyondur" (Bozkurt, 2014, s. 38).

"Estetik" terimi ilk kez, 18. yy.'da ki anlamından farklı olarak, klasik Yunan yazarlarının yapıtlarında ortaya çıkmıştır. Bu yazarlara göre, estetik algı düzeyine erişenler, seyrettikleri nesnelere uyumu ve ölçülülüğünden (altın oran) kaynaklanan özel bir haz duygusuna varmaktadır. Platon'da, estetiği, konusu olan "güzel", felsefi bilginin konusu olan "doğru" ve ahlaksal bilginin konusu olan "iyi" ile birlikte incelenmiştir. Sanatsal nesne, duyulur dünya ile kavranabilir dünya arasında aracılık eder; buna "Kalokagathia öğretisi" denilmektedir. Platon ve Aristoteles "estetik" çerçevesi içinde müzik, şiir, heykel, mimarlık ve tiyatroyu toplumun temel kurumları olarak görmüşlerdir. Platon şairlerin ve ressamın ideal devletine girmelerini yasaklarken, taklit etmenin (mimesis) hem ahlak kurallarını, hem de dünya ile ilgili ussal bilgiyi zedelediğini savunmuştur. Aristoteles'e göre ise taklit (öykünme), ahlaksal eğitimin temeli, arındırmanın (katharsis) kaynağı ve müzik, dans ve şiir ile kişilik biçimlenmesinin gerekli aracıdır (Bozkurt, 2014, s. 40).

Baumgarten, 1750 yılında, insanın mantıksal akıldan farklı bir yetisini belirginleştirmek üzere, Yunanca "aisthetikos" kavramından türettiği "Aesthetica"

sözcüğünü kitap ismi yapmıştır. 17. yy.'da estetik belli başlı dört inceleme alanını kapsar (Bozkurt, 2014, s. 41):

- 1) Duyular için de, zihin için de çekici olan, güzel nesnenin incelenmesi;
- 2) Güzel nesnelere üretiminin, yani güzel sanatların incelenmesi;
- 3) Estetik duyu, eğitim ve kültürün; zevk, sağbeğeni ya da sağduyunun incelenmesi;
- 4) Güzel nesnelere uyandırdığı hoşluğun incelenmesi.

18.yy'da Kant'ın, 19. yy'da Hegel'in ve 20. y.y'nin başlarında J. Croce'nin katkılarıyla gelişen estetik kuramı, yine aynı çağın başında marksizmde de yer almıştır. 20. yy. estetikçileri ise, "çevre", "sanatsal biçim" ve "yarartıcı ya da alımlayıcı özne" arasındaki ilişkileri incelemeye yönelmişlerdir. Çeşitli estetik akımları bu dönemde genellikle "olgucu estetik" ile "öznelci estetik" olmak üzere ikiye ayrılmıştır, Gerçekte bu yönelimlerin her biri, çözümlemenin başka boyutlara verdiği öneme göre birçok çeşitlenme (variation) içermektedir (Bozkurt, 2014, s. 43).

Estetik, genellikle insanın dış dünyaya ilişkin "güzel" ve "çirkin" sözcükleriyle dile getirdiği tepkileriyle ilgilidir. Ancak "güzel" ve "çirkin" terimlerinin kapsamı belirsiz, anlamları da öznel ve görelidir. Estetik kuramı, bir yandan güzelin yalnızca öznel olmayan, nesnel bir içerik taşıyan bir tanımını yapmaya, öte yandan da bu değişik terimler arasındaki bağıntıları belirlemeye çalışır (Bozkurt, 2014, s. 45).

Somut nesnel içerikleri olmaksızın renkler ile renk ilişkileri, salt psikolojik olarak, hoş ya da hoş değildirler. Fakat bunların içeriksel anlamları duyumsandığı zaman, onlar da güzel ya da çirkin olurlar. Onun için, "kıpkırmızı bir güneş batışı" ile "kıpkırmızı bir yüz" estetik olarak aynı değerlendirilemez. Ya da bir mermerin üstündeki damarlar ile yaşlı bir adamın yanak ve şakaklarındaki damarların sertliği aynı değerlendirilemez. Nesnenin özel bir bilgisini içermeyen bir estetik değerlendirme düşünülemez; fakat bu bilginin kavramsal değil, sezgisel bir özelliği vardır. Çünkü, biçim ile içeriği arasında bir ilişki kurulması, ne şekilde yapılsa yapılsın sonuçta bir "bilgi edimi"dir. Biçimin estetik açıklanabilmesi, bir düzenlenmişliği olan ve kendisini anlatan içeriğin, anlamın, anlam yükünün bilinmesine bağlıdır. Bu bakımdan, uzman olmayan kişiler için, bilimsel yapılaşmalar hiçbir estetik değer taşımaz. Aynı şey insanın estetik olarak

değerlendirilmesi için de söz konusudur. Vücut güzelliği denince, insan vücudunun orantısı, biçimi, görsel yapısı tektonikliği akla gelmektedir. “Manevi güzellik” kavramı ise, zamanı geldiğinde, bir insanın karakterinin etik değerini belirtmek üzere, mecazi anlamda kullanılır. İnsanın manevi güçlerinin iç yapısını, uyumunu, manevi “orantı”sını gösterdiği zaman, kendi içinde, kendine özgü estetik bir anlam yükünü de içerir. Onun için, güzel insan ideali, “her yönüyle uyumlu olarak gelişmiş “insan”dır. Bir insanın tek bir yanı, estetik olarak çeşitli yönlerde değerlendirilebilir. Soylu, ahlakça değerli bir özelliğin, vatanseverlikte, özgecilikte tek yanlı gelişmesi, yücelik olarak algılanabileceği gibi; o karaktere bencil güdülerin, kendini severliğin, kendi yararını düşünürlüğüne üstün çıktığı hallerde kötü olarak da algılanabilir. Ama bu her iki halde de, tüm öbür varlık alanlarında olduğu gibi, insanın manevi yanının taşıdığı estetik değer, içeriğin kendisi olmayıp, içeriğin biçime geçişi ya da başka bir deyişle, içeriğin biçimleşmiş hali, “düzenlenmişliğin ölçüsü”dür (Kagan, 2008, s.82).

2.2. Estetiğin İlkeleri

Estetik ilkeleri: Estetik Alımlayıcı (Özne), Estetik Nesne (Sanat Yapıtı), Estetik yaşantı, Hayalgücü (Düşleme), Duygular ve Estetik Haz, Estetik Değer Olarak Anlam’dır. Bu ilkeler aşağıda açıklanmıştır.

2.2.1. Estetik Alımlayıcı (Özne)

Nesnenin taşıyıcısı olduğu güzellik değerini algılayan, ondan etkilenmeden geçemeyen, belli bir güzellik duygusuna, estetik beğeniye sahip olan bilinçli insan varlığına “estetik özne” denir. Güzel bir varlıktan zevk almak, sanat yapıtı üretmek ve kıymet takdir etmek, güzel ve çirkin gibi beğeni yargılarında bulunmak, ancak belirli varlıklara özgü bir yetidir. Bu yeti de ancak insanda vardır. Bu yetiye sahip insanın en önemli özelliği, estetik nesneden daima ayrı olmasıdır. Estetik özne kendisini, izlediği ya da dinlediği şeyden ayırır ve onunla kendisi arasında daima bir mesafe bırakır (Cevizci, 1999, s. 317). Estetik özne (süje) çevresindeki obje veya olaylarla ilgi kurmaya yönelir; ancak bu ilgi sıradan objelere değil de estetik bir

objeye (şiiir, resim, müzik) yönelirse o zaman bu ilgiye estetik ilgisi denir ve bu tür ilgiyi kuran süje de artık “estetik süje” adını alır (Duymaz, 2014, s. 33).

Estetik alımlayıcı; özne, izleyici ya da sanat tüketicisi olarak adlandırılabilir. Alımlayıcı, sanat nesnesi ile anlam kazanan, sanat yapıtından veya bir doğa görünümünden haz duyan, estetik tat alan varlıktır (Aykut, 2012, s.36). Estetik tat almak, sanat yapıtı üretmek ve değerlendirmek, güzel ve çirkin gibi yargılarda bulunmak ancak belirli varlıklara özgü bir yetenektir. Kant’a göre, estetik yaşantının temel ögesi beğeni yargılarıdır. Estetik yargı, ahlaki yargıdan, kuramsal ya da bilimsel düşünceden farklıdır. Zihnin kuramsal, ahlaki, estetik biçimleri arasında bir yakınlık vardır; bu nesnelere birer araç olarak değil, amaç olarak görmektir. Estetik yeti olmadan insanın diğer yetileri zayıf kalmaktadır (Bozkurt, 2014, s. 45).

2.2.2. Estetik Nesne (Sanat Yapıtı)

Güzellik değerinin taşıyıcısı olan ve estetik bir beğeniye sahip bulunan insanın kendisine yöneldiği şeye “estetik nesne” denir (Cevizci, 1999, s. 317). Estetik nesne, bir şiiir, müzikal kompozisyon, heykel veya yapı olarak belli nitelikleri ve özellikleri olan bir objedir. Bu belli özellik ve nitelikleri taşıyan “var olanlar” belli bir deyim, belli bir kavram altında toplanır ve bunlara estetik nesne ya da sanat yapıtı denir. Sanat yapıtı, bir heykel ya da bir yapı, bir taş kütle, bir senfoni birtakım sesler, bir roman kelimeleri olarak ortaya çıkar. Sanat yapıtı, bünyesinde maddesel varlıklar gibi sadece reel unsurlardan oluşmaz. Bünyesinde reel ve irreel unsurları bulunduran varlıksal bir bütündür. İrreel unsurlar onu fizik, kimya ve biyolojiye ait maddesel varlıklardan ayıran kendisine özgü tarz kazandıran unsurlardır (Duymaz, 2014, s. 38-39).

Estetik nesnenin temelinde bilgi olması, güzel nesnesi ile bilgi nesnesi arasında belli bir ilginin de var olması gerekir. Çünkü sanatçı, yapıtında, doğadan elde ettiği bilgi nesnesini somutlaştırır. Söz konusu sanatçı ressam ise, gördüğü, kavradığı ve bu anlamda yorumladığı bir varlığı, örneğin ağacı resmeder. Ağacın sanatçı tarafından görülmesi, onun aslında bir bilgi nesnesi olarak kavrandığını gösterir. Bu kavrama ise, onu yorumlama demektir. Buna göre sanatçı, gördüğü, yorumladığı nesneyi yani bilgi nesnesini resim haline getirir ve resimde biçim kazanmış olan bilgi nesnesi,

artık bir bilgi nesnesi olmaktan çıkarak bir estetik nesneye dönüşür (Tunalı, 2004, s.30).

Bazı kuramcılar estetik yaşantının öznesi yerine nesnesinin incelenmesine öncelik tanır. Burada nesne terimine iki farklı anlam verilebilir: Maddi nesne ve hedefsel nesne. Hedefsel nesne, nesneye insanın yüklediği anlamdır; zihnin içindedir. Maddi nesne ise öznenin zihninden bağımsızdır. Kant, “Kritik der Urteilkraft” adlı eserinde, “Güzel olan, bir kavramın yardımı olmadan haz veren şeydir” der ve öznelci estetiğin zayıf tarafını ortaya koyar. Güzellik yargısı her zaman belirli bir kavramsal boyut içerir; bir nesneyi güzel olarak tanımlayabilmek için hangi sınıfa girdiğini bilmek gerekir. Bir mimarlık yapıtı, heykeldeki ifade gücünü kazanmaya çalıştığında aşırı süslü ve bayağı bulunabilir. Ancak “nesnel bir estetik”, farklı türlerin biçim yasalarını ve tek tek örneklerin bu yasalara uyup uymadığını ortaya koyabilir. Estetik nesne bütünüyle maddi, insan zihninden bağımsız da değildir; sanat yapıtlarında olduğu gibi insan tarafından anlam verilmektedir. Genel bir sanat ya da genel bir güzellik kavramı ise başlangıç noktasına, insanın güzeli görme, beğenme ve estetik tat alma gücüne dönüşür (Bozkurt, 2014, s. 47)

2.2.3. Estetik yaşantı

Kant’a göre, estetik yaşantının ayırt edici özelliği “çıkarsız” oluşudur. Çağdaş estetiğin çıkış noktası olan bu önerme, estetiği ahlaktan da bilimden de ayırır. Ahlaki davranışlarda bir “çıkır” ögesi vardır; evrensel sayılan bir davranış ölçüsü bütün insanlara benimsetilmek istenir. Bilim ise nesnelere iç yapılarını, işleyişlerini ve neden-sonuç ilişkilerini araştırır; nesnelere denetim altına almak, insanın hizmetine sokmak ister. Kant’ı izleyen Arthur Schopenhauer de, “İstenç ve Tasarım Olarak Dünya (1819)” adlı yapıtında, insanın iradesinden bağımsız olarak ilgilendiği, herhangi bir amacına hizmet edecek bir araç olarak görmediği her şeyin estetik yaşantıya konu olabileceğini söylemektedir. Estetik bir nesneye bu şekilde yaklaşan insan o nesnenin yansıttığı idea’yı görebilir. Sanatı bir “oyun” olarak gören Friedrich Schiller de buna yakın bir düşünceyi savunmuştur. Oyunda, insanın yaratma ve beğenme yetilerinin yaşamın günlük baskısından kurtulduğunu ileri süren Schiller, “İnsanın Estetik Eğitimi Üstüne Mektuplar” (1795) adlı eserinde: “İyi olanı, kusursuz olanı insan ciddiye alır; oysa güzel olanla oynar” der. Estetik nesne duyusaldır;

görülür, işitilir ya da duyuşal biçimiyle zihinde canlandırılır; insana bu duyuşal özellikleri nedeniyle haz verir; Estetik nesne aynı zamanda düşünölen, seyrine dalınan bir nesnedir; yalnızca duyuşlara hoş geldiği için değil, bir anlam içerdđi, bir değer taşıdığı için de insanı ilgilendirir. Kant sonrası idealist estetik, bu iki önermeyi temele almış ve estetik yaşantının, duyuşal ve zihinsel öğelerin birliğinden oluştuğunu savunmuştur. Kant'a göre, insanlar bir nesneden, hem herhangi bir kavrama başvurmayan, nesnenin iç yapısını, neden ve sonuçlarını hesaba katmayan bir tat alır; hem de bunu bir yargı biçiminde dile getirirler. Güzellik sanki nesnenin bir özelliğiymiş gibi dile getirirler ve aldıkları tadın herkes için geçerli olduğunu düşünürler: "Güzeli, kavramsız olarak herkesin hoşuna giden şeydir". Hegel'e göre sanat yapıtı, insanın duyuşlarına seslendiği için somuttur; akıl yürütme yoluyla değil, duyuşal algı yoluyla kavranır. Ama sanat yapıtının kavranışında zihinsel bir boyut da vardır; insan aynı zamanda yapıtta kavramsal, tinsel bir içerik arar. İçerik ile biçim birbirinden hem ayırt edilmeli, hem de ayırt edilmemelidir. Duyuşal ve tinselin birlikte ele alınması gerekir. Çünkü sanat yapıtı duyuşal bir tinselliktir ya da tinsel bir duyuşallıktır (Bozkurt, 2014, s. 48).

2.2.4. Hayalgücü (Düşleme)

Birçok yazar estetik nesnenin tanımlanmasında "zihinsel öğe" ile "duyuşal öğe" arasındaki karşıtlığı aşmak için "hayalgücü" (imagination) kavramından yararlanmayı denemiştir. Kant ve Hegel için, hayal gücünün yalnızca birleştirici değil, oluşturucu bir işlevi de vardır. Hayal gücü, başından beri duyuşal yaşantının içinde yer alır ve onu belirler; estetik yaşantı gibi kavramlardan bağımsız bir alana, kavramların düzenleyici gücünü getirerek duyuşal nesneyi tanımlanabilir duruma getirir. Hayal gücünün, insanların gerçekte var olmayan bir şeyi zihinlerinde canlandırmalarını sağlayan bir yaratma yetisi ya da bir düşleme edimi olduğu söylenebilir. Jean Paul Sartre: "Düşlemsel: Düşlemenin Fenomenolojik Psikolojisi"(1940) adlı yapıtında hayal gücünü, olmayanda olanı görmek biçiminde tanımlar. Özellikle şiir ve müzikte düşleme ya da imgelerle kurma edimi yoğunluk kazanmaktadır. Bir müzik yapıtının, belirli duyguların anlatımı olarak algılanmasında da hayal gücünün etkisi vardır (Bozkurt, 2014, s. 49).

2.2.5. Duygular ve Estetik Haz

Estetik haz, estetik tavrın organik bir parçasını oluşturur. Kişilikte değişiklik yapan, gündelik hayatın dışına çıkarak mutluluk veren, sanat yapıtlarıyla ilgi içinde olan hoşlanma “estetik haz”dır. Estetik haz, yalın bir duygu olmayıp, kişiye özgü şekilde, aynı zamanda kişilerin kendi duygu ve düşünceleri doğrultusunda oluşur. Bu duygu, belli bir uyarıcıya dayalı tepkisel bir duygu değil, belli bir değere dayalı oluşan, yüksek düzeyde bir ruhsal duydur (Tunalı, 2004, s. 45). Estetik haz, insanların doğal güzellikler ve sanat eserleri karşısında duyduğu, temelini hoşlanmadan alan duygu olarak da tanımlanabilir. Tüm sanatların hedefi, dinleyicilerin duygu ve düşüncelerini etkilemek ve onlarda bir haz duygusu uyandırmaktır. Sanat izleyicisi, hayâller, semboller, çeşitli sanatsal form ve araçlar kullanılmak suretiyle ortaya konan eserlerden hoşlanmakla ve haz almakla; sanat eserlerine bir karşılık vermektedir (Taşkent, 2009, s. 252).

Sanat değeri taşıyan bir objeyi okuyan, seyreden veya dinleyen, kısacası onunla bir ilgi içine giren estetik süjenin amacı, onu bilmek, taramak değil, ondan “estetik haz” duymaktır. Estetik etkinliği, estetik süje ile estetik obje arasında kurulan nesnel değil, öznel bir bağdır. Estetik süje, bir estetik objeyi algılayan, onu kavrayan, ondan estetik haz duyan bilinç varlığı, “ben” anlamına gelir. Edebiyat metinleri söz konusu olduğunda estetik süjenin bu metinleri vücuda getiren sanatkar veya onları estetik haz duymak amacıyla okuyan, yorumlayan inceleyen kişidir (Duymaz, 2014, s. 33).

Sanat yapıtı da gündelik yaşamın dışında, kendine özgü nitelikleri olan ve ancak katıksız düşünce ya da katıksız sezgi yoluyla kavranabilen bir gerçekliktir. Aynı müzik yapıtı, farklı insanlarda farklı duygular uyandırabilir. Estetikçinin görevi bu farklı duyguları incelemek değil, o müzik yapıtının kendisini, biçimsel özelliklerini ve dile getirdiği nesnel anlamı incelemektir (Bozkurt, 2014, s. 50). Güzel olarak nitelenen bir nesnenin güzel olması ondan alınan haza bağlıdır. Fakat bu haz güzel nesnenin duyusal nitelikleriyle sınırlı değildir. Ünlü İslam düşünürlerinden İbn Hazm (994-1064) hazzı ikiye ayırır: ilki düşünme, akıl yetisine bağlı olan “ruhsal haz”; diğeri ise duyumsama yetisine bağlı olan “duyusal haz”dır. İbn Hazm ruhsal hazzı üstünlüğü ve yüceliği nedeniyle insanın içgüdüsel doğasından kaynaklanan duyusal hazdan ayırır. Akli haz insanın, hakikatin özsel algısına ulaşmasıyla elde ettiği bir durumdur. Duyusal haz ise duyu organlarının otoritesine ve bedensel isteklere boyun

eğmek demektir. İbn Hazm'ın, İbn Sina (980-1037) ile benzer bir düşünme biçimine sahip olduğu söylenebilir. İbn Sina'ya göre de estetik öznenin yaşadığı haz, fiziksel bir haz olmaktan daha çok ruhsal bir hazdır. Dolayısıyla estetik haz, aklın düşüncesinden doğan ve duyulur bir nesnenin aracılığıyla yaşanan bir fenomendir (Yıldız, 2012, s.100).

2.2.6. Estetik Değer Olarak Anlam

Sanat yapıtındaki anlam, yalnızca okurun ya da seyircinin ona yüklediği bir anlam değildir. Bir insan ürünü olduğu için, belirli bir amaçlılık taşıdığı için sanat yapıtının kendisi anlamlıdır. Sanat hem bir gerçeği temsil eder, canlandırır, hem de insan duygularını dile getirir ve dışa vurur. Sanat yapıtının estetik olarak kavramasını sağlayan etken, biçimdir. Yapıt içerisinde her birim, yapıtın bütünüyle belirli bir ilişki içindedir. Yapıtın estetik ilgi uyandırmasına da bu ilişkiler yol açar. Estetik yaşantı, ister sanatla ilgili olsun, ister doğa güzelliği ile ilgili olsun, bir beğeni yargısı içerir. İnsan estetik yaşantısına konu olacak nesneyi bilerek ve isteyerek seçer, onu başkalarından ayırır. Estetiğin ne olduğu, insanın bir sanat eseri karşısında gösterdiği ilgide, aldığı tavırda en açık bir şekilde görülebilir. Estetik ilgi, sanat eserini okumak, dinlemek veya seyretmek yoluyla onunla ilgi içine girmektir. Estetik ilginin özellikleri estetiğin ne olduğunu ortaya koymaktadır (Bozkurt, 2014, s. 52).

2.3. Estetik İlgi ve Özellikleri

Estetik ilginin özellikleri: Ereği kendinde olmak, seyirci (Kontemplation) olmak, bireysel olmak, duysal olmak, algıya dayanmak, duyguya dayanmak, özdeşleyime (empatiye) dayanmak, estetik hazza dayanmak. Bu özellikler aşağıda açıklanmıştır.

2.3.1. Ereği Kendinde Olmak

Herhangi bir sanat eserindeki güzelliği kavrayabilmek ve ondan haz alabilmek için kişinin kendinden bir şeyler katması kaçınılmazdır. Buna “ereği kendinde olma” denir. Sanat eserini seyreden ile sanat eseri arasında ortak noktalar olmalıdır. Bu

ortak noktalar arttıkça, o sanat eseri, seyreden kişiyi etkiler. Sanat eseri ile seyreden kişi arasında içsel, coğrafi ve tarihi bir takım bağlar sayesinde, insanlar kimlik kazanarak estetik haz almaktadır (Mutluel, 2008, s. 30).

Estetik ilginin ereği (amacı) kendinde olmak, hiçbir şekilde kendinin dışında bir amaca hizmet etmemesi de demektir. Bir müzik dinlerken, bir şiir okurken ve resim izlerken, onlarla kurulan bu ilginin kendisinin dışında bir başka amacı yoktur. Estetik tavır müzik, şiir ya da resmi ortaya koyanları öğrenmek maksatları olmadan sırf haz duymak için müzik dinlemek, bir şiiri haz duymak için okumak veya bir resmi yine haz duymak için seyretmektir (Duymaz, 2014, s. 22). Estetik bir tavır alan insan, bütün kişiliği ile ilgi kurduğu ve sübjektif olarak yaşadığı sanat yapıtının varlığına yönelerek başka bir dünya da olduğu hissini yaşamaktadır (Tunalı, 2004, s. 26).

Estetik bir durum içinde bulunan öznenin yapacağı psikolojik yönlendirme, nesnenin, tüm dış ereklerden ve hedeflerden arınmış olarak algılanması sürecinde bulunmaktadır. Bir nesnenin güzelliğinden duyulan haz, o nesneye sahip olma ve onu belli bir yolda kullanma isteğinden kaynaklanmaz; ayrıca, estetik bilginin değeri, bilimsel-kuramsal bilgiden sonuçta değil, güzelliğin kendisinden haz duyulması sürecinde ayrılır; çünkü estetik bilginin kendisinden başka ereği yoktur (Kagan, 2008, s. 90).

2.3.2. Seyirci (Kontemplation)Olmak

Kant, estetik olanın, estetik tavrın kontemplation özelliğini bu tavrın ilgi kurduğu obje'nin gerçek varlığı ile değil de, bu obje'nin estetik tavra sahip süje üzerinde uyandırdığı etki ile, süje'nin o obje'den haz duyup duymaması ile temellendirmek ister. Estetik bakımdan önemli olan, obje'nin kendisi değil, tersine onu estetik olarak algılayan süje'de uyandırdığı duygudur (Tunalı, 2004, s. 27).

İnsanın sanat eseri karşısında ondan hoşlanmak veya hoşlanmamak duygusunu hissetmesi demektir. Sanat eseri karşısında sadece seyirci olmak, onu “temaşa” etmekle elde edilir. Eser hakkında nesnel bilgiler, dış bilgiler bir izlenim doğurmaz estetik ilgi içine girmez (Duymaz, 2014, s. 22).

2.3.3. Bireysel Olmak

Estetik ilginin bireysel olması, insanın hazır bulunan sanat eseriyle kurduğu ilgisi demektir. Estetik ilgi, sanat eserinin kavramsal ve bilgisel yönüyle ilgili değil, duyuşal - bireysel görünüşüyle ilgilidir (Duymaz, 2014, s. 23).

İnsanın temel etkinliği olan bilme etkinliğinin, bireysel görünüşlerden, hali hazırda olan nesnelere kalkarak düşünsel biçimlere, kavramlara ulaşmak olduğu Sokrates (M.Ö 469-399) ve Platon'dan (M.Ö 428-348) bu yana bilinmektedir. Estetik tavır, genel kavramsal objelerle değil, bireysel varlıkla ya da tek tek var olanlar ile ilgilidir (Tunalı, 2004, s. 28).

2.3.4. Duyusal Olmak

Estetik ilginin duyuşal olması, bir kimsenin çevresindeki nesnelere, sanat eserleriyle duyuşal ilgi içerisine girmesi demektir. Estetik ilgi, bir sanat eseri karşısında görme, işitme duyuşlarıyla sağlanan duyu demektir (Duymaz, 2014, s. 23).

Görme ve işitme ile duyuşal duyum biçimleri, duyum düzenleri meydana getirirler ve bu düzenler geniş anlamında estetik obje, dar anlamında da sanat yapıtı adını alırlar. Estetik obje ve sanat yapıtı ile kurulan ilgi, duyuşal sürecine bağlı değildir. Bundan dolayı, yalnız görme ve işitme duyuşlarının estetik niteliği olabilir, aşaağı duyuşlar hoşaa gitse bile, bunlar hiçbir zaman estetik bir niteliğe sahip olamamaktadır. Estetik niteliği önemli olan görme ve işitme duyuşlarının sanat değeri ancak geaan yüzyılda impressionist (izlenimci) sanat tarafından kavranır. Bu sanat anlayışı, kavrayışı ile görme ve işitme duyuşlarını sanatın ana konusu yapmaktadır (Tunalı, 2004, s. 28).

2.3.5. Algıya Dayanmak

Estetik tavır ile özdeş anlamda kullanılan estetik algı, birbirinden farklı iki kavrama tarzından oluşan bir kavrama bütünlüğünü gösterir. Estetik algı, bütünsel bir kavrama olarak estetik objeyi verir. Estetik obje, bir yanıyla reel bir varlığı, diğer yanıyla da irreel bir varlığı gösterir. Bütünsel bir karakteri olan estetik algı ise, duyuşal bir algı

olarak estetik obje'nin duyusal yanını, ikinci kavrama olarak da estetik obje'nin irreel, duyu üstü yanını kavrar. Farklı yanlar ve farklı kavrayışlar estetik obje'nin ve estetik algının bütünselliğinde kaybolur. Estetik algı, bütünlüğü olan bir etkinlik olarak görüldüğü gibi, estetik obje de böyle bütünsel bir obje olarak verilmiş olur (Tunalı, 2004, s. 36).

Psikolojiye ait bir terim olan algı, bütünün kavranması demektir. Estetik ilgi, algıya dayanır demek, karşısındaki sanat eserini hem ön yapısı, hem arka yapısıyla bir bütün olarak kavranması demektir. Buna göre estetik algı, bir sanat eserinin ön ve arka yapısına birlikte yönelen algıdır (Duymaz, 2014, s. 24).

2.3.6. Duyguya Dayanmak

Estetik ilgi duyguya dayanır. Bir sanat eserini okuyan dinleyen veya seyreden bir kimse onunla bir duygusallık içine de girmektedir. Böyle bir kimse o eserden hoşlanır, haz duyar. Bu duygusal bağ aynı zamanda estetik ilgiyi niteleyen bir özellik olur. Estetikçiler, estetik algıda üç türlü duygu bulunduğunu belirtir. Bunlar: obje duyguları, pay alma duyguları, durum duygularıdır (Duymaz, 2014, s. 24).

Estetik duygular, kendi içinde farklılık gösterir. Her estetik objede ya da sanat yapıtında duygu türleri bulunmayabilir fakat büyük yapıtlarda duyguların tümü bulunabilir. Estetik haz ve estetik tatmin duyguları her estetik obje de bulunmalıdır. Sanat yapıtının amacı ise estetik haz uyandırmaktır (Tunalı, 2004, s. 40).

2.3.7. Özdeşleyime (Empatiye) Dayanmak

Özdeşleyim psikolojik bir olaydır. Nesnelere duygusal bir özdeşlik kurmak özdeşleyim olayıdır. Fr. Kainz'e (1896-1977) göre özdeşleyim olayının temelinde ideo-motorik olgu bulunur. Carperten'in bulduğu bu olgu şu şekildedir: "Her hareket algısı kişide aynı hareketi yapma düşüncesi uyandırır." Her hareket algısı, içinde içeriğini gerçekleştirmek için bir dürtü taşır. Karl Gross'un temsil ettiği "iç taklit" anlayışına göre, nesnelere ilgilerde nesnelere taklit etme dürtüsü duyulur (Einleitung in Aethetik). Bu taklit etme etkinliği içinde kişilik, seyredilen objeye aktarılır ve cansız nesne ruhsal varlıkla, ona duygu ve tinsel yaşam verilerek canlandırılır. Bunun

sonunda da duyusal bir obje olarak kavranan nesne, bir tinsel duygusal nitelik kazanmış olur. Fakat bu tinsel-duygusal nitelik, objenin kendisinden değil, ona bu nitelikleri veren süjeden kaynağını almaktadır (Tunalı, 2004, s. 41-42).

İnsan kendisini çevreleyen nesnelere ilgi içine girer, bu süreçte nesnelere arasında duygu birliği, nesnelere duygu yüklemesi oluşur. Sonuçta nesnelere insanlar gibi duygusal bir canlılık kazanır. Nesnelere yüklenen nitelikler(azgın deniz, yalçın kayalık vb.) insanın ruhsal niteliklerine ait niteliklerdir. Nesnelere duygusal bir özdeşlik duygusu kurmak özdeşleşim olarak tanımlanır. Bir sanat eseriyle ilgi içine giren bir kimsede o sanat eserinde anlatılan duyguları yaşamak arzusu uyanabilir (Duymaz, 2014, s. 25).

2.3.8. Estetik Hazza Dayanmak

Hoşlanma veya haz, estetik ilginin “organik bir parçası”dır. Duyusal hoşlanma, varlıkta anlık bir olay olup, kişilikte hiçbir etkilenme meydana getirmez. Fakat estetik hazda kişilikte bir değişme, bir sarsılma meydana gelir. Bunun için estetik haz kişiyi değiştiren, mutluluk veren bir hazdır (Duymaz, 2014, s. 26).

Estetik haz duyu temeline dayanır, duyu alanını aşarak insan kişiliğinin bütünlüğüne yönelir. Duyusal hoşlanmada anlık bir durum söz konusudur, kişiliğe hiçbir etkide bulunmaz. Fakat estetik hazda kişilikte bir sarsılma, değişme meydana gelir. Kişilikte değişiklik yapan, gündelik yaşamın dışına çıkaran, mutluluk veren, sanat yapıtlarıyla bu ilgi içinde yaşanan durum estetik hazdır (Tunalı, 2004, s. 45).

2.4. Güzel Kavramı

Güzel terimi, zevkin süzgecinden geçmiş, doğrudan kavranan ve zihni tatmin eden bir uyum ve kusursuzluktur. Güzellik, zarafet, azamet, yücelik, algılanabilir bir ölçü ve ahengi dile getiren, insana bedii bir zevk veren estetik değerlerdir (Koç, 2014, s. 78). Güzel, kelime anlamı olarak Türkçe sözlükte: “Biçimindeki uyum ve ölçülerindeki denge ile hoşla giderek hayranlık uyandıran, iyi ve hoş olan”; güzellik kelimesi ise: “Estetik bir zevk, coşku, hoşlanma duygusu uyandıran nitelik, hüsün.” (TDK Türkçe Sözlük, 1988, s. 589) şeklinde yer alır. Kısaca güzel, zevkin kontrolünden geçmiş, zahmetsizce, asgari vasıtalarla azami verimi temin eden, zihnin kavradığı ahenk, zihni bir tatmindir (Lalo, 2004, s.74).

Platon Büyük Hippias diyalogunda “Güzel, güçtür” der ve ilk kez bu diyalogda güzeli başlı başına bir felsefi obje olarak işler. Diyalogda bir güzel idea’sı ve bir de tek tek güzel olan vardır. Bu durumdan mutlak güzellik estetik ve relativist (bağıntıcı) güzellik felsefesi doğar. Platon Şölen diyalogunda ise Mutlak güzellikten bahseder. Mutlak güzel, bütün güzelliklerin tepe noktasında bulunur ve gerçek varlıktır. Bütün varlığın odak noktasındadır ve aydınlatır, çünkü varlığın ereği güzel ve iyi olmaktır. Platon en sonunda Tanrısal ve ideal güzellik anlayışına ulaşır; son dönemi olan Pythagorasçılığın etkisi ile “güzel olan salt geometrik formlardır” der. Form güzelliği, sayıların orantısından doğan matematik bir güzellik olarak bu düzeni ifade eder. Bu düzen harmonidir. Bu formların güzelliği zaman ve mekân üstüdür. Bu dönemde güzellik, oran ve orantıdan ibarettir (Tunalı, 2004, s.145). Platon düşüncesinde dört çeşit “güzellik” söz konusudur. İlki duyulur formların sevgisiyle elde edilen “bedensel güzellik”; ikincisi ruhların sevgisiyle ulaşılabilen “moral güzellik” ; üçüncüsü bilimin elde edilme aşkı ile ilgili olan “entelektüel güzellik”; ideaya ulaşarak elde edilen ise “mutlak güzellik” tir (Yıldırım, 2014, s. 29).

Aristoteles ise güzelin özünü yaşamın kendisinin duyulur ve somut kimi özelliklerinde görür ve estetik olayın ölçütü olarak, ölçü (measure) kavramı üzerinde durur. Bu ölçü insanın kendisidir, onun oranlarıdır, gerçekliği algılayışdır. Güzelin başlıca biçimleri ise, düzen (ordre), oran (proportion) ve açıklık (netteté) ile dile gelir (Ziss, 2011, s. 155).

Schillere göre güzellik, birbirine karşıt iki durumu, duygu ile düşünme durumunu birbirine bağlar. Fakat ikisi arasında ortalama bir Şey yoktur. Biri tecrübe, diğeri de doğrudan akıl ile gerçekleştirilmiştir (Schiller, 1999, s. 67).

Güzel kavramı, bilincin dışındaki varlığı değerlendirmesinden kendisinin içeriğini belirlemesine kadar geniş bir alan içindeki nesne, olgu, olay, tutum, tasarım, düşünce, değer, eylem, duygu, psişik yaklaşım gibi her bir kavram ile ilgili olanlara ilişkin geliştirilen bir yargıdır. Yargı ise bilincin kendi dışındakine ilişkin bir değer bimesidir. Geniş bir alanı kapsayan kullanımıyla güzel kavramı, insan pratiğindeki her bir nesneyi değerlendirmesindeki bir kavram olmakla, aynı zamanda insanın kendi pratiğinin düzenleyicisi olarak da iş görmektedir. Güzel, karşıtı olan çirkin ile birlikte insan yaşamının da belirleyicisidir. Böylece güzel, bilincin kendi dışındakiyle olan ilişkisinin pratik ölçütüne dönüşmüş durumdadır. Kant, güzelin, bilgisel, kavramsal, hoş ve iyi ile sınırlarını ilk kez belirleyen düşünürdür. O, güzeli estetik bir kavram olarak belirler (Delice, 2007, s. 3).

Doğan (2003), Antonio Banfi'nin güzellik ile ilgili görüşünü Şu Şekilde belirtir: "Güzellik kavramı katkısız bir estetik değerdir. Ahlak sorununun tüm çözüm yollarının soyut bir iyi kavramı; dinsel sorunların olumlu çözüm yollarının soyut bir kutsal kavramı çevresinde toplanışı gibi, estetik sorununun tüm olumlu çözüm yollarını da güzel kavramını çevresinde toplanmaktadır. Böylece mutlak güzel, mutlak güzellik kavramlarına kolayca varılmış olur (Doğan, 2003, s. 28).

Güzelliğin z, "orantı", "l", "simetri", "uyum" ya da "oklukların birliği" olarak tanımlana gelmiştir. 18. yüzyılda, İngiliz estetikçi Edmund Burke, bu genel kuramın içeriğini somut bilgilerinde belirlemeye çalışarak, güzel olan nesnenin belli ölçüleri, yan çizgileri, biçimi ve renginin değişmesi gibi, belirgin özelliklerin bir toplamı olarak grmştir (Kagan, 2008, s. 62).

18. yüzyılda, Empiristler, estetik alımlama yetisi olarak "güzel duyusu"ndan söz etmektedirler. Bu duyuyu, güzele ayırt edici, seçici ve değerlendirici bir tepki verme yeteneğidir. Rationalistler'de, beğeniye güzele olan duyarlılık, güzeli duyumsama yeterliği olarak tanımlar (Altuğ, 2007, s.15). Güzelliğin ne olduğu konusunda Batı tarihi ise iki aşamalıdır, İlk ağ ve Orta ağ'da güzelliğin nesnel bir olgu olduğu konusunda bir uzlaşının olduğu görülmektedir. Buna göre güzellik, bir düzen, birlik, uyum, oran, ölçü ve iyilik niteliklerinin birleşimidir. Modern ağda ise güzellik,

öznel ve bireyin nesnelere bakış tarzıyla, beğeni duygusu ile ilgili bir konudur (Cevizci, 1999, s. 391).

Güzellik kavramının hakikatle özdeşliği bakımından metafizik bir değer; iyilikle özdeşliği bakımından etik bir değer; ilahi aşka gönderimi bakımından tasavvufi bir değer ve ondan alınan haz bakımından estetik bir değer olarak çeşitli felsefe disiplinlerini birleştirdiği düşünülebilir (Yıldız, 2012, s.90). İnsandan önce ve ondan bağımsız olarak var olan, kimi zaman ona zıt görünen gerçekliğin güzelliği; insanın doğayı güzel olmaya zorlaması sonucu değişmiş, “insanileşmiş” doğanın güzelliği; insanın kendisinin güzelliği ya da insan aklının ve ellerinin yarattığı, sanat olgusu içinde gerçekleşen güzellik de, güzelliğin çeşitli biçimleri ve türleridir (Doğan, 2003, s. 36).

Güzel, insan yaşamının bir ögesi, insanoğlu da güzelin doğal izleyicisidir. Her insan, bir ölçüde güzelin kurucusu ve alıcısıdır. Sanatın en yaygın düşünsel etkinlik alanı olması buradan gelmektedir. Her insan bilimle ilgilenmez, felsefeyle doğrudan ilgili değildir. Fakat güzelle ilgilenmeyen, sanata yatkın olmayan insan yoktur. Estetik duyarlılık önce insanın yakın çevre, gündelik yaşama yönelişinde varlığını duyurur. İnsanların güzel ile ilişkisi aynı yoğunlukta, aynı belirginlikte değildir. Güzelin gerçek arayıcı ve yaratıcısı ise sanatçıdır. Güzel gerçek anlamda sanatta ortaya çıkar, gerçek yüzüyle sanatta görünür ve sanatta yoğunlaşmaktadır (Timuçin, 2006, s. 15).

Cemil Sena, “Estetik” (1972), adlı eserinde: İlk çağlardan günümüze gelinceye kadar, pek çok felsefeci ve estetikçinin “güzel” ile ilgili tanımlarına şu şekilde yer vermiştir:

“Güzel, amaca uygun veya amaç yerini tutan, ya da sevilen şeydir” (Sokrat); “Güzel, hakikatin parıltısıdır” (Eflatun); “Güzel, amacında bir maksat bulunmayan ve amacı, yalnız kendi yetkinliğinden ibaret olan tümel bir prensiptir” (Kant); “Güzel, fikrin duyulur bir surette belirmesidir” (Hegel) (Duymaz, 2014, s. 52).

Türk-İslam dünyasında ise estetik, bir felsefe disiplini olarak görülmemiş estetik problemler Müslüman filozofların metafizik, mantık ve ahlak ile ilgili görüşleri içinde yer almıştır (Yıldız, 2012, s. 90). Örneğin Türk düşünürü Farabi (870-950), Medinetü'l-Fazıla adlı eserinde, varlıklardaki güzelliği iki bölümde ele alır. Birisi varlığı kendi zatından olanın güzelliği, diğeri de varlığı kendi zatından olmayanın

güzelliğidir. Varlığı kendi zatından olanının güzelliği, bütün güzelliklerin üstündedir. Bu güzellik aynı zamanda o varlığın kendi özü ile. Varlığı kendi zatından dolayı olmayanın güzelliği, o şeyin öz'ünden dolayı değil, sahip olduğu renk, biçim ve durumlarının yetkinliği ölçüsündedir. Farabi Siyasetül Medeniye, adlı eserinde ise, varlığı kendi zatından olmayanın güzelliğine etki eden iki faktörden bahseder. Bunlardan biri, varlığı kendi zatından olana yakınlığı, diğeri ise kendi cinsine olan ideal ölçülere yaklaştığı orandır. Bu yakınlık azaldıkça, varlığın güzelliği de azalır. Allah'ın güzelliği kendi zatından dolayı olan güzelliştir. Allah haricinde olan varlıkların güzelliği ise, Allah'a olan yakınlık ve gerek insan ve gerekse diğeri canlılardaki kendi cinsine uygunlukta en üst dereceye yaklaşabilmesidir. İbn Sina'da (980-1037), varlığı zorunlu ve mümkün varlık olarak iki kısma ayırır. Zorunlu varlık, varlığı kendinden olan ve var olmak için başka bir şeye muhtaç olmayan varlıktır. İbn Sina'ya göre gerçek güzellik, Allah'a ait olan güzelliştir. Allah'ın bu güzelliği, O'nun yaratmasında fark edilmektedir (Mutluel, 2008, s. 15-16).

Zahiri bir İslam düşünürü olarak İbn Hazm (994-1064), güzelliğin ancak insan dünyasında anlamlı olabileceği ve çözümlenebileceğini düşünür ve gerçek güzelliğin karşılığı olarak "hüsn" kavramını kullanır. İbn Hazm'ın düşüncesinde güzellik bir yandan aşkın nesnesi, diğeri yandan ise davranışın nesnesi olması bakımından ele alınır (Yıldız, 2012, s. 92).

İbn Hazm "el-Ahlak ve's-Siyer fi Mudavati'n-Nufus" adlı eserinde güzelliği beşe ayırır (Yıldız, 2012, s. 92):

- a) Birincisi "tatlılık, halave" olarak adlandırılır. Ona göre tatlılık, görünür nitelikler olmasa da iyi bir iş yapanın davranışındaki zariflik, hareketindeki latiflik ve yumuşaklığın kavranmasıdır.
- b) Bir nesnenin güzel olarak nitelenebilmesi için nesnel bir takım ölçütlerin olması gerekmektedir. Bu da güzelliğin ikinci anlamıyla "uyumluluk, kıvam" olarak kavranabilmesi demektir. Birçok nitelik tek başına ele alındığında görünüşte iticidir; ancak bir bütün içindeki yeri bakımından güzeldir.
- c) Gerçek anlamda güzelin "insan için bir nesne" olması gerekir ki bu da onda "çekicilik" özelliğinin bulunması demektir. Çekicilik, canlı ve görkemli olan dış görünüşün insanı etkilemesidir.

- d) Bu güzellik türü, güzellik basamaklarının en üstünde bulunur ve bu aşamada “hüsn” ortaya çıkar. Bu tür güzelliğin dil ile açıklanması mümkün değildir fakat, onu gören nefislerinde onu duyumsar. O, yüzü örten bir perde ve kalplerin kendisine yneldeği bir aydınlanmadır.
- e) Son olarak “hoşlanma, melaha” ise, bir nesnede bu güzellik türlerinden birinin bulunması durumunda insanda meydana gelen duygulanımdır.

İbn Hazm, güzellikten duyu ve deneyimin konusu olarak söz etmiş ve güzellik için her bir insan tarafından deneyimlendiği biçimiyle nesnel ölçütler ortaya koymaya çalışmıştır. Bu ltler içinde en önemlisi “uyum” dur. İnsan üzerinde bir etkisi olmadığı sürece bir nesnenin uyumlu olması, gerçek anlamda güzel olarak nitelenmesi için yeterli değildir. Çünkü her güzel olanda birlik, bütünlük, düzen, oran gibi nesnel özellikler olsa da, güzelliğin kendisi bunlardan daha fazlasıdır. İbn Hazm’a göre güzellik nesnel bir değerdir; fakat onun ruhta bıraktığı etki özneldir. Hüsn kavramında ifadesini bulan güzel bir nesnenin değerini algılayış, herkes için aynıdır. Bununla birlikte, bu nesnenin ruhta oluşturduğu etki herkes için aynı değerildir. Bu durum duyusal güzelliğin ötesine geçip güzel nesne ile ruhsal bir bağ kurulmasıyla ilgilidir. Bu bağlılaşımın en açık rneği ise aşta görülür. Güzel bir nesne ile bundan etkilenen kişinin ruhsal nitelikleri arasında derin bir ilişki ve kendiliğinden bir çekim olduğu söylenebilir. Bu ekim sayesinde güzelliğin metafizik değerini açığa çıkar. Güzelliğin uyumlu, çekici, sevimli ya da hoş olandan çok daha fazla olması, güzelliğin hakikat ve iyilikle eşitliği anlamında insanın tüm varoluşsal durumuyla ilgilidir (Yıldız, 2012, s.93-96).

nl düşünür Gazali (l.1111) ise, İhya’u-Ulumi’d-din adlı eserinde, güzellikle sevgi arasında ilişki kurarak varlıklardaki güzelliği; güzelliği kendinden olan ve güzelliği kendinden olmayan şeklinde iki ana gurupta inceler. Güzelliği kendinden olan yalnızca Allah’tır ve gerçek güzelliktir. Allah haricinde diğer varlıklardaki güzellik, başkası sebebiyle olan güzelliktir ve bu güzellik geçici güzelliktir. “Her şey’in güzelliği; o şeyin kendisinde bulunması mümkün ve o nesnenin kemaline layık olan şeylerdir” diyen Gazali, sevilen şeyin kemal ve güzellik olduğunu belirterek, “estetik yetkinlik”i ortaya koymaktadır (Mutluel, 2008, s. 18).

Gazali’ye göre kalp tarafından algılanan güzellik göz tarafından algılanan güzellikten daha güçlüdür. Salt rengin ve oranın güzelliği göz tarafından algılanır, kavranır; fakat

azamet, ululuk, karakter üstünlüğü ve iyilik, kalbi hisle kavranan içsel nitelikleri içerir. Bilgi, güzellik algısı ve hoşluk formunun yükselişiyle alakalıdır. Dolayısıyla Gazali'ye göre, Allah'a ait bilgimiz güzelliğin en mükemmel şekilde kavranışıdır; zira O'nun güzelliği mükemmeldir. O'nunla ilgili bilgi, zevklerin en üstünüdür; bütün duyular ve zihni yeterliliklerin en üstünde olanıdır (Işık, 2015, s. 145).

Kur'an-ı Kerim, güzel davranışları ele alarak güzel sözün ve güzel sözlü olmanın üzerinde önemle durmuştur. Çünkü, diğer insanlarla iletişimi sağlayan en önemli vasıta, konuşmadır. Kur'an sözün üslubundan içeriğine, ses tonundan vurgusuna kadar konuşmanın nasıl olması ya da olmaması gerektiği konusunda, eğitici ve öğretici bir tutum sergiler. Güzel söz ile güzel amel birleştiğinde mükemmellik oluşur ve İslam dininin oluşturmak istediği güzel insan ortaya çıkar (Mutluel, 2008, s. 78).

2.4.1. Nitelik Bakımından Beğeni Yargısı

Nitelik bakımdan beğeni yargısının ilk ögesi estetik oluşudur. Beğeni, bir objeyi veya obje düşüncesini, bir hoşlanma ya da hoşlanmama aracıyla “bütün ilgilerden uzak” olarak yargılama yetisidir. Bu hoşlanmanın objesine de “güzel” denir (Tunalı, 2004, s. 252).

Estetik yargı, estetik bir objeyle ilişkiye girildiğinde ona yüklenen değerdir. Estetik yargılar, öznel, duygusal ve kişinin beğenisine dayalı yargılardır. Bu nedenle, ait oldukları nesne, olay veya tasavvurlarla ilgili nesnel bilgi vermez. Ünlü bir roman veya bir tabloya güzel denildiğinde bu objelere verilen estetik yargıların doğruluğu veya yanlışlığı iddia edilemez; bunlar o nesnelere yorulan, yüklenen beğenilere dayalı öznel yargılardır (Duymaz, 2014, s. 57).

Kant, hayal gücüne dayanan bu yargının aynı zamanda “mantıksal bir yargı” olduğunu söyler ve belirleyici ögesinin de özne olduğuna işaret eder. Beğeni yargısı, mantıksal ve özneye ait bir yargıdır. Beğeni yargısı öznedeki temellendirilen, var olana ait bir bilgi vermeyen ve kendini farklı türden duygularla açığa çıkaran bir tür duygulanımdır. Açıklama, nesneye beğeni yargısı ise, özneye göndermede bulunur. Beğeni yargısını estetik kılan da özneye yaptığı bu göndermedir. Kant, hoş ve güzel kavramlarını birbirinden ayırır. Hoş yargısı, bir objeye yönelik iken, güzel yargısı,

sadece sujeye yöneliktir. Hoşlanma, duyular aracılığıyla bir obje hakkında verilen yargıdır. Bu yargıda belirleyici olan objedir (Delice, 2007, s. 6-7).

2.4.2. Yüce Kavramı

“Yüce” kelimesinin Grekçesi hypnos, Latincesi sublima, eski Türkçe deyimini ise “ulvi” dir. Bir estetik kategori olarak ilk defa Longinus (M-S. 213-273) tarafından De sublimitate (Yüce Üstüne) adlı kitabında ele alınmıştır. Nicolas Boileau tarafından Fransızcaya çevrilmiş, bu çeviriyle birlikte, yüce kavramı 17. yüzyılda gündeme gelmiştir. 18. yüzyılın düşünür ve estetikçisi Edmund Burke (1728-1797) kitabına “Güzellik ve Yüce İdelerinin Kaynağı” adını vermiştir. Burke güzel ve yüceyi estetik olguyu yaşamada iki asli element olarak temellendirir, güzel değerini toplumsal içtepiye, yüce değerini de kendini koruma içtepisine bağlayarak açıklamıştır (Tunalı, 2011, s. 155).

Yüce ve Yücelik kavramlarını ilk defa temellendiren ve estetiğin konusu haline getiren Kant’tır. Kant Yüce’yi, herhangi bir kavram araya girmeksizin, kendiliğinden haz uyandırması ve her zaman evrensel bir değer ifade etmesi ve özel yargılara yol açması bakımından “güzel”e benzetir. Ancak Kant, yüce’nin, sınırsız, sonsuz ve aynı zamanda hayal gücünün üzerinde oluşu bakımından güzelden ayrıldığını belirtir. Ona göre yüce, hayal edilen şeyle, anlam gücü arasındaki uyumsuzluktan gelir. Bundan dolayı güzel duygusu saf ve açık olduğu halde, yüce duygusu bulanık ve kapalıdır. “Yüce” karşısında hem iten hem de çeken bir duygu ortamında bulunulur. Yüce, heyecan uyandırır, güzel, büyüler. Yücelik heyecanı kişiyi ciddi, hareketsiz ve şaşkın bırakabilir. Güzellik duygusu ise kişide bir gülümseme ve gevşemeye neden olabilir. Yücenin, güzeldeki çekiciliği yoktur, fakat saygı uyandırmaktadır (Bozkurt, 2014, s.154).

Burke’e göre, güzellik yargısının kaynağında insanın toplumsal duyguları, özellikle aşk ve arzu vardır. Burke’ün güzel ve yüce arasında yaptığı ayırım, estetikte uzun süre etkili olmuştur. Bunlar yumuşak, uzlaşmacı duygulardır. Yücelik yargısı insanın doğa ile ilişkisinden kaynaklanır. Bir açık deniz karşısında, hem doğanın büyüklüğünün hem de kendi küçüklüğünün ve zayıflığının farkına varılır; korkuyla, kederle dolu bir hayranlık duyulur. Yücelik yargısını güzellik yargısından ayıran da

bu ürküntü ve kederdir. Yücelik duygusu güzellik duygusunu içeren, ama onu aşan bir duygudur (Delice, 2007).

Yüce, objede olan, objeye ait bir niteliği göstermez, süjede meydana gelen duyguyu ifade eder. Bu duygu, objeler karşısında bir saygıyı, derin bir hayranlığı ve ahlaksal tavrı dile getirir (Tunalı, 2004, s. 228).

Kant (1724-1804) yüceyi güzelin yanında temel bir estetik kategori olarak ele alır. Kant'a göre güzel ve yücenin ortak yanı, onların doğrudan, hoşla gitmeleridir. Fakat güzel de bilgi yetileri, obje ile harmoni yaşam güçlerini canlandırdığı halde yüce, canlılığı engeller. Kant, matematik yüce ve dinamik yüce olmak üzere iki tür yüceden söz eder. Matematik yüce, kavranamayan bir büyüklük olarak; dinamik yüce ise bütün ölçüleri aşan bir kuvvet olarak kendini gösterir (Tunalı, 2011, s. 155).

Kant, matematik yücenin kendine özgü karakteristiğini ve sonsuzla ilişkisini belirlemek amacıyla büyüklüğünün değerlendirilmesi problemini ele alır. Doğadaki nesnelerin büyüklüğünü değerlendirmenin iki yolu vardır: “Büyüklüğün matematik değerlendirilmesi” ve “büyüklüğün estetik değerlendirilmesi”. Matematik değerlendirilmesi, sayı kavramları temeline dayanan “ölçme” den oluşur. Estetik değerlendirme ise, göz ile yapılan değerlendirmedir, belli bir ölçü uygulamasına dayanmayan dolaysız bir algılama ile yapılan değerlendirmedir (Altuğ, 2007, s. 248). Dinamik yüce de ise hayal gücünün ilgisi doğa nesnelere üzerine çevrilmiştir. Kant: “Bir estetik yargı da, insan üzerinde hiçbir egemenliği olmayan güç olarak kabul edilen doğa, dinamik olarak yücedir.” demektedir. Dinamik yücenin deneyiminde, doğanın gücü insan üzerinde tam bir egemenlik kurmamalıdır (Altuğ, 2007, s. 258).

Kant, Anthropologie adlı eserinde: “Yüce güzelin karşıtı değil, fakat karşı-dengi” der demektedir. Nesnenin bir kavranışına yükselme çabası, özünde kendi büyüklüğü ve gücüne ilişkin bir duygu uyandırır; fakat yüce betimlendiğinde ya da sunumu yapıldığında, düşüncedeki daima güzel olmalıdır” der (Altuğ, 2007, s. 268).

Yüce kavramı, Kur'an-ı Kerim'de sadece ritim yani okuyuş güzelliği olarak değil, aynı zamanda gerçekleşen pek çok olay örneklemelerinde de sık kullanılan bir kavramdır. Allah'ın sıfatlarının anlatıldığı ayetlerde, insanların gemiye bindiklerinde, uçsuz bucaksız denizleri gördüklerinde, Allah'a olan inançlarının ortaya çıktığı ve

O'na yalvardıkları, bu duygunun ortaya çıkması neticesinde ürperti ve korku oluştuğu bir gerçektir. Kıyametin anlatıldığı, dağların bir kazık olarak yaratıldığını anlatan ayetler karşısında duyulan hayret ve korku, aynı şekilde yüce duygusunun oluşmasında etkilidir (Mutluel, 2008, s. 30).

2.4.3. Mutlak Güzel

Orta Çağ Estetik düşüncesinde filozoflar Tanrı'yı ve onun güzelliğini ideal ve ruhani terimlerle; "güneş, nur, ışık, aydınlık ya da parlaklık" gibi terimlerle benzerlikler kurarak anlatmışlardır. Valérie Gonzalez, "Beauty and Islam" adlı kitabında İslam filozoflarının Tanrı'nın güzelliğine ilişkin benzetme ve semboller ile Orta çağ Estetik Düşüncesinde "Tanrı'nın 'güzelliğinin', ışık, güneş ve parlaklığın kaynağı olarak sembolleştirilmesi" ile 'ışık estetiği' kavramının benzeştiğini söylemektedir. Orta çağ Estetik düşüncesinde "Tanrı'nın mükemmelliği ve güzelliği" zirveye yerleştirilmiştir. Dış dünyada gözlere güzel görünen şey, aslında mutlak güzelliğin, ilahi cemalin yansımalarıdır. Her çeşit güzellik, klasik Müslümanlar da, özellikle eşyaya tasavvufi bir duyarlılıkla bakanlarda bir çeşit mistik birleşme teşkil etmektedir (Taşkent, 2009, 63-65). Mutlak ve sonsuz güzellik uluhiyettir. Ona ulaşmanın yolu ise iman ve ibadet vasıtasıyla elde edilen iç aydınlanma ve arınmadır. Bu arınma sanat eserinin ortaya çıkışının da temelini oluşturur. Kâinattaki eşsiz düzeni ve bu düzenin bir yaratıcısının olduğunu anlayan insan, manevi dünyasında ona karşı kuvvetli bir bağlanma bilinci hisseder. Burası imanın gerçekleştiği dönüm noktasıdır (Pişgin, 2015, s. 53).

İbn Hazm'ın, "El-Ahlak", eserinde göz ve görülen nesnenin güzelliği arasındaki ilişki aşkın en üstün basamağı olan Allah aşkıyla gündeme getirilerek rü'yetullah (Allah'ın görülmesi) sorunuyla da ilişkilendirilerek ele alınır. Nitekim "rü'yet" terimi gerek bu dünya gerekse de öbür dünya için kullanılсын göz ile görmeye işaret eder. Dolayısıyla burada bedensel bir organ olan gözün tinsel bir varlığı algılaması gibi bir durum söz konusudur. Bu anlamda İbn Hazm zahiri öğretisine uygun biçimde Allah'ın göz ile görülmesine duyulan inancın üstünlüğünü belirlemeye çalışır. Ona göre, Allah'ın görüleceğine inanan kişi onunla birleşme arzusu içinde olur ve bu durumun altındaki bir derece ile ilgilenmez (Yıldız, 2012, s. 97).

İbni Sina “Şifa” adlı eserinde şöyle demektedir: “Zorunlu Varlık salt güzellik ve görkeme sahiptir. O her bir şeyin güzelliğinin ve görkeminin ilkesidir” (Pişgin, 2015). Risaletü’l-tayr adlı eserinde ise Tanrı yetkinliği ve güzelliğini birlikte ele alır. Mutlak Güzellik ve Mutlak İyilik sahibi olan Allah’ın her türlü kusurdan uzak olması (Kemal), O’nun güzellikte (Cemal) de eşsiz olmasını gerektirir. İbn Sina Mutlak Güzel’in tarif edilemez güzelliğine ilişkin bir benzetme olarak güneşi kullanır. Güneşin çıplak gözle değil ancak bir bulut arkasından görülebilmesi, güneşin kendini göstermemesine değil, ona bakan gözlerde buna güç yetirecek niteliğin bulunmaması ile açıklanırken filozof Allah’ın da kendini göstermemelik etmeyeceğini söylemektedir. Allah’ın kendi güzelliğini gizlemesi söz konusu değildir, ancak O’na bakan gözlerde yeterli nitelik yoktur. O’nun güzelliği güzelliğine perde olmuştur. O kadar aşıkardır ki gizli kalmıştır. Farabi’de İbn Sina ile benzer bir yaklaşımla Evvel’in güzelliğinin idrakine ilişkin ışık ve Güneş metaforuna başvurur. Bu durumu El-Medinetü’l-Fazıla adlı eserinde “ışık görünen şeylerin ilki; en güzeli ve en parlağıdır. Diğer görünen şeyler onun sayesinde görünür. O varlıkların görünmesinin nedenidir. Bundan dolayı bir şey ne kadar tam ve ne kadar büyükse, ona ilişkin görme idrakinin de o kadar tam ve o kadar büyük olması gerekir” şeklinde dile getirmektedir (Taşkent, 2009).

2.4.4. İslam Estetiğinde Güzel

Güzellik, zarafet, azamet, yücelik ve ululuk hep birlikte, bir şekilde algılanabilir bir ölçü ve ahengi dile getiren ve bedii bir zevk veren estetik değerlerdir. Güzel, zevkin kontrolünden geçmiş, doğrudan kavranan ve zihni de tatmin eden mükemmel bir ahenktir. Güzelliği anlamının bir unsuru olarak “beğenme” mahiyeti gereği subjektif unsuru oluşturur. Aynı zamanda beğenme, tecrübe edilen nesnenin değil, yaşayanın bir özelliğidir. Güzellik sevgisi, güzelliği idrakin peşinden alınan hazdan dolayı değil, güzelliğin bizzat kendisinden olduğu zaman büyük anlam ifade eder. Güzellik doğal dünyada ve hayatla ilgili her şeyde ortaya çıkan bir olgudur. Kur’an, güzelliği çok çeşitli boyutlarla takdim eder ve âlem de tecelli eden güzelliğin ilahi kökeni ile buluşturmayı hedef alır. Kur’an’a göre güzellik, sadece görsel ya da duyuşsal olanla sınırlı değildir. Dış dünyada ki güzellikler yanında duygu, davranış ve düşünce güzelliğini de içine alan bir bütünlük içinde değerlendirilir. Kur’an da geçen

“hüsn, cemal, ziynet, tayyip” gibi kelimeler ağırlıklı olarak görsel alanla ilgili olmakla birlikte, bazıları doğrudan doğruya ahlak ya da davranış güzelliğini dile getirir. Kur’an güzel olanla, iyi arasında ayırım yapmamaktadır (Koç, 2014, s. 79-80).

İbn Hazm, gerçek güzelliğin karşılığı olarak “hüsn” kavramını kullanır. Bunda etkili olan temel kaynağın ise Kur’an olduğu düşünülebilir. Nitekim Kur’an’da güzellikle ilgili olarak en sık kullanılan terim “hüsn”dür. Yine aynı kökten gelen “hasene”, “ihsan”, “ahsen”, “muhsin” ve “muhsinin” kelimeleri de bu çerçevede değerlendirilebilir. Hüsn kelimesi Kur’an’da düşünsel-akli, duygusal-heva ve duygusal-hissi olmak üzere üç açıdan hoşlanılan ve istenilen her nesneye işaret eder. Bu açıdan Kur’an’da gerçek güzellik, ruhta, bedende ve yaşam koşullarında insana sevinç ve mutluluk veren her türlü iyilik anlamında kullanır. Bu anlamda “hüsn” bir yandan görsel nesnelere ilgili olarak, diğer yandan da kişilerin ahlaki nitelikleriyle ilgili olarak kullanılan bir kavramdır. İbn Hazm’ın düşüncesinde de güzellik bir yandan aşkın nesnesi, diğer yandan ise davranışın nesnesi olması bakımından ele alınır (Yıldız, 2012). Gerçekte güzellik ilahi bir sıfattır. “Allah güzeldir, güzelliği sever” hadisi güzelliğin anlamını dile getirir. Tevhit ilkesi bütün güzelliklerin yalnız Allah’a ait olduğunu, dolayısıyla Allah’tan başka hiçbir şeyin gerçek anlamda güzel olmadığını ifade eder. Kur’an da geçen “el esmaü’l-hüsna” güzellikle ilgili kelimelerin, İslam’ın estetik görüşünü de biçimlendiren kullanımı görülmektedir. Bu sıfat tamlaması Allah’ın sıfatlarının diğer bütün sıfat ya da niteliklerden daha güzel, daha göz alıcı ve daha takdire şayan olduğu anlamındadır. Çünkü her bir ilahi isim yalnız Allah tarafından sahip olunan bir sıfatı dile getirir. Allah güzeldir ve Allah’tan başka hiçbir şey mutlak anlamda güzel değildir. “En güzel, en iyi” anlamında ki “hüsna” bütün iyilik, sevimlilik ve güzellikleri içine alır (Koç, 2014, s. 83).

Allah’ın isimlerine güzelliğin nispet edilmesinde iki temel husus fark edilir. Öncelikle bu isimler, sadece Allah’a aidiyeti nedeniyle güzeldir. Diğerleri ise, bu isimler ifade ettikleri anlamlarla insanlara rehberlik etmektedir. Denilebilir ki, insanların Allah’ın güzel isimlerinin anlamlarından hareketle kendilerini yönlendirmeleri, hayata ve olaylara bakışlarını doğrudan etkilemektedir. Nitekim cüzi iradelerini aşan her olayda hikmet aramaları, ders çıkarmaları ve vakıya uygun anlam taşıyan Allah’ın güzel isimlerinden birini benimsemek suretiyle, olaylar karşısında davranış geliştirmeleri bunu göstermektedir (Mutluel, 2008, s. 54).

İslam güzelliğın, gerçeğın bir tezahürü olduğunu öğretir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yapılmış olan İstanbul başta olmak üzere ülkemizin ve dünyanın başka şehirlerinde ki İslam estetik anlayış ve sanatını temsil edici nitelikte ki camiler, köprü ve çeşmeler bu duygu ve anlayışla ortaya çıkmış şaheserlerdir. Keza bir çeşme sadece su temin edilen bir yer olarak kalmamalı, aynı zaman da güzel olmalıdır. İslami sanat anlayışında güzellik ile yarar, kusursuzluğun iki ayrı yönünü oluşturur. Bu eserlerde güzellik, mükemmellik ve hakikat arasındaki ilişki ortaya konulmuştur. Bu eserler görüldüğü zaman kemalin başlı başına bir güzellik olduğu duygusu yaşanır. Cemal-kemal ayrılmazlığı, ruh ve yüz güzelliği gibi, bütün i ve dış güzellikler için geçerlidir. Güç, kudret, azamet ve bu tür duyguları uyandıran her türlü büyüklük ve yücelik kemali ifade eder. Böyle bir ululuk tecrübesi Gazali'nin de ifade ettiği gibi, insanda güzellik zevk ve duygusunu ortaya çıkarır (Koç, 2014, s. 87-89). Güzellik idraki, insanın ruhunda meydana getirdiği ürperti ya da deprenişlerle, "Allah'ım bunları boşuna yaratmadın!" (Al-i İmran3/191) şeklinde bir tefekküre dönüşür. Tabiatın görkem ve güzelliğinin uyandırdığı şuur, bir yolunu bulup, bu güzellikleri bahşedene yükselir. Bütün bu güzellikleri var eden Allah'ın isimlerine "en güzel isimler" denmesinin sebebi de budur ve en güzel ve en mükemmel O'dur anlamındadır (Koç, 2014, s. 98).

Antik Çağ'dan günümüze, sürekli tartışma konusu olan, tabiatta bulunan güzellikleri estetik açıdan güzel kabul edilip edilmeyeceği konusunun Kur'an'ın bakış tarzı ile bakıldığı zaman, doğa güzelliklerinin de Allah'ın sanatını ortaya koyması açısından birer sanat ürünü olarak görmek gerektiği anlaşılmaktadır. Çünkü Kur'an-ı Kerim, yeryüzüne ve gökyüzüne bakarak Allah'ın yaratması hakkında düşünerek, bunlardan ibret almak gerektiğini tavsiye eder. Ayrıca Kur'an, insanın hem dışının güzel olmasını ve hem de iinin güzel olmasını ister. Dış güzelliği olarak temiz, helal rızıktan elde edilmiş giysiler, evler, günlük kullanım için alınan ve hayatı kolaylaştıran eşyalarının olması yanında, i güzellik için de, önce her türlü şirkten, küfürden ve günahıtan arınma ve sonra da ibadetlerle ruhunu yüceltme tavsiyesinde bulunur. Böylece insan için gerçek güzellik ortaya çıkmış olur (Mutluel, 2008).

Kur'an'ın Cennet tasvirleri de bedii zevk ve tecrübe açısından dikkat çekicidir. "Canın çektiği ve gözün lezzet aldığı her şey orada" (ez-Zuhruf 43/71). Köşkler, altın tepsi ve kadehler, göz alıcı giysiler, tahtlar, yastıklar hele içinden ırmağlar akan bir bahçe olarak Cennet'in bizzat kendisi başlı başına estetik değerdir. Kur'an

ayetlerinden devşirilen manalar tabiattaki güzelliklerle birleşerek insanı geldiği kaynağa yöneltir. İbnü'l Arabi; “Allah âlemi en güzel şekilde yaratmış ve türlü çeşit güzelliklerle süslemiştir. Gayba ait hikmetleri de bu âleme yerleştirmiştir. Arifler bu süs ya da zineti büyük bir aşk, zevk ve hayranlıkla temaşa ederek kendilerinden geçmişler, ‘fena mertebesi’ ne yükselmişlerdir” demektedir (Koç, 2014, s. 100).

2.5. Sanat ve Güzellik İdeası

2.5.1. Sanat

Sanat anlamına gelen Latince “ars” ile yunanca “tekhne”, etimoloji açısından şu anlamı taşır: “pratik kurallarla belirlenmiş bir zanaatı uygulama”. Ancak “tekhne” sanatın yalnızca bir bölümünü karşılar. Başlangıçta, bir hammaddenin elle işlenmesi ve bir yarar amacı gözetilerek ona biçim verilmesi anlamında, “sanat” (ars) ile “zanaat” (tekhne) birbirine yakın, benzer etkinlikler olarak benimsenmiştir. Platon ve Aristoteles gibi antik düşünürler, sanat sözcüğünü bu anlamda ve genişleterek kullanmışlardır. “Zanaatkar” ile “Sanatkar” arasında eski çağlarda bir ayırım yoktur (Bozkurt, 2014, s.17).

Sanat sözcüğü Arap dilinde “yaptı” anlamına gelen ve Türkçe karşılığı “yapmak” olan bir terimdir. Sanat birey veya toplumların duygu, düşünce, örf, adet, inanışlarını çeşitli malzeme, araç, teknik ve yöntemleri kullanarak, izleyenlerde hayranlık uyandıracak bir ahenkle ortaya koymasındır (Can ve Gün, 2015, s. 11). Sanat kelimesinin anlamı, insanların gerçekleştirdiği ürünlerin, doğanın ürünlerine oranla belirlenmesini sağlayan teknik ustalık ve duyular aracılığı ile algılanan nesnelere, bir beğeni yargısına göre seçip sıralamaya yönelen özel duygu arasındaki ayrışmanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Bozkurt, 2014, s.15). Sanat, düşünceleri (idée) zihinde canlandırarak imgeleri, görünüşleri ortaya çıkarır, gerçekliği duysal biçimlerle gösterir. Sanatın, ruhun derinliklerinde heyecanlandırmak, güzelin seyrine bağlı saf temelleri canlandırma gücü bulunmaktadır (Yetkin, 2007, s. 91).

Hegel, sanatın doğanın dış görünüş ve gerçekliklerin bir taklidi olmadığını, doğasal güzellikleri yok saymadan, sanattaki güzelliğin doğal güzellikten üstün olduğunu belirtir (Doğan, 2003, s. 35). Dewey’in sanat görüşünde ise, bir deneyim olarak

sanat, yaşanan şeylerin açıklığını gizleyen örtüleri kaldırır, duyarlılıkları uyandırır, çeşitli kalite ve şekillerde yaşanan hayattan memnuniyet hissi uyandırır, nesnelere içinde bulunan anlamlılığın tüm gölgelerini keser ve onlara yeni bir hayat deneyimi emri verir. Sanat, alışkanlıkların yapılandırılmasına yardımcı olur, düşünme, duygu ve kavramanın yeni yollarını öğretir, ufku genişletir, gelecekteki deneyime anlam ve değer katar, dünyayı kavrama yollarını ve dünyayı değiştirir (Yıldırım, 2014, s. 168). Sanat insanı etkiler, kendine doğru çeker. Bunun nedeni sanatın, gerçekliğin bir kopyası olması değil, onda duygu ve hayal gücünün işe karışmasıdır. Algı, sezgi, duygu ve hayal gücü sanatı oluşturan temel elemanlardır; bunlar olmadan sanat olmaz (Tunalı, 1993, s. 60).

Hegel'in deyişiyle "sanat, fenomenlerin gerçek içeriğini, gelip geçici bu dünyanın saf görünüşünden ve aldatımından kurtarır ve onlara tinden doğmuş olan daha yüksek bir edimsellik verir. Gerçek olan ile ideal olanı kendi içinde kaynaştırır. Sanatın amacı da; gündelik hayata ilişkin malzemeyi ve onu görünüş şeklini çıkarıp atmak ve içeriden gelen tinsel etkinlik yoluyla, yalnızca mutlak olarak akılsal olan şeyi ortaya çıkarıp, buna gerçek dışsal şekillenmesini kazandırmaktır (Yıldırım, 2014, s. 58). Bir eserin sanat eseri olabilmesi için o eserin, insan tabiatında potansiyel olarak mevcut güzeli fark edebilme ve güzellikten haz duyma yetisini ortaya çıkartıp harekete geçirmesi gerekir (Can ve Gün, 2015, s. 11).

Sanat, insanların gördükleri, işittikleri, his ve tasavvur ettikleri olayları ve güzellikleri, insanlarda estetik bir heyecan uyandıracak şekilde ifade etmesidir. Sanat, güzellik duygusu meydana getiren ve ruha bedii bir zevk veren işlerdir (Bektaşoğlu, 2009, s. 5).

Sanat, sembolik sanat, klasik sanat ve romantik sanat olarak üç şekilde kendini gösterir. Bunlar aşağıda açıklanmıştır.

2.5.1.1. Sembolik Sanat

Sembol, bir düşünüyü gösteren bir imgedir. Bir düşünün tamamını değil, ancak bir parçasını gösterir. Sembolik sanat, tabiata sanki dalmış olan, mevsimlerle ve kuvvetlerle birlikte yaşayan tabii ruhun kendi işaretleridir. Sanat duygusu, din duygusu ve bilim merakı gibi hayretten doğmuştur. İnsan maddeden ve maddi

ihtiyaçlardan kurtulup tabiat olaylarına şaşırır. Onlarda gizli, esrarlı bir kuvvet sezdiği andan itibaren, evrensel bir duygunun uyandırdığı bu duyguya vücut verme ihtiyacı duyar. Her şey doğal anlamını kaybederek, akıl için görünmez gücün sembolleri olur ve sanat doğar. Sanat aynı zamanda bu ideayı, duylara ve ruha hitap eden, duyusal imgelerle göstermek ihtiyacından doğar. Bu ihtiyaç ilk olarak sembolik sanatta tatmin edilmiştir (Yetkin, 2007, s. 107).

2.5.1.2. Klasik Sanat

Bu sanatın amacı, ideali yani güzelliği meydana getiren iki unsurun, ruh ile maddenin ahengini gerçekleştirmektir. Güzeli meydana getiren iki unsurun mükemmel surette ahenkleşmesi için, ilk unsur olan düşünün kendi özünü ve hürlüğünü kavraması gerekir. Bu, düşünüyeye uygun gelen ve kişisel ruhu ifade eden biçim, ancak insan biçimidir. İnsan biçimi ruhu ifadeye elverişlidir. Hür ruhu, bireysel bir biçim içerisinde gösteren klasik sanat gerekli olarak anthropomorphique'dir. Yani insan biçimindedir ve ruhu anlatır. Klasik sanat, ruhun derinliklerine kadar inememiştir. Varlığın bütün bir yönü, kötülükler, günahlar, felaketler, manevi acılar, vicdan azapları, ruhun üzüntüleri onun için bilinmeyen şeylerdir. Klasik sanat, duyusal güzelliğin sınırını geçmez. Fakat bu güzelliği erişilmez bir nitelikte göstermektedir (Yetkin, 2007, s. 109).

2.5.1.3. Romantik Sanat

Tarihsel evrimi içinde sanatın aldığı son biçim, romantik biçimdir. Bu sanat sembolik sanatın tam zıddıdır. Sembolik sanatta olduğu gibi, romantik sanatta da bir ölçüsüzlük görülür. Bu durumu doğuran ruhun karanlık bulunması değil, aksine madde ile ifade olunmayacak kadar derinleşmiş ve kendi bilincine varmış olmasıdır. Romantik sanatta ruh, madde ile olan ahengini bırakır, kendi içine çekilir ve gerçek ahengi kendi iç âleminde bulur. Duyuların dünyasında kendisini tatmin edilmiş bulmayan ve kendisine daha yüksek bir ideal arayan ruhun bu gelişimi, romantik sanatın temel ilkesidir. Gelişiminin en yüksek noktasında sanat, bütün maddesel biçimlerden arınmaya çalışarak yalnız görünmeyen, katıksız ruhu ifadeye çalışır. Klasik sanatla romantik sanat karşılaştırılacak olursa; romantik sanatın temel özelliği

musiki unsurudur, şiirde lirik söyleyiştir. Plastik sanatlarda da bu karakter kendini hissettirir. Modern sanat ise hem Yunan hem de Hıristiyan sanatından oluşmuştur (Yetkin, 2007, s. 109-110)

2.5.2. Sanat Eseri

Kant'ın estetik teorisi çerçevesinde sanat, doğa güzelliği gibi, öncelikle bir beğeni ve hoşlanma nesnesi olarak görülür. Sanat eseri ise, tasarım güçlerinin özgür oyununa yol açan biçimsel amaçlı bir bütün olmakla güzeldir. Eser duygu durumu ile ilişkili olarak güzelin taşıyıcısı ve güzele yol açan şey olarak tasarlanır. Fakat sanat insanın yaptığı, yapım işidir ve bu özelliği ile doğa güzelliğinden ayrılır (Altuğ, 2007, s.175).

Hegel'e göre sanatın amacı tabiatı tekrar etmek değildir. Sanatın görevi daha yüksek, yöntemi daha özgürdür. Tabiatın rakibi olan sanat, onun gibi ve ondan daha iyi olarak düşünüler (idees) ortaya koyar ve bunları deyimlemek için tabiatın biçimlerinden birer sembol olarak yararlanır. Bu biçimleri, düşlediği bir örneğe göre değiştirerek, onlara bir başkalık verir. Sanatın ortaya koyduğu eserlere, insan dehasının ürünleri de denilebilir (Yetkin, 2007, s. 93).

Dewey'e göre, sanat eserlerinin oluşumunda ve deneyimlenmesinde "imgelem" in rolü büyüktür, fakat bir eserin sanat ürünü olarak ortaya çıkabilmesi için nesnel olarak var olması gerekir. Sanat ürünü, ancak bir objede vücut bulduğunda görünür olmakta ve asıl anlamıyla var olmaktadır. Bu nedenle her sanatçı duygularını ve imgelemine obje üzerinde yoğunlaştırmalıdır. Sanatçının duygularıyla imgelemi, objenin maddesiyle estetik ürün olarak ortaya çıkmaz. Bir ürün olarak ortaya konmuş ama bir alımlayıcı yaşantısında deneyim edilmemiş olan sanat ürünü, bir alımlayıcı yaşantısında deneyim edilmiş hali ile sanat eserini ifade eder (Yıldırım, 2014, s. 155-156).

Bir şeyin sanat eseri sayılabilmesi için belirli özelliklere sahip olması gerekir. "Özgün" ve "tek" oluş sanat eserini gelecek kuşaklara taşıyan iki temel özelliktir. Sanat eseri özne ile nesne arasındaki estetik ilişkiden doğar. Sanat eseri yalnızca sanatçıda oluşan ruhsal olay ve yaşantılardan ibaret değildir, bünyesinde hem reel, hem irreal unsurları bulunduran ontik bir bütünlüktür. İrreal unsurlar onu, fizik, kimya ve biyolojiye ait maddesel varlıklardan ayıran ve kendisine özgü bir varlık

tarzı kazandıran unsurlardır. İçerik ve anlam da sanat eserinin “ileti”sidir ve sanat ile eğitim arasında yakın bağların bulunduğunu öne süren sanatkârlara göre anlam, eserin varlık nedenidir (Duymaz, 2014, s. 38-40).

2.5.3. Sanatta Tasvir

Tasvir, yani resim ve heykel, sanat tarihinin hemen her döneminde var olmuş; tasvir yasağı ise, tüm semavi dinlerde yer almıştır. Tevrat'ta her türlü tasviri yasaklayan açık emirler vardır. İlk Hıristiyanlık da putperestliğe düşme kaygısıyla tasvir yasağı koymuştur. Fakat zamanla yasak ortadan kalkmış kiliseler tasvirlerle dolmuştur. İslam da ise, Kur'an da kesin bir emir bulunmamakla birlikte tasviri yasaklayan hadisler vardır. Mekke fethedildikten sonra Kabe'ye giren Hz. Peygamber ilk olarak putları ortadan kaldırmış ve duvarlardaki bütün resimleri sildirmiştir. Tasvir yasağı ile Müslüman sanatçılar doğrudan nonfigüratif'e yönelmiştir. Louis Massignon, kendi eserlerinin Pygmalion'u olmayan Müslüman sanatçının şuurlu olarak irreal'e yöneldiğini söylemektedir. Sanatçının Allah'ın yarattıklarına benzer şeyler ortaya koyduğu vehmine kapılıp yaratma heyecanı duyması, İslam'da iman açısından tehlikeli kabul edilmektedir. Esasen İslam sanatlarının estetiğinde başından beri “yaratma” diye bir problem yoktur, çünkü yaratmak ancak Allah'a mahsustur. Bu noktada Müslümanların poetika'ya ve antik sanatlara niçin ilgi duymadıkları ortaya çıkmaktadır. Cansız şekilleri tespit ederek bir yere varamayacağına inanan sanatçı aynı zamanda hilkati taklit ederek şirke düşmekten korkar. Nitekim tasviri yasaklayan hadislerde dikkati en fazla çeken husus, yaratıcıyı taklit etmenin vurgulanmış olmasıdır (Ayvazoğlu, 2013, s. 22-27).

Sanat tarihi açısından bakıldığında çizgi ve onun geleneksel sanattaki karşılığı minyatür, perspektifi geliştirememiş kültürlerin ürünüdür ve modern resmin aşamalarından biridir. Fakat Ahmed Hamdi Tanpınar bu durumun Doğu ile Batı hayal gücünün, estetik anlayışının temel tercihlerinin bir sonucu olduğunu söylemektedir. Doğu çizgi ile, Batı ise renklerle kendini ifade eder. Estetik duyuları arasındaki algı farkı bu iki temel tercihte ortaya çıkmaktadır. Tanpınar'a göre İslam Sanatı, dünya görüşü çizgi ile kendini ifade eder. Her şeyi birebir yansıtan, doğayı, insanı olduğu gibi resmetmeye, bunu renklerle ifade etmeye çalışan Batılı algı yerine Doğu ve İslam Sanatı eşyayı, objeyi resme hapsedmez. Soyutlamaya açık bırakacak

şekilde bir kaç yalın çizgi ile temsil eder. Nitekim Rönesans'la başlayan Batı resim sanatının geldiği noktada modern resim de bu soyutlama imkânını arama noktasına ulaşabilir. Picasso'nun bilinen perspektif anlayışını terk ederek hareketli perspektif imkânını denemesi, bu yöntemle bir soyutlama imkânı aradığı söylenebilir. Bu bağlamda Picasso'nun üç yıl boyunca hat dersi aldığı ve 'non-figuratif sanatın zirvesi olarak' Müslüman sanatçıların geliştirdiği hat sanatına işaret ettiği bilinmektedir (Emre, 2016).

Tasvir konusuna duyulan tepki ve mesafeli duruş, İslam süsleme sanatında yeni arayışlara vesile olmuş, geometrik ve bitkisel süslemenin yanında hat sanatı da doğmuştur. Kur'an harflerinin yazıldığı bu sanat dalı, kısmen din ile de ilgili sayılarak diğer sanat dallarına göre daha fazla benimsenmiş güzel eserler ortaya konulmuştur. Resim konusunda dini çekinceleri besleyen gerekçeler, minyatür sanat anlayışında söz konusu olmadığı kabul edilerek bu alanda da etkileyici eserler ortaya konulmuştur (Can ve Gün, 2015, s. 47).

2.6. Güzel Sanatların Sistemi

Hegel, "sanat ruhun madde içinde görünüşüdür" demiştir. Fakat sanatın kullandığı araçlar ruhu ifadeye elverişli olduğundan değişik sanatlar doğmuştur. Bunlar sırasıyla mimarlık, heykel, resim, musiki ve şiirdir. Mimarlıktan şiire doğru yükseldikçe maddenin hafiflediği, ruhun derinleştiği görülür. Maddesel olandan ruh olana bir yöneliş ve yükseliş görülür (Yetkin, 2007, s. 110).

2.6.1. Mimarlık

İnsanlıkta ilk doğan sanat mimarlıktır; ilk mimari eserler de semboliktir. Özellikle Mısırlılar, yaşamlarını anıtları ortaya koymaya vermişlerdir. Dikili taşlar, bolluğun sembolüdür ve bu mimarlığın amacı da sadece sembol olmaktır. Tarihten alınan ve sanatın toplu gelişimini gösteren sembolik, klasik, romantik biçimler, mimari şekillerinin de bölünmesine ve sınıflandırılmasına yol açmıştır (Yetkin, 2007, s.111).

2.6.1.1. Klasik Mimari

Klasik mimari de yapının hedefi apaçık görünür. Yapı ya bir ev ya da bir tapınaktır. Bu mimarlık ihtiyaca ve aynı zamanda sanata dayanır. İhtiyaç düzgün biçimleri, dik açıları, düz yüzeyleri sütunları meydana getirir. Fakat bu amaç maddi bir ihtiyacı karşılamaktan ibaret değildir. Yapı aynı zamanda bir düşünceyi, dinsel bir tasarımı da ortaya koyar. Klasik mimari, bir amaca uygunluk ilkesine uymakla beraber faydalıdan kurtulur ve güzellik kanununa uyar. Faydalı ve güzel bu sanatta birleşir. Klasik mimari hem uygun hem güzel hem de sembolden arınmıştır (Yetkin, 2007, s. 111).

2.6.1.2. Romantik Mimari

Romantik mimari iki karşıt mimarlığın birleşimi şeklindedir. Bu mimarlık, hem bir amaç için hem de son derece deyimli (expressif) ve semboliktir; hem uydu, hem bağımsızdır. Eski Yunan mimarisinin dengeli orantısı ve duru aydın yalınlığı ile Hristiyan mimarisinin gölge ve renklere boğulmuş kapalı manzarası arasında derin bir ayrılık vardır. Biri ışık ve neşe, öbürü karanlık ve hüznün kaynağıdır. Yunan tapınakları toprakta yatay olarak uzanır ve hüznün kaynağıdır; Hristiyan katedralleri topraktan göklere doğru yükselen bir yapı sergiler (Yetkin, 2007, s. 112).

2.6.2. Heykel

Mimaride maddenin boğduğu ruh, heykelcilikte kendi özüne uygun gelen bir tarzda ifadesini bulur ve maddeden gitgide sıyrılır. Heykel sanatında ruh portrede olduğu gibi çehrede toplanmış değildir. O bütün vücutta yayılmış olarak görünür. Heykelcilik değişmeyi, sürekli olanı, özü ifade eder. Klasik heykel derin bir sessizlik içindedir, bedenle ruh arasında uyum ve anlaşma vardır. Romantik heykelcilikte bu uyum bozulur. Romantik heykelde insan vücuduna karşı belirli bir küçümseme görülür. Heykelcilik sonsuz özelliği bütün değişimleriyle ifadeye kalkışırsa ahenk bozulur. Ortaçağda süsleme niteliğine düşmüş ve kendi alanından ayrılmış olan heykel sanatı, Rönesans'ın Yunan sanat biçimlerini örnek almasıyla kendi alanına dönmüştür (Yetkin, 2007, s. 113).

2.6.3. Resim

Resimde özgün ve ideal karakteriyle ona uygun olan unsur ışık ve gölgedir. Resimden önceki sanatlarda da ışık ve gölge vardır. Fakat bu ışık ve gölge ancak dışarıdan aydınlatılabilir; sanat eserinin kendisinden bir parça değildir. Resimdeki gölge ve ışık sanatın yalnız malzemeleri olmayıp, sanatın kendisi tarafından vücuda getirilmiştir, sanatın kendi eseridir. Resim görünen varlığı yıkıp, onu ruhun yarattığı bir görünüme çevirir. Suni olarak vücuda getirilen bu görünüş, maddeden sıyrılan ruhun, seyircinin ruhu ile kaynaşması içindir. Resmin verdiği hazı uyandıran, onun görünüşü değildir. Haz, ruhun kendi kendisini dış dünyanın biçimlerinde görmesiyle duyduğu derin düşüncedeki ilgidedir. Resim tabiattaki bütün şeyleri, insan ilişkilerinin bütün alanlarını, varlığın bütün özelliklerini kapsar. Heykele girmeyen birçok şey resme girer. Din âlemi, tabiat ve insan hayatının bütün olayları, insan hareketlerinin en belirsiz yönleri bile sanatçının tasarımında yaşar. Resim sanatının gerçek ilkesi, özü, ruhun kendisidir. Tabiatı, dış dünyayı gösteren tablolara bile gerçek anlamı veren duygudur ve ruhun yankılarıdır (Yetkin, 2007, s. 114).

2.6.4. Musiki

Musiki duygu sanatıdır. Musikinin amacı, ruhu olduğu gibi, bütün duygu ve coşkunluğu ile ruhun hareketleri gibi belirmesiyle kaybolması bir olan işaretlerle ifade etmektir. Musikide, biçim aracı olan sesler artık mekândan kurtulur ve tinsel olan işitme duyusuna hitap eder. Bu şekilde maddi biçiminden uzaklaşan ses, ruhun ve duygunun yankısı olmaya başlar. Ses ile his kaynaşır. Musiki diğer sanatlarla karşılaştırılırsa en çok mimarlığa yakın görünür. Musiki de mimari gibi fikirleri müphem ve sembolik şekilde ifade eder. Musiki, duygunun ifadesinden ayrı olarak, ölçüyü, niceliği, seslerin uygunluğunu tayin eden sayıların yasasını izler. Mimari düzeni, orantıyı, armoniyi nasıl biçimlendiriyorsa, musiki de o şekilde sesleri, düzeni, oranı, armoniyi biçimlendirir. Bu sebeple mimariye sessiz musiki denilir. Musikiden en çok uzaklaşan sanat ise heykelciliktir. Musikinin konusu insanın iç hayatıdır. Musiki, bütün kişisel duyguları, sevincin, huzurun, coşkunluğun, kendinden geçmenin, üzüntünün, isyanın bütün derecelerini seslerle dile getirir. Musiki, ne düşünme gücünün tasarımlarını uyandırır, ne de bilinci dikkati dağıtacak imgelerle doldurur. Bütün güzel sanatlar arasında tabi duyguların şiddetini

yatıştırmaya, ruhta da sakin ve daha saf bir ortam oluşturmaya en elverişli olan sanattır (Yetkin, 2007, s. 115).

İbn Sina'ya göre ses duyum olarak değil, onun ruhlarda bıraktığı duyguyu ve kompozisyonda oynadığı rolü yargılayan anlama yeteneğine oranla hoş ya da nahış gelebilir. Sesler arasındaki uyum ahenkli melodiler ve düzenli ritim ruhu derinden cezp eder. Kişinin düzen içerisinde olan seslerde onun derinden etkileyen kompozisyon, sesleri hayal ettiren vuruşlarda veya onun mizaçlara olan yakınlığı gizlidir. Farabi, Fusulü'l-Medeni adlı eserinde musikinin önemine işaret eder. O'na göre: melodiler ve şarkıların farklı türleri şiirin farklı türlerine uyar ve onunla aynı bölümlere sahiptir. Bu halkın ruhlarının eğitilmesinde önemli bir işlevi olması bakımındandır (Taşkent, 2009).

2.6.5. Şiir

İfade vasıtası söz olan sanat, diğer sanatların hepsine üstündür. Şiir, resim ve musiki sanatlarının üstünlüklerini kendinde toplayan bir sanattır. Resim gibi dışta olan şeylerin tablosunu çizer, musiki gibi duyguyu bütün derinliği ve içtenliği ile verir. Böylece şiiri öbür sanatlardan ayıran özellik, mutlak ruhu (geist), doğrudan duyulara hitap eden imgelerle ifade etmesidir. Mimariden şiire doğru yükseldikçe, düşüncenin maddi biçimlerden gitgide kurtulduğunu; görülmeyen, maddi olmayan, yer tutmayan işaretlerle, ruhun ve duygunun aksı olan ses ile ifade olduğu görülür. Şiir, sesi deyim aracı olarak kullanması bakımından musikiye benzese de, musiki de ses fikirden ayrı gerçek bir işaret değildir; ifade ettiği duygu ile karışmaktadır. Ruh, sesi açık ve seçik bir işarete, görevi düşünceyi başkalarına iletme olan bir işarete çevirmek ihtiyacındadır. Şiir de ses söz olur, anlamlı sese dönüşür, şiir ile musikinin ayrıldığı nokta budur. Hegel'e göre şiir düşüncesinin kendi öz ögesi, maddi olmayan, görünmeyen imge'dir. Şairlerin işleyecekleri gereçler olan, zihinde korunmuş şeylerin imgeleridir. Mimarın taşı, heykeltcinin mermeri veya tuncu, ressamın renkleri, müzisyenlerin sesleri işlediği gibi şair de imgeleri işler. Şiir eserlerinin esası, genellikle var olan her şeyin özüdür. Bu öz, evrensel ve ezeli gerçekler, yaşama ilkesi, onların uyumunu yaratan yasalardır. Şiir sanatın hiçbir biçimine, herhangi bir tipine bağlı olmadığı, bütün çağlara uygun düştüğü için de evrenselidir. Her çeşit fikirleri ifade etmeye, değişik konuları işlemeye yeteneklidir. Hegel daha

önce gözden geçirdiği fikirlerin ve biçimlerin tümünü temsil ettiği için şiiri sisteminde sona bırakmıştır. Bu aşamalı yükselişin son durağı olan şiir, aynı zamanda sanatın erimeye başladığını ve düşüncenin daha yüksek bir biçime muhtaç olduğunu da bildirir. Şiir güzelin alanı ile dinin ve bilimin alanlarını birleştiren bir çizgidedir. Sanat, gerçeği duyulur bir biçimle bilince ileten araçtır. Güzel ise düşünün (idée) duyularla görünmesidir. Buradaki güzel deyimini ile sanattaki güzel söz konusudur. Tabiatdaki güzel, sanattaki güzelin görevini yapamaz; içeriğe uygun düşen biçimi veremez. Sanattaki güzel, ruhtan (esprit) doğan güzelliştir (Yetkin, 2007, s.117-120).

2.7. İslam Sanatı ve Estetiği

İslam estetik duyarlılığı, Allah'ın bir sunusu olarak dünyanın, güzel ve değerli olduğunu kabul eder, fakat gelip geçici olduğu inancından ayrılmamaktadır. İslam sanatının doğal formları geometrik bir yapıya sokmasının sebeplerinden biri doğal dünyanın nihai gerçek olmadığını göstermek, diğeri de çokluk içinde birliği gösterme veya bunu sezdirme isteğidir. İslam sanatının yönü soyuta yönelir, nesnelere değil fikirleri temsil eder. Bunun nedeni soyutlamanın akılla ilgili bir iş olduğu ve “tevhit” ile aydınlanmış aklın “tenzih”e yöneldiğidir (Koç, 2014, s. 49).

Bir sanat eserinin veya estetik objenin uyandıracığı etki ve izlenimler kişiden kişiye değişebilir. Bir toplumun inanç ve ahlak ilkelerine aykırı olmayan, onlarla çatışmayan sanat eserinin o toplum açısından olumlu sayılması mümkün olur. Her sanat eseri, onu meydana getiren sanatkârın hayata bakışının izlerini taşır. Bu durumda sadece sanatın türü ve meydana getirilen sanat eseri hakkında bir yargıya varılabilir. Kültürleri zenginleştiren de sanat eserleridir. Sanatkâr ile kültür arasında bir bağ vardır. Güçlü sanatkârlar, güçlü kültürleri oluştururlar. Dolayısıyla sanat eserinde hem sanatkâr vardır, hem de onun içinde yaşadığı kültür bulunmaktadır (Bektaşoğlu, 2009, s. 6).

İslam sanatı, zahiri ve görünen ile batını ve görünmeyeni, özü birlikte gösterme işi olarak tanımlanabilir. İslam'da, âlemdeki güzellik ve düzenlilik ilahi bir sanat olarak kabul edilir. Âlemde uyum, düzen ve dengede güzellik yansır ve Âlem'in güzelliğinden de tevhide varılır (Koç, 2014, s. 153). Sanat, bir yönüyle de dini hakikatlerin estetik olarak ifade edilmesi anlamına gelmektedir. Müslüman; inancını,

hayata bakışını, olayları yorumlamasını sanatla ifade etmektedir. Çünkü ilahi öğretide doğruların ve güzelliklerin kişisel olarak benimsenip yaşanması yeterli görülmez. Onların başkalarına da sunulması gerekir. Fakat güzellikler, güzel bir şekilde takdim edilmelidir. Bundan dolayı gerçek sanat ve güzellik unsurlarını, bozulmamış ilahi dininden ayırmak mümkün olamayacağı gibi, din de sanatsız ve güzellik olmadan düşünülemez (Coşkun, 2015, s. 93-100). İslam Medeniyetinde ise sanat, güzelliği keşfetme, görme, onu yaşama ve yaşatma, güzel olma, güzel düşünme ve güzel davranma ile güzeli görme, güzeli sergileme ve yaygınlaştırmadır (Aydoğan, 2016, s. 162).

İslam dini, sanata, güzelliğe, insanın sanatı geliştirme gayretlerine karşı değildir. Hatta bunları tasvip ve takdir etmektedir. Mutlak güzelliği yalnızca Allah'ın kendisinde ve vahy edilen emirlerinde görür. İslam sanatı; varlığı, İslam düşüncesi açısından canlandıran bir sanat metodudur. İslam sanatı “güzel” ile “gerçek” arasında tam bir ahenk ve uyumun teminini hazırlayan bir sanattır. Çünkü kâinatta “güzel”, bir “gerçektir”. “Gerçek” ise “güzel”in doruğudur, bu nokta da din ile sanat buluşur. İslam, figür sanatından başka bir şey bilmeyen insanlığa soyut sanatı öğretir. Sanata yeni görüşler, yeni yorumlar getirir. Soyut dantel gibi süslemeleri, Müslümanlar keşfederek ve batılıların hayran kaldıkları Elhamra'yı meydana getirmişlerdir (Bektaşoğlu, 2009, s. 8)

İslam sanatının temelini İslam'a ait asli değerlerin birliği ilkesi oluşturmaktadır. Bu sanatta güzel ile iyi, işe yarama ile zevk verme birbirinden bağımsız değerler olarak görülmez. “İhsan” asli güzelliğin hayata yansıtılması anlamına gelir. Bunun gerçekleşmesi için bütün güzelliklerin Allah'ın cemalinin bir yansıması olduğunun bilincinde olunması gerekir. Güzelliklerin farkında oluş Allah'ı bilmenin yollarını açar. Kul olmak, güzelliğin bilincinde olmak ve güzel olanı ortaya koymakla bir yerde aynı anlama gelmektedir. Çünkü “Allah her işte güzelliği farz kılmıştır” (Müslim, “Sayd”,57). Nihayet, güzellik Allah'ın ve âlemdeki tezahürlerinin asli bir niteliğidir. İslam sanatının epistemolojik gayesi, görünenin arkasındaki görünmeyene ulaşmak, pratikteki gayesi ise dünyayı ve hayatı güzelleştirmektir. Din güzellik için kıstaslar belirleme ve sanat nesnelere oluşturma konusunda önemli bir rol oynamıştır. Burada dini tecrübe ile estetik tecrübe aynı istikamette yer almıştır. İslam sanatının en belirgin özelliği, bu sanatın, ruhun “mutlak” a açılan yolda gelişmiş bir sanat olmasıdır (Koç, 2014, s. 19).

İslam sanatı, Kur'an kaynaklıdır. Allah inancı başta olmak üzere dinin ana ilkeleri İslam sanatını şekillendirmiştir. İslam'ın temel ibadeti olan namazın mümkün olduğunca cemaatle kılınması tavsiyesi, cami mimarisinin doğuşunu hazırlayan etkendir. Hutbe okuma vecibesi minberi, vaaz geleneği de vaaz kürsüsünü oluşturmuştur. Aynı şekilde temizlik vecibesi de şadırvan ve hamam mimarisini geliştirmiştir. Bunun yanı sıra İslam'ın ilme ve eğitime verdiği önem medrese mimarisini, kitap ve hat sanatını, insan sağlığına verdiği önem şifahane gibi sağlık kurumları mimarisini geliştirmiştir. Müslümanlar, mimari eserlerinin hemen her karesini fonksiyonel, dini veya sosyal bir ihtiyaçtan dolayı yapmışlardır. Dünyanın çeşitli medeniyetlerindeki şehirlerde görülen geniş şehir meydanlarının yerini İslam şehirlerinde, daha fonksiyonel ve yararlı görülen şadırvan, çeşme veya sebil almıştır. Çevre medeniyetlerin sanatlarını aşma arzusu ile Müslümanlar fethettikleri topraklarda karşılaştıkları ihtişamlı mabetler ve diğer sanat ürünlerini gölgede bırakmayı, onları aşmayı bir amaç ve İslam'ın yüceltilmesi anlamında dini bir vecibe olarak görmüşlerdir. Milletlerin, mahalli toplulukların ve bireylerin estetik, güzellik ve sanat anlayışları ve dünya görüşleri de İslam sanatını etkilemiştir. Sanatın malzemesinde ve şeklinde mahalli zenginlikleri, estetik zevkleri ve birikimleri kullanmışlar ve fetih veya seyahat yoluyla karşılaştıkları medeniyetler ve kültürlerin sanat mirası ve geleneğinden yararlanmışlardır (Bektaşoğlu, 2009, s. 9-12).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ESTETİK EĞİTİM

3.1. Estetik Eğitim

Estetik eğitim, pratikte doğa ya da sanat yapıtları karşısında kendine özgü, onlardan hoşlanmak ya da onlardan zevk almak ve onları “güzel”, “hoş” gibi estetik değerlerle değerlendirmek anlamına gelir (Tunalı, 2011, s. 217). Estetik eğitim, insanın dünyada estetik değer taşımayan ne varsa bunların tümüyle olan estetik ilintilerinin; yani doğayla, kendi cinsiyle, kendisiyle, tüm yaşamsal etkinlik biçimleriyle, insan eliyle yaratılmış “ikinci doğa”yla, yani nesnelere dünyasıyla, en sonunda da, kendine özgü bir estetik değer taşıyıcısı olarak sanatla ilintilerinin biçimlenmesidir. Dolayısıyla, yalnız sanatlar değil, ama her birinde insanların kendine özgü bir estetik değer bulduğu kadar, bu değer üstünde etkinliği olan pratik etkinliğin bütün kesimleri de, insanda genel psikolojik ilkelerin oluşmasını sağlayan estetik eğitimin araçları arasına girer. Bu psikolojik ilkeler, estetik yönlendirme, estetik gereksinim ve estetik tat olarak, dünyayla estetik ilintilerin yapısını belirler. Bireyin olduğu kadar, tüm bir halkın da estetik eğitimi, hiçbir zaman özel, kendi başına ve kendine yeterli bir eğitim biçimi olarak ele alınamaz. İnsanın yaşamla estetik ilintilerinin oluşumu, insanın çalışmayla ilintisinin kurulmasından; kendi siyasal, etik, dinsel, fiziksel ve sanatsal eğitiminden ayrı tutulamayacağından, estetik eğitim, bütün öbür eğitsel etkinlik biçimlerinin yalnızca belirli bir yanı ya da özel bir yönü olarak ortaya çıkar. Estetik eğitim, kendi başına bir eğitim biçimi değildir; çünkü kendine özgü özel bir konusu yoktur. Estetik değerler ayrı bir nesnel alan oluşturmayıp, insanlar tarafından duygusal olarak algılanabilen dünyanın özümleştireninden ortaya çıkmaktadır (Kagan, 2008, s. 187).

Estetik eğitim, çoğunlukla birlikte alındığı sanatın tanımlayıcı bir özelliği olarak görülür. Görsel algılama, çocuğun diğer duyuşsal, bilişsel becerilerine göre en etkili olanıdır. Renk, çizgi, biçim, şekil, oran, uyum, simetri gibi özellikleri sayesinde çocukların haz alması sağlanır. Gelişim doğasındaki manevi gücü açığa çıkartır (Gültekin, 2011). Eğitimin genel amacı, bireyde kişiliğin gelişmesine yardımcı olmanın yanında, bireyin içinde bulunduğu toplumsal grubun organik birliği ile

uyumunu sağlamaktır. Bunu gerçekleştirebilmek için sanat eğitimi ya da estetik eğitim gereklidir. Estetik eğitim teknikleri; biçimlendirme, müzik-dans, şiir-dram ve el becerileridir. Bunun için de zihinsel süreçlerden düşünce, duygu, duyum ve sezgi işlevi gerekmektedir. Biçimleme duyumlarla, müzik-dans sezgi ile, şiir-dram duygu ile, el becerisi düşünce ile karşılanabilir (San, 2008, s. 130).

İbn Hazm, bir eğitim öğretim programı da sunan Risaletü Meratibi'l-Ulum adlı eserinde, öğrencilerin belirli aşamalardan geçerek tüm felsefi bilimleri öğrenmesi gerektiğini ifade eder. Burada en yüksek amaç kuşkusuz insanı ruhsal ve davranışsal açıdan en yetkin biçime kavuşturmadır. Ona göre, öğrenci ilkin sanat becerilerini geliştirecek olan hat ve kıraat, daha sonra dilbilgisi, dilbilim ve şiir, üçüncü aşamada matematik bilimleri, dördüncü aşamada mantık ve doğa bilimleri, beşinci aşamada tarih, altıncı aşamada metafizik ve son olarak da din bilimlerini kazanacaktır. İbn Hazm, insandaki iyi davranışların kökenini ve kötülükten sakınmanın “salt güzel suretlere karşı insandaki doğal güzellik duygusu” nedeniyle olduğunu ileri sürerek, doğadaki güzellikten aşk aracılığıyla ruhlardaki güzelliğe, ruhlardaki güzellikten de davranıştaki güzelliğe geçmeyi gerekli görür (Yıldız, 2012, s.104).

İbn Rüşd, Telhisu Kitabi'ş-Şi'r adlı eserinde, taklit etmenin haz verici olmasından ötürü eğitimde kullanışlı bir araç olduğunu söylemektedir. Semboller lezzet verir ve anlatılmak istenen konu hakkında kavrayışı kolaylaştırır. Bu nedenle teşbih ve taklitler, “işaretler ve sembol” ile konuşmaya imkân vermesi ve “anlamayı kolaylaştırması bakımından” eğitimde kullanılan temel araçlardır. Ruh, teşbih ve taklitten aldığı hazdan ötürü anlatılan şeyleri kabule daha yatkın hale gelir. Eğitim, öğreten insanla, öğrenen insan arasındaki bir ilişki ile ortaya çıkar. Taklitteki semboller algılanan nesnelere ve durumların benzerleri olduğu için, bu semboller, kavrayışı hızlandırmak ve ruhu anlatılanların kabulüne hazır hale getirmek için kullanışlı bir araçtır. İbn Rüşd, insanların var olan şeylerin orijinal şekillerine bakmaktan değil renklerle tasvirinden zevk alındığına vurgu yapar. Taklit, gerçeğin dokunulabilen ve algılanan şeylerin, hayat dolu, canlı bir form içerisinde temsil edilmesidir. Bu nedenle taklit, talimde kullanılabilir. Taklit, düşüncelerin, manaların kendisi ile ifade edildiği sembolleri içermesi bakımından eğitimde kullanışlıdır ve diğer eğitim formlarına göre öncelikli bir yere sahiptir ve poetik ifadeler, mecazlar ve diğer sanat formları, zevkli bir öğrenme sürecine sebep olur. Bundan başka, ruh

hayali tasvirlerden memnun olarak hakikati daha iyi kavrar ve duyularla algılamaktan zevk alınan şeylerin hayalinden de zevk alınabilir (Taşkent, 2009).

Sanat, estetik ile ilgilidir, ancak estetik, sanattan çok daha geniş bir kavramdır. Sanatçı, bilinçli olarak değil de, kısmen bile hoş gidecek bir şeyler üretmeye niyetlendiğinde “sanat” ortaya çıkar. Bir eser estetik bir kaygı ile ortaya konulmuşsa “sanat eseri”dir. Sanat, duyguların ifadesidir, estetik olarak bir şeyin hoş gidebilecek şekilde sunumudur. Sanatın çoğu belki de hepsi, hayatın anlamlarına bağlı olmasına rağmen, bir dereceye kadar onları ifade eder. Sanattaki anlam, yaşamdaki anlamla asla özdeşleşemez. Sanat yaşamın eşsiz bir tür bilgisidir. Sanat duyguları ifade eder; eğer sanatın içinde bulunulursa dünyanın bakış açıları ve yaşam deneyimlerinin tüm anları bir şekilde açıklığa kavuşur. Sanat bilimdir, bilgidir; sanat deneyimi bilimin parçasıdır. Sanatçı veya izleyici olarak sanatı yaşarken, tamamen şekillenmiş birey, bilmenin yanı sıra var olarak veya hissederek katılımında bulunur. Bu bilim, şekillenmiş yaratıcı his ve varoluşun, bilmenin önemli bir parçası olduğunu gösteren bilimdir (Reid, 2008). Sanat, sadece bakmayı değil “görmeyi”, duymayı değil “işitmeyi”, dokunmayı değil “hissetmeyi”, tatmayı değil “lezzet almayı” öğretmektir. Sanatın içinde bulunan kişi kendisini çevreleyen ve sık sık da oto korumacı zihinsel kabuğundan, fiziksel dünyaya çıkmak zorundadır. Eğitimi sadece akademik olan kişi, çok fazla içe dönüktür, fiziksel dünyanın karmaşasından yapay olarak uzaktır ve ağır duygusundan da yapay şekilde korunmuş durumdadır. Fiziksel eğitimin çeşitli hallerinde, bir şekilde somut manaya doğrudan bir katılım vardır. Tek taraflı akademik eğitim de, uzaklaşılması gereken bir tür beceriksizlik ve uygunsuzluk durumu var olur (Reid, 2008). Küçük yaştan başlayarak çocukları üretici kılmaya en uygun alan “sanatsal alan”dır; bu açıdan sanat eğitimi, genel ve temel eğitim ve öğrenim içinde genişlikle ve yaygın bir şekilde yer alması gereken bir disiplindir (San, 2008, s. 25).

Schiller’e göre, insan bir doğa varlığı olarak nesnelere, doğa ile madde içtepisi dediği bir içtepi ile bağlıdır. İnsanın tüm varlığı bu içtepi ile canlı tutulur. Buna karşılık, insanda birde biçim içtepisi vardır. Bu, insanın akli ile varlığı temellendirmesini ve nesnelere üzerine egemen olmasını sağlar. Fakat insan yalnız bu iki içtepi varlığından ibaret değildir. İnsanda bu iki içtepinin dışında bir de oyun içtepisi vardır. Bu oyun içtepisi, insanın güzel şeylerden, sanat yapıtlarından zevk alması, onlardan hoşlanması anlamına gelir ve öbür iki dürtüyü varlığında kuşatır,

onları uzlaştırmak insanı doğa ve akıl varlığı olmanın üstüne çıkarır. Böyle bir insan sanatla ilgi kuran, sanattan hoşlanan, zevk duyan bir “estetik insan” olur. Gerek doğa insanı, gerekse akıl varlığı olarak insan tek yanlıdır. İnsan, ancak, oyun dürtüsü ve onun sağladığı estetik eğitim ile tüm bir insan olur. Bunun için Schiller, “İnsan oynadığı yerde tam bir insandır,” diyerek, estetik eğitimi insanın tam bir insan olabilmesi yolunda yegâne bir eğitim olarak görmektedir (Tunalı, 2011, s. 216).

Sanatın amacı, insanlığın estetik deneyimlerini ilerletmek, derinleştirmek, düzene koymaktır. Sanat, ince görüşlü ve duygulu insanların estetik deneyimlerini, herkesin “genel iyiliği” ne dönüştürmektedir. Sanat, insanın kendi kişisel yaşam deneyiminin sınırlılığı dolayısıyla yaşayamayacağı gerçeği, estetik olarak yaşayabilmesi imkânı oluşturmaktadır. İnsanoğlunun estetik deneyimlerini amaçlı yoldan düzene koyarak, insanların “estetik bakış”ını derinleştirip inceltir, çünkü sanatçı, yani özel olarak gelişmiş bir güzellik, çirkinlik, yücelik, bayağılık, trajiklik, komiklik duygusu olan bir insan yaşamda bulup ortaya çıkardığı, yaşamda görmek istediği yaşamdan aldığı bir şeyi bütün dünyaya paylaşmaktadır. Sanat, edebiyat ve tiyatro, dans ve müzik, resim ve heykel, sinema ve televizyon yoluyla, toplum için gerekli estetik değerleri kişinin hayatına yerleştirir; tek tek herkesin estetiksel bilincinin toplum için yararlı bir yolda etkin ve kararlı yönde etkilenmesi olanağını sağlamaktadır. Sanatın eğitsel etkinliği, toplumda estetik bilincin biçimlendirilmesiyle sınırlandırılmaz. İnsanların etik, politik ve dinsel görüşleri, tasarımları ve çabaları da etkin ve amaçlıdır (Kagan, 2008, s. 191-192).

Sanatın eğitsel işlevi, mantıksal kanıtlar, bakılacak örnekler yoluyla değil, daha çok insanların somut yaşam deneyimlerinin amaçlı bir doğrultuda ilerletilmesi yoluyla gerçekleşir; çünkü sanat insanın soyut yaşamı içinde duyup yaşayamayacağı şeyleri duyup yaşamasını sağlar (Kagan, 2008, s. 445). Dewey, Steiner ve Vygotsky’nin öne sürdükleri görüşe göre ise; estetik tecrübelerin, çocukların estetik potansiyellerini geliştirmek için klasik sanatsal etkinlik türlerine sınırlama getirmek zorunda kalmaması, estetik eğitimin “güzel sanatları sunma” konusuna da sınırlama getirmek zorunda olmaması ve daha geniş entelektüel (düşünsel) alanlara yayılması gerektiğidir. Diğer bir deyişle çocukların bir tecrübe yaşadıkdan sonraki sembolik ifade dürtüsü resim çizme veya yapma, üretme gibi sanatsal çalışmalara sınır koymak zorunda değildir. Dewey’in estetik fikirlerine göre, bir tecrübeyi yaşamak (niteliksel olarak heyecanlı, keyif verici ve hoş anlar) uygulamalı metotlara (resim çizme,

müzik dinleme) değil, tedarik edilmiş etkinliklerle çocukların ne kadar ilgilendiğine ve yoğunlaştığına bağlıdır. Dewey, tüm öğretim programına uygulanan “sanat odaklı bir öğretim programının” olmasının gerekliliğini belirtmiştir. Sanat odaklı öğretim programının içeriğinde matematik ve fen dahil tüm konularda sanat uygulaması bulunmaktadır. Çocuklar, tıpkı yağmurlu bir günde parkta yürürken özel, bir tür hissetme ve duyma duygusunu yaşadıkları gibi fen dersinde de yetiştirilmekte olan bir ağacın resmini çizerek ve onu gözlemleyerek estetik bir tecrübeyi yaşayabilirler. Yalnızca bir konser veya bale gösterisine katılmaktan ibaret sanılan estetik anlayışa sınırlama getirilmemelidir. Steiner büyük ölçüde mantıksal, düşünsel ve analitik bir bilinç haline bağlı olan çocukların zihinlerini, rasyonel bir dünyada yaşayan yetişkinlerin perspektifleriyle basit bir şekilde tanımlanmaması konusunda tavsiyelerde bulunmuştur (Matthews, 1984; akt. Lim, 2004).

Çocukların estetik duyguları ve hayal güçleri, çoğunlukla yetişkinlerin kapasitesini aşan harika bir öğrenme kaynağıdır. Bu bağlamda Vygotsky, yetişkinlerin çizdikleri seviyeye göre çocukların düşünsel potansiyellerine sınırlama getirilmemesi konusunda uyarıda bulunur. Çocukların sanatsal ve estetik zekaları, çoğunlukla yetişkin düşüncesinden öteye gider. Çocuklar kavramsal düşünmeyi oluşturmadan önce, dünyayı anlamak için herhangi bir türdeki sanattan doğal olarak keyif alırlar (Lim, 2004). Sanatın estetik nitelikleri kavranmadan, sanatı derinlemesine anlamak, doğru değerlendirmek ve sevmek mümkün değildir. Sanatsal eğitim, estetik eğitimin güçlü bir dayanağıdır; insanın dünyayla estetik ilintilerinin oluşması ve gelişmesinde özel bir rol oynamaktadır (Kagan, 2008, s. 188).

Üç bilim adamı John Dewey (1959), Steiner (1965), Vygotsky (1978) farklı sosyal yaşam geçmişleri olmalarına rağmen insan doğası ve gelişimi hakkında benzer görüşlere sahip bilim adamlarıdır. Bu bilim adamları dünyayı anlamak için mekanik bir kurmalı metafora ciddi ölçüde bağımlı olan kalıplaşmış batılı entelektüel düşünce okullarının, kısıtlamalarını eleştirel bir biçimde açıklamışlardır (Tyack, 1974). Bu eleştiri niteliğindeki düşünceler onları geleneksel okulların temelini çürüttüğü sanata bağlı eğitim için önemli bir altyapıyı sunan insan doğasının bütünlüğüne ilişkin, kendi eşsiz teorilerini oluşturmaları konusunda yönlendirmiştir. Bu bilim adamları böyle yaparak ilk eğitim çağındaki çocuklarda dâhil olmak üzere insanoğlunun doğasını açıklamada temel bir dayanak olarak “estetik”in dünyasına bağlanmışlardır (Lim, 2004).

3.1.1. John Dewey'in Estetik Eğitim Çalışmaları

Eğitimde estetik kavramı üzerinde John Dewey, insan hayatında estetiğin önemli bir rolü olduğunu fark etmeye başlayarak, sanat ve insan deneyimleri arasındaki temel ilişki üzerine fikir yürüterek, eğitim ile ilgili açıkça ortaya koyma girişiminde bulunmuştur. Bu bağlamda Dewey'in çalışması ilk etapta genel manada deneyim fenomenolojisi (olgu bilimi) ve daha sonrasında ise sanat tecrübeleri fenomenolojisi olarak değerlendirir. Dewey'in estetik ile ilgili düşüncelerini anlamak için onun tecrübe konusundaki fikirlerini bilmek gerekir. Tecrübe, Dewey tarafından genel anlamda insanların mücadele etmek, sevmek, inanmak ve dayanmak için yapıp katlandığı şeyleri öncelikle yapma hali olarak tanımlanır. Dewey'e göre tecrübe bir insanın ruhaniyeti veya düşünce yapısı değil, yaşanmış beşeri faaliyet alanıdır. Dewey (1934) (Akt. Lim, 2004) sanatın, içine tecrübenin nüfus ettiği bir nitelik olduğunu belirtir. Estetik tecrübeyi açıklamak için distraksiyon (dikkat dağılması) ve dispersiyon (yayılma) olan tecrübeyi, diğer tecrübelerden apaçık bir şekilde sıyrılmış ve sürekliliği olan başka bir tecrübeden ayırt etmiştir. Eğer tecrübe başlangıç safhasında ortaya çıkan sıra dışı bir tecrübeyi simgeliyorsa, o haldeki bir tecrübe yakın anlamı veren nitelikli farklı bir açı olan estetik tecrübeyi kazandırmak için imkan yaratan "özellikle işlenmiş bir safha"dır. Dewey'in dönemlerinde sanat, sonları bitirmenin yolunu gösteren insan tecrübesinin birleşimidir. Bu sonlar tecrübenin tamamlanıp birleştirildiği ve sanatın bulunduğu yerdir. Bu yüzden Dewey, sanatı insan tecrübelerinin en yüksek şekli olabilecek model olarak değerlendirir. Yine de burada önemli olan şey Dewey'in kendi bitişleriyle harekete geçirilmiş her sıra dışı davranış ve etkinliğin özellikle işlenmiş tecrübe olabileceğini ve bu yüzden estetik bir tecrübe getireceğini açık bir şekilde ifade etmesidir (Lim, 2004).

Estetik deneyim, insanın ve toplumun pratik yaşamını geliştirmeye ve zenginleştirmeye yöneliktir. Bu nedenle, hayatı yeniden şekillendirmek için onun eksik yanlarını giderme girişimi veya hayatta karşılaşılan problemleri durumlara çözmeye yönelik bütünsel bir cevap arayışı olarak tanımlanabilir. Dewey, sanat ürünleri ile karşı karşıya gelinmesi sonucunda yaşanan estetik deneyimin, hayatın karışık manzaralarını daha anlaşılabilir hale getireceğini düşünür (Yıldırım, 2014, s.153).

Dewey, insanların bir satranç oyununda bile estetik tecrübeleri yaşanabileceğini belirtir. O, birçok geleneksel estetik uzmanlarının yapmak istediği gibi “estetik tecrübe” ile “bir tecrübe” arasına sınır koymak istememiştir. Onlar için estetik tecrübe güzel sanatlarla birlikte yaşanabilecek tecrübeyle ortaya çıkmalıdır. Ancak Dewey’e göre estetik bir tecrübe yaşamak için insanlar yalnızca güzel sanatlarla etkileşimli olmak zorunda değildir (Lim, 2004).

Dewey aynı zamanda, çocukların temelde estetiğin dünyasından kaynaklanan zihinsel dünyalarını açıklamalarında herkesin günlük, sıradan yaşamlarından geçen ilk yol olarak estetik tecrübe üzerindeki düşüncelerinden de bahsetmektedir. O, çocukların zihinlerindeki dört temel dürtüyü de ortaya atar. Bunlar: “İletişimsel”, “yapıcı”, “ifadeli” ve “sorgusal” dürtülerdir. Dewey bir çocuğun temel dürtülerini açıklarken, çocuğu yaşam ustalığında bir çırak ve bir bilen kişi olmadan önce aktif bir faktör ve bir yapıcı olarak ele alır. Ancak yine de Dewey’in çocukların iç dünyaları üzerindeki spekülasyonunun en önemli gerçeği, bu dört doğal içgüdüleri bir bütün olarak görmesidir. Bunların hepsi “sanat dünyası”na tercüme edilir. İletişimsel, yapıcı, ifadeli ve sorgusal dürtüler çocukların doğal yollarla sanatı yapma ve sanattan keyif alma kapasitelerini gösterir. Dewey’in sanat dünyası ile ilgili açıklamaları sadece güzel sanatlar dünyası olmak zorunda değildir. Ama çocukların tüm yaşamına nüfuz eden ve onları çok iyi anlayan etkinlikler olarak da daha kapsamlı görülmelidir. Bu nedenle de Dewey; özgürce hareket etme, tartışma, yapma, üretme, bloklarla bina inşa etme, el işi ürünleri yapma, baskı, şekil, yemek pişirme, ahşap çalışması, örgü gibi işleri ön plana çıkaran etkinliklerden oluşan yenilikçi bir eğitim öğretim planını ortaya çıkarmıştır. O, bu yenilikçi eğitimin çocukların dürtüsel doğalarını tamamıyla açığa çıkarmaları konusunda en iyi olacağını ve bu eğitimin bütünleştirilmiş sanat temelli müfredat vasıtasıyla daha başarılı olması gerektiğini vurgulamıştır (Lim, 2004).

3.1.2. Rudolf Steiner’in Estetik Eğitim Çalışmaları

Steiner, dünyanın modern algısının yalnızca tek yönlülük, akademik düşünce veya teknik metot üzerine çok fazla odaklandığını düşünmüştür. Steiner’in (1965), estetik ve manevi insan hayatı ile ilgili tüm fikirleri, kendi eğitim bilimine dönüştürmüştür. Steiner’a göre çocukların öz bilinçliliği yetişkin bir insanınkine göre tıpkı ilk insanlar

gibi daha yaratıcı, daha resimsel ve daha dinamiktir. Bu yüzden de çocukların zengin, şiirsel, resimsel ve yaratıcı öz bilinçliliğini geliştirmek, estetik eğitimin bir hedefidir. Bununla birlikte, Steiner’ın çocukların zihinsel yaşamlarıyla ilgili açıklaması çok daha fazla karmaşıktır. O insanı vücut, ruh ve candan oluşan üç katmanlı varlık olarak tanımlamıştır ve çocuk gelişiminin her biri yaklaşık olarak 7 sene süren 3 dönemdeki bu 3 unsuru ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Doğduktan 7 yaşına kadar olan küçük çocuklar, estetik gelişim için en önemli ve zengin dönem olan ilk gelişim evresindedirler. Ayrıca estetik eğitimde etkili olan on iki duygunun var olduğunu ve önemini belirtmiştir. Steiner’in öne sürdüğü bu 12 duygu; dokunma, yaşam, hareket, denge, koku alma, tat alma, görme, ısı, duyma, düşünme, konuşma ve benlik kavramıdır. Steiner’in ileri sürdüğü estetik eğitim (1976), hayatın daha ileriki döneminde, tesirli duyuların olası bir kaybını önlemeyi amaçlar. Küçük yaşta kaybolmuş duyuları tamir etmeyi vurgular ve duyu gelişimini devam ettirir. Steiner sanat odaklı öğretim müfredatı vasıtasıyla çocukların, sosyal, duygusal, ahlaki ve bilişsel yeterlilik dâhil olmak üzere zengin duyularını daha çok geliştirmeye çalışmıştır (Lim, 2004).

Steiner’e göre estetik eğitim, insanların zengin bedensel duyularıyla, köken olarak ahenkli, ritmik ve dinamik olan evrenin, dünyanın ve doğanın düzen ve güzelliğine bağlantı kurar. Steiner, estetik eğitimin son hedefinin insanların doğuştan gelen estetik potansiyelini dünyanın güzelliğiyle birleştirmek olduğunu düşünür. Çocuklar klasik efsaneleri ve halk bilimini yoğun bir şekilde kullanan ve eğitim-öğretimin her kesiminde yaratıcı ve dinamik sanatı bulunduran sanat merkezli müfredat vasıtasıyla estetik bir biçimde yönlendirilmiş bu dünyayı ve insan türlerini öğrenirler. Çizim, yazma ve hesap yapma dâhil tüm ilk öğrenmeler bu ilkeye bağlıdır. Steiner, sanat ve estetiğin bulunduğu, bütünleştirilmiş eğitim için çocukların kavramları öğrenmeleri konusunda resimlerin ve şekillerin kullanımını vurgulamıştır (Lim,2004).

3.1.3. Lev Vygotsky’in Estetik Eğitim Çalışmaları

Vygotsky, sanatı estetikle bariz bir şekilde bağlantılı olan görsel veya performans sanatından çok edebiyatla ilişkilendirir. İnsanların estetik reaksiyonlarını, bir tür “gerginlik oluşturan enerjiden arınma (deşarj olma)” olarak tanımlar. Ona göre dilin insan zihnindeki estetik duyguları tahrik eden esas bir değeri vardır. Vygotsky’nin dil

üzerindeki estetik görüşü iki şekilde ifade edilebilir; birincisi “dilini estetik fonksiyonlarını iyileştirmek”, ikincisi “kişinin estetik farkındalığını zenginleştirmek” için, dili bir araç olarak faydalı hale getirmek. Vygotsky için önemli olan şey, tek başına ne kelime ne de düşüncedir; kelime ve düşünce birbirinden ayrılan zengin bir karışımdır. O, sözel düşünce veya anlamlı konuşma olgusudur; kelime düşüncesinin birleşmesidir. Konuşma bütünlüğü karışıktır ve homojen değildir. Hem konuşmanın içsel, anlamsal, semantik yönü hem de düşünce şeklinin dışsal ve fonetik yönü gerçek bir bütünlüktür. Bir şiir okunduğu zamanki gibi estetik hislere can veren şeyler ne dışsal kelimeler ve yapılar, ne de içsel manadır, o bir bütün olarak her iki faaliyetin de uyumudur. Vygotsky, ister şiirsel olsun, ister sadece açıklayıcı olsun dilin, bünyesinde çok estetik değer taşıdığını düşünür. Yine de Vygotsky’nin ısrarla vurguladığı şey, yalnızca dilin estetik şeklini iyileştirmek değil, bilişsel ve estetik dâhil olmak üzere çocukların zihin gücünü artırmak için bir araç olarak dili faydalı hale getirmektir (Lim, 2004).

Vygotsky, çocukların yetişkin olduklarında veya daha yetenekli akranları onlara yardım ettiğinde, daha yetkin öğrenciler olduğunu düşünmüştür. Onun “dünyayı gözlerle ve sözlerle görme” düşüncesi ilk eğitim döneminde uygun estetik eğitim sağlama yollarında önemli öngörü sağlar. Çocukların estetik potansiyeli yaratılıştan ve doğal olmasına rağmen, bu durum uygun sosyal ve sözel etkileşimlerle ilerletilmelidir. Vygotsky’ye göre bir insanın estetik gelişimi tamamen doğal veya biyolojik olgunlaşmadan ziyade “sosyal ve kültürel bir süreç” olarak da görülür. Özellikle estetik, entelektüel bir alan olarak görüldüğünde sosyal çevre (konuşma ve yazma dili gibi) sembolik araçlar sağlar. Çocuklar bu araçları çeşitli yollarla gerçekleştirmek için kendi estetik potansiyellerini çıkarmaya çalışırlar ve benimserler. Onlar dünyayı aktif bir şekilde görerek ve bakarak kendi görsel konseptlerini inşa edebilirler. Eğitimciler tarafından, uygun ipuçları verilerek çocukların dünyayı estetik şekilde algılaması zenginleştirilebilir. Bu ipuçları onların zengin duysal ve yaratıcı farkındalık durumlarını destekler. Bu yüzden Vygotsky’nin dille ilgili görüşlerinin değeri iki maddede sentezlenir; birincisi kendi başına çok estetik olan dilin bütünsel fonksiyonunu iyileştirmek, ikincisi estetik düşünme dâhil, insanların düşünsel durumunu kolaylaştırmak için dilin rolünü bir araç olarak önemle belirtmek. Çocuklara kendi estetik tecrübelerini zenginleştirmeleri konusunda uygun sözel tüyolar verilirken; sözel uyarıcı,

çocukların farkındalık durumuna uygun olan ritim, ses, hayal gücü, anlam, metafor gibi unsurlarına vurgu yapan zengin estetik durumları ve çeşitli sanatsal öğeleri içeriğinde bulundurmalıdır (Lim, 2004).

3.2. Erken Çocukluk Çağında Estetik Eğitim

Estetik eğitim, estetik değer ile öncelikle de güzel değeri ile ilgili bir eğitimidir. Güzel değeri değiştiği sürece, estetik eğitim de çağlar içinde değişebilir. Ayrıca estetik eğitim, beğenme denilen fenomen ile ilgilidir. Bir şeyi beğeni ise estetik olarak değerlendirmektir (Tunalı, 2011, s. 19).

Dewey, insan hayatının esas bir parçası olan tecrübeyi sanatla ilişkilendirmiş, Steiner, çağdaş toplumda yeterince önemsenmemiş estetik yönlü insan ruhunu vurgulamış, Vygotsky’de insanların sanat ve estetik zeka üzerinde düşüncelerini zenginleştiren ve yapı taşını oluşturan dilin, fonksiyonlarını açıklığa kavuşturmuştur. Bu bilim adamları sanatçı veya estetik uzmanı değildir. Fakat daha derin bir seviyede estetiğin karışık hali üzerinde çalışmış ve üzeri örtülmemiş mevcut teorilerin ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Bu yaklaşımları sayesinde, çocukların bazı estetik yönlerinin önemsenmesi için dikkat çekmişlerdir. Çocuklar kendi öğrenme yetilerini sanat yoluyla geliştirirler ve onların tüm yaşamı estetik dünyadan oluşur. Fakat çocukların daha ileriki dönemlerinde estetik kavramı, yalnızca sanat derslerinde gördükleri bir tür konu bilgisi haline gelir. Dewey’in de dediği gibi; çocukların tecrübe gibi estetiğe dair her şeyleri, onlar büyüdükçe klasik bir durum kazanır. Daha sonrasında ise, çocukların estetik yaşamlarındaki bu temel tecrübeler yetişkinlik çağının bir parçası veya bir “süs”ü olur. İnsanlar estetik tecrübeler kazanmak için bir müzeye veya tiyatroya gitmeleri gerektiğini düşünürler. Dewey’in ilgilendiği kısım, sanat ve estetiğin her geçen gün insan hayatında gitgide azalması ve yabancılaşmasıdır. Sanat ürünleri klasik duruma ulaştığında, onlar insanlık halinden izole olurlar ve etraflarında onların genel anlamlarını hemen hemen opak hale getiren bir duvar inşa edilir. Dewey (1934) bu olaya “sanatın bölümlere ayrılması” adını verir. Sanat “estetik sürenin fiziksel taklidi” olarak bir müzede toplanır ve oraya bırakılır (Lim, 2004).

Çocuklar kendi estetik potansiyellerini devam ettirmek için yeterince desteklenmedikleri zaman, günlük yaşamlarına nüfuz eden estetik tecrübelerini kaybederler. Çocuklar büyüdükçe; estetik tecrübeleri, yetişkinlerin çoğunlukla güzel sanatlarla ilgili olan estetik algılamalarına dönüşmeye başlar (Startwell, 1995). Çocukların günlük yaşamlarında estetik konusuyla ilgili bu yabancılaşmaları aynı zamanda Steiner'in en çok kaygı duyduğu konu olmuştur. O, çocukların korku ve merak duygularıyla dolu olan zihinsel yaşamlarının, bu korku ve merak duygularının günlük hayatta sanat yoluyla açığa çıktığı zaman, daha da düzeleceğini düşünmüştür. Ayrıca, estetik eğitim çocukların sadece sanatsal yeteneklerini değil, aynı zamanda onların tüm fiziksel ve zihinsel gelişimlerini ilerletmek amacıyla olduğu için onlar günlük yaşamlarında estetik tecrübeyle iç içe olmaları konusunda cesaretlendirilmektedir. Steiner tarafından ortaya atılan resim çizme, boyama, masallar, aritmetik sanat ve hareket sanatı (ritm) gibi estetik etkinlikler; çocukluk döneminde, estetik dünya ile bağlantılı olarak çocukların zihinlerini zenginleştiren estetik öğretimin repertuarlarını sağlar (Lim, 2004).

3.3. Geniş Alanlardaki Estetik Eğitim

Vygotsky'nin estetiğe olan yaklaşımı (dilin estetik fonksiyonu) daha çok edebiyatla ilgilidir ve görsel sanatlar, müzik veya dansla ilgili olan tipik estetik anlayışından da tamamen farklıdır. Dilin estetik fonksiyonunun örnekleri olarak, insanların en derin duygularını açığa çıkaran ve “arınma” adı verilen “duygusal deşarj”a neden olan “fabl (masal)” ve “trajediyi” dikkate alır. Dilin estetik fonksiyonuna odaklanarak ve hayal güçlerine ilham vererek çocuklar estetik dünyaya davet edilebilir. Güzel edebiyat; çocukları korku ile sevinç, gerçek ile yalan arasındaki zıt duyguları hissederken onlara yol göstererek “arınma” dünyasına davet eder (Vygotsky, 1971).

Steiner, çocukların zihinsel yaşamlarını geliştirmede ve korumada önemli olan dilin bedensel düzenini vurgulayarak Vygotsky'nin görüşünü destekler. Steiner'e göre çocukların zihinsel yeteneği orijinal olarak dinamik ve bütünsel olan doğanın güzel öz düzeniyle uyum sağlamış resimsel ve yaratıcı farkındalıkla bütünleşir. Steiner, çocukların zihinsel durumlarının özellikle iyi bir sözel kültürle ve edebiyat

kalitesiyle zenginleştirilmiş estetik etkinliklerle desteklenmesi gerektiğini savunmuştur (Lim, 2004).

Vygotsky'ye göre çocukların sanatsal çalışmalarının önemi, “ürün odaklı sanat”tan değil, “süreç odaklı sanat”tan kaynaklanır; onların çeşitli sembolik ifadelerinden biri olarak sanatsal çalışmaları, önceki deneyimleri, onların dünyayı okuma durumlarından canlanmış ve zihinlerini ifade etmek, oluşturmak ve iletişim kurmak için “dürtüler” ini harekete geçirmiştir. Bu, aynı zamanda sanat yapma sürecinde

3.4. Eğitimde Estetik Bakış Açısının Kazandırılmasının Önemi

İçinde bulunulan dünyanın kötü yönlerinden kurtulmak için öncelikle güzeli aramak ve bilmek gerekir. Bu da ancak kültür ve sanat eğitimiyle olabilir. Sanat eğitiminden kasıt büyük sanatçılar yetiştirmek değildir. Güzeli arayan, güzellik kaygısı ve estetik duyarlılık taşıyan insanlar yetiştirmektir. Estetik bilincin kazandırılmasından beklenen de: “Sözlerini bilen, güzel konuşan, güzel yazı yazan, davranış inceliğine sahip bireyler yetiştirmek”tir (Kavcar, 1988).

Estetik bakış açısı kazandırılan çocuk, estetik duygularının güzeli hatırlatmasından dolayı hayatında belli bir disipline ulaşır. Estetik eğitimde bireysel özgürlük olduğu için çocuğun kişisel ve anlatımsal değerleri gelişir. Çocuk estetik faaliyetlere bedensel eylemlerinin de katıldığı süreç içerisinde kendisini ifade edebilme olanağı kazanır. Estetik tasarım (drama, resim, müzik) çalışmaları ifade gücünü geliştirici bir eğitimidir (Gültekin, 2011).

3.6.Eğitim Mekânlarının Estetiği ve Etkisi

En sıradan faaliyetlerde bile en yüksek beğenin, estetik hissin etkisi vardır. Güzel kelimelerle ifade edilmiş, zarif bir şekilde belirtilmiş amaç, böyle olmayana nispetle daha çok kabul görür. Çocukları estetik güzelliklere karşı uyarmak, hem ailede hem de okulda geniş ve genel bir biçimde kullanılacak bir araçtır. Yeter ki güzellikler, onların ilgilerine, anlayışlarına uygun olsun. Doğayı, eşyayı yalnız tanımak değil de onları güzellik düşüncesiyle, duygu ve heyecanla çağrışım yapmak ve küçükten beri

bunu alışkanlık edinmiş olmak gerekir ki estetik eğitimin arzu edilen sonuçları alınabilsin. Çocuğa gerekli olan, “güzel” şeylerden ziyade “hoş” olandır. Bu “hoş” şeyleri “güzellikler” haline dönüştürmek için seviye ve anlayışın gelişimini kademe kademe izlenmek zorundadır. Köy çocuğunun gökyüzü, ağaçları, güneşi, bitkileri vardır. Şehir çocuğu fakirlerde pislikten, zenginlerde estetiğin noksanından, araçlarda zevkin yokluğundan dolayı genellikle manen ve maddeten solmaktadır. Ülkemizde sanatın kurak kalmasına, içinde yaşanılan çevrenin, hayat tarzının etkileri vardır. Tenha, cansız mahallelerin; ağaçsız, çiçeksiz, dar ve kirli sokakların ışıksız, iç karartıcı evlerinde gerçek bir sanat hayatının fışkırmasını beklemek bir hayaldir. Yalnızca hayat değil, ölüm de bile sanat ve güzellik görülebilir. Mezarlıklar, yapılı türbeleri, anıtları, mezar taşları ile bir sanat alanı olduğu kadar bir çiçek bahçesi gibidir (Gövsa, 2012, s. 16-23).

Mektek binaları, dış süsleme ve bahçe, iç süslemeler de, okulların iç ve dışını beğeni düzeyi yüksek, mutlu izler bırakacak biçimde düzenleme ve süsleme için yapılan ve yapılması gereken çalışma ve tedbirler şu şekilde olabilir: Çocukların kalbini kazanabilmek için okula ilk başarıyı bağışlayan, binanın dış şeklidir. Çocuk zevkiyle yetişkin zevki arasındaki farkı dikkate alarak sınıfları, araçları mükemmel olsa bile ciddi ve ağır süslemelere boğmamak gereklidir. Sınıfların düzenlenmesini sabit ve değışken, hareketli olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür. Sabit düzenlemede ilk şart sınıfların ışık ve havasını sağlayacak pencerelerin büyük ve engelsiz olmasıdır. Ağır perdeler, ışık ve havaya engel olmaları, toz ve mikrop barındırabilmeleri nedeni ile sınıflar için tavsiye edilmemektedir. Tavan ve duvarların rengi açık, sınıfı kasvetli, cezaevi görüntüsüne benzemekten kurtaracak aydınlık ve huzur verici bir renk ile boyamak ve senede bir defa yenilemek sağlık ve zevk için gereklidir. Zevki terbiye etmek isteyen bir sınıf öncelikle tabiatın verdiğı araçlardan mümkün olduğu kadar faydalanmalı, sınıfın farklı yerlerine çiçekler, dallar ve yapraklar koymak sınıfın cazibesini artırmak konusunda büyüü bir güçtür. Öğretmenler ve öğrenciler, evlerinde veya okulda kendi yetiştirdikleri çiçekler ile bakımını da üstlenerek sınıflar güzelleştirilebilirler. Ravaisson’un dediğı gibi “Çocukta zeka gelişimi sırasında yargılama gecikir, hayal ise yeni oluşmaktadır. Şu halde alakadar edilmesi uygun olan şey çocuğun duyarlılığı olup buna da gözleri vasıtasıyla gerçek bir sihir gücü yapan resim ve renkten iyi bir etki bulunamaz” (Gövsa, 2012, s. 29-31).

Öte yandan öğrenciler için güzel görünümlü bir sınıf, onların bir ortam içerisinde isteyerek ve mutlu bir şekilde bulunmalarını sağlayabilir. Sınıf içindeki fiziksel unsurların uyumu öğrencilerin motivasyonlarını olumlu ya da olumsuz şekilde etkileyebilir. Sınıfın estetiği öğrencilerin beğenisine sunulmalı; öğrencilerin sınıfın estetiği ile ilgili görüş belirtmelerine ve değişiklik yapmalarına imkan sağlanmalıdır. Sınıf estetiğini, eşyaların birbiri ile renk, temizlik, simetri, yerleşim şekilleri bir bütün olarak oluşturur. Sınıf estetiğinin öğrencilerle birlikte uygulanması, öğrencilerin istekle ve ilgi ile etkinliklere katılımlarını sağlayabilir (Çınar, 2014, s. 54).

Ancak, günümüz okullarının birçoğu, sanatkâr ruh taşımayan mühendisler tarafından yapılması nedeniyle birer fabrikaya benzemektedir; okul binalarının sağlam olmaması ise, ahlak yoksunluğunun sonucudur. Okullar, bir maliyet artırımına gerek kalmadan, sadece estetik ve ahlaki durumun var olmasıyla güzelleştirilebilir. Güzele olan duyarlılık, estetik ve ahlaki hassasiyet; yani sanatkârlık ruh ile ilgili bir durumdur (Aydoğan, 2016, s. 166).

MEB, eğitim kalitesini yükseltmek için, eğitim ortamlarının modernleştirilmesi sürecinde okul yapılarını yeni projelerle daha modern ve kurumsal bir mimari yapıya kavuşturmayı hedeflemiştir. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı, eğitim binalarının yapımında, belirli bir kalitenin temini için uyulmasını istediği tip projeleri geliştirmektedir. “Gelenekten Geleceğe” teması ile tasarlanan yeni okul bina projelerinin; farklı eğitim programları, değişen mevzuat, eğitim amaç ve fonksiyonları doğrultusunda gelecekteki ihtiyaçları da karşılayabilen, çevre - iklim koşullarına, yeni yapı teknolojilerine uygun; eğitim ortamının sadece dersliklerden oluşmadığı, öğrencilerin içinde bulunmaktan mutlu olacağı, severek, zevkle öğrenim görecekları, çekici ve işlevsel eğitim mekanları olarak tasarlandığı belirtilmektedir. Yeni projeler ile geleneksel ve evrensel özellikler bütünleştirmiştir. Bu özellikler şu şekilde açıklanmaktadır (MEB, 2006; akt. Aydoğan, 2012):

1-Estetik yenilikler: Öğrencilerin yaşadıkları çevre, eğitim gördükleri mekanın estetiği, kültürel olarak çağrıştırdığı olgular kişilik gelişiminde önemli rol oynadığı belirlenerek, yeni okul binalarında tekdüzelikten kaçınılarak, bina cephelerinde hareketli, estetik, Anadolu medeniyetlerinin mimari öğelerinin bulunduğu görüntülerin oluşmasına özen gösterildiği belirtilmektedir. Binalar birer kültür

yansması olduğu için öğrencilerin milli değerlerinin, vatan ve millet sevgisinin farkına varabilecekleri, çevre bilincine sahip olacakları binalarda eğitim-öğretim görmelerini hedeflemek gerektiği belirtilmektedir.

2-Engelli öğrenciler için yenilikler: Engelli öğrencilerin, okulun bahçe kapısından içeri girdikten sonra sınıflara gidene kadar hiçbir sorunla karşılaşmayacakları, onların güvenliğini sağlayan uluslararası standartlarda tuvaletler ve lavabolar olacağı belirtilmektedir.

3-Hijyen yenilikler: Yeni projelerde okullardaki su içme yerleri lavabolardan ayrılarak, koridor sonlarına, öğrencilerin ellerini kullanmadan su içebilecekleri su sebilleri konulacağı belirtilmektedir.

4-Sosyal yenilikler: Yeni okullarda dersliklerin 30 öğrenciye göre düzenleneceği, sosyal etkinlik dersleri için ayrı derslikler ve iyileştirilmiş kütüphane kapasitelerinin düzenleneceği, kafeteryalar ve öğrenci dinlenme alanları planlanacağı, spor salonları düzenleneceği, farklı yaş gruplarındaki öğrencilerin giriş-çıkışlarının farklı kapılardan olacağı, revir, rehberlik servisi, öğrenci etkinlikleri için özel odalar planlanacağı, karşılıklı öğrenci görüşmeleri veya özel yetenek aktiviteleri için kullanılabilen özel odalar yer alacağı belirtilmektedir.

5-Yapı güvenliği: Yeni yapılacak eğitim kurumlarında depreme göre tüm önlemler alınarak, bu doğrultuda dört ayrı deprem bölgesine göre statik ve dinamik tasarım yapılmakta olduğu belirtilmektedir.

6-Okul yapım kalitesi: İnşaat yapım sürecinin başından sonuna kadar kontrol edilmesinin hedeflendiği, buradan görüntüler alınarak MEB bünyesinde oluşturulacak bir web sayfasına aktarılacağı ve alınan görüntülerin buradan ilgililerin kullanımına açılacağı belirtilmektedir.

SONUÇ

Eğitim, çocuklar ve gençler başta olmak üzere insanların toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışı elde etmelerine, kişiliklerini, duygularını ve davranışlarını geliştirmelerine yardım etmedir. Bu anlamda eğitim süreci, belirli bilgilerin çocuğa (bireye) yüklenmesi değil, onu merkeze alarak yaratılışına uygun şekilde yetiştirilmesidir. Müspet ve amaçlı bir süreç olan eğitim aynı zamanda kültür içeriklidir. Bu bağlamda normlar ve değerler sisteminin yeni kuşaklara aktarılmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca bireylerin, ilerde yapacakları iş ve görevleri yapabilecek olgunluğu kazanıp belli bir çağa gelinceye dek aileleri ve toplumun diğer üyelerince geleneklere uygun biçimde eğitilmeleri, yetiştirilmeleri de eğitimin kapsamında yer almaktadır. Eğitim teriminin kaynağı olan “Terbiye” kelimesi ise Yaratıcı'nın emirlerine itaat ederek yükselmeye ve yükseltmeye çalışmayı; kemale ermeyi ifade etmektedir. Bu nedenle eğitim kurumları, idealist ve erdemli bireyler yetiştirmelidir. Ailenin, okulun ve çalışma kurumlarının birlikte, estetik (güzel merkezli) insanlar yetiştirmeye çalışması gerekmektedir. Bu da ancak aile ve okul vasıtasıyla gerçekleştirilir. Çünkü eğitimi veren ilk kurum aile kurumudur. Okul ise, aile eğitiminin üzerine bilgi ağırlıklı eğitim ve öğretimle işlevini sürdürür. Ailede verilen eğitimin ya da okullarda gerçekleştirilen eğitim-öğretimin temel amacı bilgi, beceri, tutum, davranış ve duygunun estetik temelli olmasıdır.

Estetik ise güzeli merkeze alan bir düşünme biçimidir. Her türlü eylemde güzelliğin var oluşunu mümkün kılmaya çalışır. Aynı zamanda her tür edimin güzelliğini keşfetmeye çalışır.

Güzelliğin ne olduğu konusunda Batı tarihi iki aşamalıdır, ilk Çağ ve Orta Çağ'da güzelliğin nesnel bir olgu olduğu konusunda bir uzlaşımın olduğu görülmektedir. Buna göre güzellik, bir düzen, birlik, uyum, oran, ölçü ve iyilik niteliklerinin birleşimidir. Modern çağda ise güzellik öznedir ve bireyin nesnelere bakış tarzıyla, beğeni duygusu ile ilgili bir konudur. Güzellik kavramının hakikatle özdeşliği bakımından metafizik bir değer; iyilikle özdeşliği bakımından etik bir değer; ilahi aşka gönderimi bakımından tasavvufi bir değer ve ondan alınan haz bakımından estetik bir değer olarak çeşitli felsefe disiplinlerini birleştirmektedir (Yıldız, 2012).

Müslüman düşünürler ise, güzellik açısından varlığı, güzelliği kendinden olan varlık ve başkası sebebiyle güzel olan varlık olarak iki ana grupta incelemektedirler. Buna göre, güzelliği kendinden olan varlık Allah'tır. Güzelliği başkası sebebiyle güzel olan varlıklar ise, Allah haricindeki bütün varlıklardır. İbn Sina'ya göre gerçek güzellik, Allah'a ait olan güzelliştir. Allah'ın bu güzelliği, O'nun yaratmasında fark edilmektedir (Mutluel,2008). İbn Hazm'a göre güzellik nesnel bir değerdir; fakat onun ruhta bıraktığı etki öznedir. Hüsn kavramında ifadesini bulan güzel bir nesnenin değerini algılayış, herkes için aynıdır. Bununla birlikte, bu nesnenin ruhta oluşturduğu etki herkes için aynı değildir (Yıldız, 2012). Kur'an-ı Kerim kâinatın her yönüyle güzellikle dolu olduğundan bahsederek ve yaratıcı olarak Allah'ın "En güzel Yaratıcı" olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca hayatın gayesinin de güzellik ve iyilik olduğunu bildirmektedir. O zaman insan tüm davranışlarında iyilik ve güzellikler sergileyen fert olmalıdır. Güzellik duygusu fitridir. Ancak her insan, güzellik duygusunu, aldığı eğitim, çevre, din gibi faktörlerin etkisi altında geliştirir. Güzellik ayrıca güzel söz ve güzel söz söylemede de önemlidir. Diğer insanlarla iletişimi sağlayan en önemli vasıta, söz yani konuşmadır. Toplumda bireylerin birbiri ile olan ilişkilerinde güzelliklerin hâkim olabilmesi için güzel söz söylemenin önemi yüksektir (Mutluel, 2008).

Estetik eğitimin ana amacı ise bireyin her türlü düşüncesini, duygusunu ve eylemlerini güzellikle ifa etmesini sağlamaktır. Güzel düşünmekle güzeli düşünmek; güzel duymakla güzeli duymak ve güzel davranmakla güzele davranmak farklı olgulardır. Birincisi bilinçliliği, ahlaklılığı ve olgunluğu yaşam felsefesi yapmış olmanın neticesi, ikincisi ise egoizmin, narsismin ve oportünistliğin ya habercisi ya da etiketidir.

Bu nedenle çocukları estetik güzelliklere karşı uyarmak, hem ailede hem de okulda geniş ve genel bir biçimde kullanılabilir bir olgudur. Bunun için de, güzelliklerin onların ilgilerine, anlayışlarına uygun olması gerekir. Estetik eğitimin arzu edilen sonuçları alınabilmesi için, doğayı, eşyayı yalnız tanımak değil onlara güzellik düşüncesiyle, duygu ve heyecanla çağrışım yapmak ve küçükten beri bunu alışkanlık edinmiş olmak gereklidir (Gövsa, 2012).

Estetik eğitimin başlatıcısı ve sürdürücüsü olan öğretmen ve öğrencilerin her türlü düşünme ve eylemlerindeki güzelliğin somutlaştığı yer ahlaktır. Bu nedenle estetik

bir eğitim kimi ahlaki ilkelerin yaşama geçirilmesi ile mümkündür. Çünkü insanın güzelliği ahlakında somutlaşır.

Eğitimde Öğretmen ve Öğrencinin Güzeli Davranışları

Gazâlî, İhyâ'ulumi'd-din (C.I s.41) adlı eserinde, İlimin en büyük faydasının, insanları kötü huylardan arıtıp saadete ulaştıracak güzel huylarla süslemek olduğunu söyler ve bunu ilim öğrenmenin gayesi olarak gösterir (Çelikel, 2006). Gazâlî'ye göre okul, çocuğun kalbine öğrenim yoluyla "iyi insanlara karşı sevgi ve muhabbet tohumunun ekildiği yerdir (Gazâlî, İhyâ, C. III, s. 166). Bu bağlamda Gazali öğretmenin güzel davranışları ile ilgili şu başlıkları ele almıştır (Gazali, C.I, s.140-147):

1. Öğrenciye karşı şefkatli olmak
2. Öğrenciden herhangi bir mükafat ve ya karşılık beklememek
3. Öğrenciye güzel nasihatlerde bulunmak
4. Öğrencileri kötülüklerden men etmek
5. Kendi alanı olmayan diğer ilimleri kötülememek
6. Her öğrenciye kendi kabiliyeti nispetinde hitap etmek
7. Öğrenciyi aşağılayıcı şekilde konuşmamak
8. Kendi bildikleri ile amel ederek, hal ve hareketleriyle öğrenciye örnek olmak

Modern bilim ise öğretmenin, yardımlaşmaya ve iş birliğine kapalı, saldırgan, iç denetimden yoksun, özgüven duygusu gelişmemiş, başarısızlığın suçunu başkalarına yükleyen, sorumluluktan kaçan, kurallara uymayan, ev ödevlerini yapmayan, yalan söyleyen, sınıfta ders dinlemeyen, okulu sevmeyen, hatalı anne baba tutumlarından dolayı çeşitli uyum ve davranış bozuklukları gösteren çocuklara rehberlik yaparak onların şu davranışlar kazanmasını sağlaması gerektiğini belirtir (Çankırılı, 2004):

- ✓ Öğrencilerine karşı güvene dayanan bir ilişki geliştirir.
- ✓ Öğrencilere karşı olumlu tavır geliştirir; öğrenciler kendilerine değer veren öğretmenlerine sevgi ve saygı duyarlar.
- ✓ Etkili öğretmenler mantıklı ve iyimser bir yaklaşım geliştirir, böylelikle öğrenciler de olumlu davranışlar kazandırılır.

- ✓ Güzel davranışa ilgi gösterir ve sınıfta iyi niyet oluşturur; öğrencinin olumsuz davranışına değil, olumlu davranışlarına vurgu yapar.
- ✓ Öğrencilerini yöneticilere, anne ve babalara şikayet etmez.
  - ✓ Belli öğrencilere özel ilgi göstermekten sakınarak öğrencilerin adalet duygularını zedelemes.
  - ✓ Sınıf kuralları oluştururken öğrencinin katılımını sağlar.
  - ✓ Sınıf kurallarının nedenlerini açıklar.
  - ✓ Öğrencinin kişiliği üzerine değil, kabul edilmeyen davranışı üzerinde durur.
  - ✓ İstenmeyen davranışın olumsuz sonuçlarını açıklar.
  - ✓ Disiplini sağlamak için bağırıp çağırmaz
  - ✓ İlgi çekmeye yönelik küçük olumsuzlukları göz ardı eder.
  - ✓ Öğrencileri not ve ceza ile tehdit etmez.
  - ✓ Öğrencilerle alay etmez, olumsuz eleştiriden kaçınır.
  - ✓ Vücut dilini iyi ve güzel kullanır.
  - ✓ Öğrencileri etiketlemez.
  - ✓ Özel veya uygunsuz bir davranışı, öğrenci ile bire bir görüşme ile çözer.
  - ✓ Öğrenciyi cezalandırmaktan mümkün olduğunca kaçınır.
  - ✓ Öğrencilerin duygularını ve tepkilerini dile getirmesine izin verir.
  - ✓ Sorun çözmekte zorlandığında uzman personelden yardım ister.
  - ✓ Ana babalarla, yöneticilerle, rehber öğretmenlerle işbirliği yapar.

Bunun yanı sıra öğrencinin uyması gereken güzel davranışlar ise İhyau'ulumi'din'de şu şekilde yer almaktadır (Gazali, C.I, s.125-135):

1. Kötü sıfat ve vasıflardan, fena huylardan, kötü ahlaktan temizlenmek ve uzak durmak.
2. Her türlü lüzumsuz işlerden uzaklaşarak kendini tamamen ilme vermek, bütün varlığını ilme bağlamak.
3. Hocasının öğütlerini dinlemek. Öğrendikleri ile hocasına karşı çok bilmişlik yapıp, kibirlenmemek.
4. Hocasının kabul ettiği doğru yolu anlamak ve onda ilerlemek.
5. Belli bir ilim üzerinde tercih yapmak, diğer ilimlerinde gerekli olan kısımlarını almak.

6. Rastgele bir ilime dalmayıp önemli olanı tercih etmek, her ilimden güzel olanı alarak ve bütün gücünü ilimlerin en geçerli olanı ahiret ilmine bağlamaktır.
7. Bir bilimi bitirmeden başka bir ilime geçmemek; uygulama ile iyice anlamadan başka bir bilime geçmemek ve o ilimde yükselmek.
8. İlimleri kıymetlendiren sebepleri bilmek. İlimlerin en yücesinin Allah'a ulaştırılan ilimler olduğunu bilmek.
9. Öğrencinin okumaktan amacı kalbini kötü huylardan temizleyip güzelliklerle süslemektir ve Allah'ın rızasına ulaşmaktır.
10. İlimlerin amaca olan yakınlığını öğrenip ona göre okuyacağı, dünyayı da ve ahireti ilgilendiren ilmi seçmek.

Aynı şekilde öğrenciden beklenen güzel davranışlar şöyle genişletilebilir:

- ✓ Olumlu yönde davranış geliştirmek (Yalan söylememek, dürüst olmak).
- ✓ Olumlu yönde arkadaşlık ilişkileri geliştirmek (sınıfta yardımlaşmayı sağlamak).
- ✓ Öğretmenlerine, arkadaşlarına ve tüm büyüklerine karşı saygılı olmak.
- ✓ Okul ve sınıf kurallarına uymak.
- ✓ Kılık kıyafet, saç ve fiziki görüntü ile temiz ve düzenli olmak.
- ✓ Hijyen kurallarına dikkat etmek, kişisel bakımını düzenli olarak yapmak.
- ✓ Türkçeyi güzel ve düzgün konuşmak.
- ✓ Konuşmalarında nezaket cümleleri (Teşekkür ederim, lütfen gibi) kullanmak.
- ✓ Okul araç gereçlerini ve kişisel okul materyallerini düzgün kullanmak ve zarar vermemek.
- ✓ Verilen ödev ve görevleri itina ile yapmak.
- ✓ Planlı ve programlı ders çalışmak.
- ✓ İyi arkadaşlar edinmek.
- ✓ Ders işleyişinde ve ders dışında olumsuz davranışlar göstermemek.
- ✓ Kitap okuma alışkanlığı geliştirmek.
- ✓ Televizyon izleme sürelerini aşmamak.
- ✓ Sosyal medya ile gereksiz vakit kaybı yaşamamak.
- ✓ Sanat ve spor dalları ile ilgilenmek.
- ✓ Yardımseverlik davranışları göstermek ve bunu etrafına yaymak.
- ✓ Tutumlu olmak, israfa kaçmamak.

- ✓ Küçüklerine karşı sevgi ve hoşgörölü olmak.
- ✓ Çevresindeki herkese ve diğer canlılara karşı merhametli olmak.
- ✓ Olaylar ve ilişkilerde empati yapabilmek.
- ✓ Vücut dilini güzel kullanmak.
- ✓ Kişilerin veya durumların eksiklikleri ile dalga geçmemek.
- ✓ Kıskançlık ya da kibirlilik davranışlarından kaçınmak.
- ✓ Olaylar ve kişiler hakkında olumlu düşünmek, iyi zanda bulunmak.
- ✓ Kişilerin arasını bozacak davranışlardan kaçınmak.
- ✓ Kötü alışkanlık (sigara içmek gibi) edinmekten kaçınmak.
- ✓ Dini ve ahlaki kurallara riayet etmek.
- ✓ Sözlü ya da fiili şiddetten kaçınmak.

Eğitim sisteminin ana yürütücöleri olan okul yöneticilerinden beklenen güzel davranışlar ise şöyle sıralanabilir (Karaç, 2012):

- ✓ Karşısındaki kişiye güven verip yeteneklerinin ortaya çıkmasını sağlamalıdır.
- ✓ Verimi artırmak için personelinin iyi ve olumlu yönünü görüp ortaya çıkarmalıdır.
- ✓ Herkese eşit mesafede durmalı ve eşit muamele de bulunmalıdır.
- ✓ Gerektiği zaman fikir alışverişinde bulunmalıdır.
- ✓ Yeteneklere uygun görev paylaşımı yapmalıdır.
- ✓ Muhataplarına saygı, hoşgörü ve mütevazi tavırlarla yaklaşmalıdır.
- ✓ Kibirli olmamalı, sürekli mükemmeliği aramamalıdır.
- ✓ Başkalarıyla değil kendi ile yarışmalı, rakiplerini denetleyip kollamaya çalışmamalıdır.
- ✓ Fiili ya da sözlü şiddet uygulamamalı, mobbing'den uzak durmalıdır.
- ✓ Özellikle okul müdürleri, öğretmen denetimlerinde eleştiri ile değil rehberlik ile yaklaşmalı, yargılayıcı olmamalıdır.
- ✓ İyi bir yönetici çalışanlarının terbiyeli ve ahlaklı olması özelliklerini arayabilir fakat her konuda bilgili olmalarını beklememelidir. Kendi alanlarında ki yeterliliklerini değerlendirmelidir.
- ✓ Karşısındakini küçük göreceğ şekilde bilgiçlik taslamamalıdır.
- ✓ Aşırı sert veya yumuşak tavırlı değil tatlı sert bir anlayış biçimi sergilemelidir.
- ✓ Şahsi çıkarını değer kurumunun çıkarlarını gözetmelidir.

- ✓ Çıkarını düşünen personelleri varsa kurumundan uzaklaştırılmasını sağlamalıdır.
- ✓ Başarıları ödüllendirmeyi bilmelidir.
- ✓ Bilgi seviyesi yüksek olsa bile sürekli bununla övünmemeli, eleştirilere tahammül edebilmelidir.
- ✓ Dinleyerek hareket etmeli, haksız infazlarda bulunmamalı, çevresine güven telkin edip itibarlı olmalıdır.
- ✓ Varsa kötü huy ve davranışlarından sıyrılarak, iyi ve güzel davranışları huy edinerek, karakterini güzelleştirerek, olgunluk kazanmalıdır
- ✓ İyi bir yönetici, nazik ve centilmen olmalı, bu durumu içselleştirerek personeline aktarmalıdır.
- ✓ Güler yüzlü, açık ve doğru sözlü olmalı, güzel ve temiz giyinip dedikodu tarzı sözlerden kaçınmalıdır.
- ✓ Samimi ve iyi niyetli olmalı, konumundan dolayı şımarmamalıdır.
- ✓ Verdiği sözleri tutan, istikrarlı ve tutarlı bir davranış sergilemelidir.
- ✓ Olaylar karşısında metanetini korurken, sabırlı ve soğukkanlı olmalıdır.

Eğitim Mekanlarının Estetiği

Eğitim mekanları, eğitim ve öğretimin verimli hale gelmesini destekleyen fiziki yapılardır. Bu doğrultuda okul ve sınıf dizaynı ne kadar güzel olursa öğrencinin kazanacağı öğrenme sonuçları da o kadar güzel olacaktır.

Öğretmen ve öğrencilerin hayatının büyük bir kısmının geçtiği fiziksel mekan olan sınıflar, içerisinde bir takım özellikleri bulundurmalıdır. Bunlar; öğrenciye çalışma ortamı ve ders yapma imkanı sağlayan “işlevsellik”, öğrenme etkinliklerinin istenilen duruma gelmesinde öğrencide “duygu yoğunluğu” ortaya çıkarması, farklı amaçlara hizmet edebilecek esneklikte olması ve öğrencilere sınıfta elde ettikleri kazanımları yaşatacak estetik bir değere sahip olmasıdır (Uludağ ve Odacı, 2002).

Günümüzde okul mekanının tasarımı, eğitim-öğretim etkinliklerini nasıl etkileyeceği önemli bir konu olarak yer almaktadır. Okul binasının tasarımı yapılırken öncelikle okul çevresinin uygunluğu ve kullanıcıların, ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde planlanması gerekmektedir. Fiziksel mekanların insanların motivasyonunu etkilediği

düşünülerek okul binalarının, verimli bir eğitim sağlayabilecek, öğrencilere zevk verebilecek ve kendilerini güvende hissedebilecekleri şekilde tasarlanmaları gereklidir. Birçok yeni okul halen, öğrencilerin arka arkaya oturduğu, ders kitaplarından bir şeyler öğrendiği yerler olarak inşa edilmektedir. Yeni okul binalarının geleceğe uygun bir şekilde tasarlanması oldukça önemlidir. Okulların yeniliğe açık bir mimari ile inşa edilmesi, eğitim amaçlarının, teknolojinin ve öğretim programlarının gelecekteki muhtemel değişimlerine hazır bulunmasını sağlayacaktır. Sınıf içindeki oturma yerlerinin, kullanılan etkinliğin gerektirdiği şekilde yer değiştirilebilecek esneklikte olması, öğrenme etkinliklerinin olumlu şekilde gerçekleşmesini sağlayacaktır. Ayrıca okulların, bölge ve toplumun kendi özel şartlarını dikkate alarak gerekli önlemleri almaları, yeni tasarımları da buna göre yapmaları faydalı olacaktır (Aydoğan, 2012).

Öğrenme öğretme etkinliklerinin verimli olabilmesi için olumlu bir sınıf iklimi oluşturulmalıdır. Öğrencilerin etkili öğrenmesi, kendilerini sınıf ortamında rahat ve güvenli hissetmelerine bağlıdır (Manning & Butcher, 2006; akt. Gündüz ve Bozkuş, 2016). Aydın'a (1988) göre, sınıfın sıcaklığını, havanın durumuna, neme, mevsime ve öğrenciye göre düzenlemelidir. Öğrenme-öğretme ortamları olan sınıfların aydınlatılmasının yeterli olması gerekmektedir. Gereğinden çok ve az aydınlanma ilginin dağılmasına neden olmaktadır. Aşırı ışık veya yetersiz aydınlanma gözü yorarak, ilgiyi dağıtır ve zihnin gevşemesine neden olmaktadır (Gündüz ve Bozkuş, 2016)

Okul binalarının tasarımında dikkate alınması gerekli özellikleri ise: fiziksel tasarım, görsel faktörler, işitsel faktörler, dokunma, tat ve koku olarak sıralamak mümkündür (Aydoğan, 2016). Ayrıca öğrenci sayısı, renk, ısı, ışık, temizlik, gürültü, görünüm (estetik), eğitim de verimliliği ve öğrenci başarı düzeylerini etkileyen faktörlerdir (Uludağ ve Odacı, 2002).

Farklı sınıf tasarım ve şekilleri, öğrencilerin öğrenme süreçlerini etkilemektedir. Küçük okullar farklı aktivitelerde bulunmaları açısından öğrencilere daha çok imkanlar sunmaktadır. Sınıflardaki yoğunluğun artması çocuklardaki stres seviyesini yükselterek sınıflardaki saldırgan davranışların ve dikkat dağınıklığının artmasına neden olabilmektedir (Aydoğan, 2016). Sınıf öğrenci sayısının mümkün olduğu kadar otuzun altında olması, hem öğrencilerin daha başarılı olmalarını hem de

öğretmenlerin kaliteli bir eğitim vermelerini sağlayacaktır. Başar, Herder ve Benjamin'e dayanarak "sınıfta öğrenci sayısının fazla olmaması öğretmene ek zaman kullanma, az kaynakla yetinebilme, her öğrenciye daha fazla zaman ayırabilme, öğrenci gelişimini kolay izleyebilme, sınıfı daha etkili yönetebilme ve etkin öğrenmeyi kolaylaştırabilme fırsatları verir" demektedir (Uludağ ve Odacı, 2002).

Okul mekanlarının düzenlenmesinde ışığın yoğunluğunun ve ışık kalitesinin iyi bir şekilde kullanılması görsel etkenler olarak önemlidir. Yüksek tavanların kullanılması, çok sayıda pencere bulunması bu konuda en iyi yöntemdir (Aydoğan, 2016). Aydınlatmanın fazla olması göz rahatsızlıklarına ve dikkat dağılmasına, az olması ise uyku haline ve uyuşukluğa neden olabilmektedir. Okullarda mümkün olduğunca gün ışığından yararlanılmalı, mümkün olmadığı zamanlarda ise sağlıklı aydınlatma sağlayan tam-spektrumlu floresan lambalar kullanılmalıdır. Renklerin, insanları harekete geçiren, heyecanlandıran, sakinleştiren, üşüten veya ısıtan, rahatsızlık veya memnuniyet verebilen özelliği bulunmaktadır. Bu nedenle okul ortamları için renkler özenle seçilmelidir. Kırmızı, sarı ve portakal renginin öğrencide uyarıcı etki yaptığını ve hareketliliği arttırdığını, mavi ve yeşilin ise rahatlamayı sağlarken, kütüphane, lavabo, koridor ve kafeterya gibi yerlerde bazı soğuk renklerin kullanılması rahatlatıcı etkileri nedeniyle yararlı olabilecektir (Uludağ ve Odacı, 2002).

Okul binasının içinden veya dışından kaynaklanan sesler, öğrenci davranışları ve öğrenme sürecini etkilemektedir. Okul yapılacak çevrenin gürültüden uzak, şehir merkezinden ziyade mahalle aralarına yapılması daha olumlu olacaktır. Ayrıca okullarda kullanılan zil sesinin tempolu, yüksek ve ritmik olması uyarıcı etkisini artıracaktır. Törenlerde kullanılan işitsel araçların verimli olması özellikle İstiklal marşının düzgün ve anlaşılır şekilde okunması açısından önemlidir. Sınıftaki sıcaklık oranı öğrencilerin verimini, dikkatlerini ve konforunu etkilemektedir. Düşük sıcaklıklar insanların el becerilerini etkilerken, yüksek sıcaklıklar da uyarılma seviyesini düşürerek stres düzeylerini de yükseltmektedir. Öğrenciler üzerinde olumsuz bir etki ortamın havasız olmasıdır. Araştırmalara göre, okul binaları içindeki hava kalitesinin öğrencilerin dikkatini verme yeteneğini etkilemektedir (Aydoğan, 2016).

İçinde yaşanan mekanın temizliği insanın iç dünyasının bir göstergesi olarak düşünülebilir. Sağlıklı olmak bakımından sınıfta yerlerin, duvarların, pencerelerin, sıra ve masaların ve diğer eşyaların temizliğinin düzenli olarak yapılması gereklidir. Temiz bir ortamda yaşama bilinci kazanan öğrenciler bunu tüm hayatlarına uygulayacaktır. Ayrıca okulun binasında ve sınıfta yer alan objelerin uyumlu olması ve amaçlara uygun bir şekilde sıralanması gereklidir. Özenli bir şekilde düzenlenmiş bir sınıf, öğrenciyi psikolojik yönden olumlu etkiler. Öğrencinin, sınıf düzenine ilişkin görüşlerinin alınması onun seçici bir kişilik kazanma bilinci geliştirmesine de katkıda bulunacaktır. Öğrenciler fiziksel mekanın düzenlenmesinde sorumluluk almaktan mutluluk duyarak eğitim yaşamına dönük algı ve beklentilerini de olumlu yönde geliştirirler. Sınıfın görünümünde güzellik ve uyum, öğrencinin motivasyon ve enerjisini artırarak başarı seviyelerini yükseltecektir (Uludağ ve Odacı, 2002).

Sonuç olarak; estetik eğitimin esas amacı bireyin her türlü düşüncesini, duygusunu ve eylemlerini güzellikle ortaya koymasını sağlamaktır. Güzel düşünüş güzel davranış ortaya çıkarır. Güzel davranış ise güzel ahlakı oluşturur.

- ✓ Eğitim kurumları erdemli, belirli idealleri olan bireyler yetiştirmelidir. Ailenin ve okulun temel amacı manevi duyguları güçlü, güzel insanlar yetiştirmek olmalıdır.
- ✓ Eğitim sisteminin kendi kültürüne en uygun sistemi belirlemesi ve uygulaması gereklidir.
- ✓ Kendi ülkesinin kültürünü tüm öğeleriyle tanıyan ve bunu öğretmeyi kendisine amaç edinen, öğretmenler yetiştirilmesi gereklidir.
- ✓ Öğrencilere, davranış güzellikleri evde başlayarak okulda verilmeye devam etmeli; öğretmenlerin de katkılarıyla iyilik ve güzellikler sergileyen birey olmaları sağlanmalıdır. Bu durum ise ilmi ve ahlaki duyguların güzel verilmesi ile mümkün olabilir.
- ✓ Öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarının estetik eğitimi ders ve uygulamalı olarak öğrencilerine vermeleri, bu bilinçte öğretmenler yetişmesi açısından faydalı olacaktır.
- ✓ Sanatsal eğitim, estetik eğitimin önemli bir kaynağıdır; insanın hayat ile estetik bağının oluşması ve gelişmesinde özel bir katkısı vardır. Küçük yaş gruplarından itibaren sanatsal etkinliklerin eğitimin içerisinde yer alması gereklidir.

- ✓ Eğitim mekanlarında öğrencilerin dersleri zevkli ve verimli bir biçimde geçirmeleri için,kendilerini güvende ve huzurlu hissedecekleri sınıf ve okul ortamları tasarlanmalıdır.
- ✓ Eğitimin fiziksel mekanlarında var olan tüm güzellikler, içinde bulunan bireylere de yansıtacağı için bu mekanların mimari yapısından ışığına ve rengine değin itina ile oluşturulması bu mekanlarda güzel insanlar yetişmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Akın, B. (2009). "İslamiyet'in Yarattığı Dünyada Sanatın Yeri". *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 22.

Altuğ, T. (2007). *Kant Estetiği*. İstanbul: Payel Yayınevi.

Aydoğan, İ. (2012). Okul Binalarının Özellikleri ve Öğrenciler Üzerine Etkileri. *Milli Eğitim Dergisi* (193), 29-42.

Aydoğan, İ. (2015). *Eğitim ve Paradigma*. Ankara: Harf Yayınları.

Aydoğan, İ. (2016). *Kültür Temelli Eğitim*. Ankara: Harf Yayınları.

Aykut, A. (2012). *Sanat Eğitiminde Estetik*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

Aytaç, K. (1972). *Avrupa Eğitim Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Ayvazoğlu, B. (2013). *Aşk Estetiği*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Baltacı, C. (1976). *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*. İstanbul: İrfan Matbaası.

Baltacıoğlu, İ. H. (2014). *Terbiye ve İman (Yay.Haz.Eraslan,L.)*. Ankara: Akademi Yayın.

Bektaşoğlu, M. (2009). *Anadolu'da Türk İslam Sanatı*. Ankara: DİB Yayınları.

Bilgin, B. (2001). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Gün Yayıncılık.

- Bostancı, A. (2013). *Eğitim Bilimine Giriş (Ed.Nevin Saylan)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bozkurt, N. (2014). *Sanat ve Estetik Kuramları*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Bozkuş, Y. G.-K. (2016). Öğretmenlerin Sınıf Yönetimi İlkelerine Uyuma Düzeyleri. *Milli Eğitim Dergisi* (209), 34-46.
- Can Y., Gün R. (2015). *Türk İslam Sanatları Estetiği*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cicioğlu, H. (1982). *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Orta Öğretim (Tarihi Gelişimi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Coşkun, İ. (2015). İslâm Sanatının Gelişimini Engellenen Kimi Kelâmî Yorumlar. *İslam ve Sanat* (s. Editör; Şeref Göküş, Rıfat Atay, Yasin Pişgin). İstanbul: Ensar Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (1996). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çankırılı, A. (2004, Nisan 09). *Zafer Dergisi* (334). Sorularla İslamiyet: <https://sorularlaislamiyet.com/ogretmenlerin-okulda-ogrencilere-yaklasimi-nasil-olmalidir-0> adresinden Mart 15, 2017 tarihinde alınmıştır
- Çelikel, B. (2006). *Gazali'nin Eğitim Görüşü.Doktora Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınar, İ. (2014). *Sınıf Yönetimi*. Ankara: Eğiten Kitap.

Delice, D. (2007). "Estetik Bir Yargı Olarak Güzel". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*(18), 1-21.

Doğan, M. (2003). *Estetik*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

Duymaz, R. (2014). *Sezai Karakoç'un Estetiği*. İstanbul: Akademik Yayınlar.

Emre, A. (2016, Ekim 22). *Gazete Yazarları*. Ekim 25, 2016 tarihinde www.yenisafak.com/yazarlar:
<http://www.yenisafak.com/yazarlar/akifemre/ses-ve-cizgi-2033658>
adresinden alındı

Erdoğan, İ. (2015). *Milli Eğitime Dair*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Gazali, İ. (1989). *İhyau'ulumi'd-din(I.Cilt)*. (A. Serdaroğlu, Çev.) İstanbul: Bedir Yayınevi.

Gövsä, İ. A. (2012). *Bedii Terbiye (Estetik Eğitimi)*. Ankara: Elips Kitap.

Gülşen, C. (2015). *Sınıf Yönetimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Gültekin, T. (2011). Sanat Eğitiminde Estetik değerlerin Gelişimi Sürecinde Çocuk ve İletişim. *Akademik bakış dergisi*(24), 32-39.

Güneş, H. (2013). *Eğitim Bilimine Giriş, (Ed.Nevin Saylan)*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Hassan, Ü. (2000). *Türkiye Tarihi 1,(Ed.Sina Akşin)*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Işık, A. (2015). Gazzâlî Estetiğinde “Arınma–Tathyr–Katharsis” Kavramı ve Uzanımları Üzerine. *İslam ve Sanat* (s. Editör; Şeref Göküş, Rıfat Atay, Yasin Pişgin). İstanbul: Ensar Yayınları.

Jimenez, M. (2008). *Estetik Nedir*. (A. Karaçoban, Çev.) İstanbul: Doruk.

Kagan, M. S. (2008). *Estetik ve Sanat Notları*. (A. Çalışlar, Çev.) İzmir: Karakalem Kitabevi.

Kant, I. (2013). *Eğitim Üzerine*. (A. Aydoğan, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Karaç, C. (2012). *Milliyet blog*. Nisan 9, 2017 tarihinde blog.milliyet.com.tr: <http://blog.milliyet.com.tr/iyi-bir-insan-ya-da-iyi-bir-yonetici-nasil-olmalı/Blog/?BlogNo=378039> adresinden alındı

Kavcar, C. (1988). Yeni Türk Edebiyatı Öğretimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 20(1-2), 261-273.

Koç, T. (2014). *İslam Estetiği*. İstanbul: İsam Yayınları.

Koçer, H. A. (1980). *Eğitim Tarihi*. Ankara.

Lalo, C. (2004). *Estetik*. (B. Toprak, Çev.) Ankara: Hece yayınları.

Lim, B. (2004). “Aesthetic Discourses in Early Childhood Settings: Dewey, Steiner, and Vygotsky”, *Early Child Development and Care*. *Early Child Development and Care*, 473-486.

MEB. (2009). *Güzel Sanatlar Ve Spor Lisesi Estetik Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.

- msgslfelsefe. (2011, Mayıs 08). *Estetik'e Giriş*. Ocak 08, 2016 tarihinde msgslfelsefe.blogcu.com: <http://msgslfelsefe.blogcu.com/estetik-e-giris/10393429> adresinden alındı
- Mutluel, O. (2008). *"Kur'anı Kerim ve Estetik".Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oğuz, O., Oktay A. ve Ayhan, H. (2010). *Türk eğitim Sistemi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özden, E. (2015). *Osmanlı Maarifi'nde Musiki*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Pişgin, Y. (2015). Din-Sanat İlişkisi Bağlamında Dini Tecrübenin Sanat Ruhuna Etkisi. *İslam ve Sanat* (s. Editör;Şeref Göküş,Rıfat Atay,Yasin Pişgin). İstanbul: Ensar Yayınları.
- Reid, L. A. (2008). Aesthetics and Education. *Research in Dance Education*, 9(3), 295–304.
- San, İ. (2008). *Sanat ve Eğitim*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Saylan, N. (2013). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Schiller. (1990). *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Bir Dizi Mektup*. (M. ÖZGÜ, Çev.) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Schiller. (1999). *Estetik Üzerine*. (M. ÖZGÜ, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Sevim O., E. H. (2012). Estetik Duyuş Analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3), 41-57.

Sönmez, V. (2006). *Eğitim Bilimine Giriş (Ed.Veysel Sönmez)*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Sönmez, V. (2015). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Şişman, M. (2015). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi.

Taşkent, A. (2009). "Farabi,İbn Sina ve İbn Rüşd'de Estetik". *Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TDK. (1988). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

Timuçin, A. (2006). *Estetik*. İstanbul: Bulut Yayınları.

Tokat, L. (2015). Varoluşun Estetik Boyutu ve Din. *İslam ve Sanat* (s. Editör; Şeref Göküş, Rıfat Atay, Yasin Pişgin). İstanbul: Ensar Yayınları.

Topsen, G. (1992). *Eğitim Sürecinde İnsan ve Psikolojisi*. Ankara: Arsu Ofset.

Tunalı, İ. (1993). *Marksist Estetik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Tunalı, İ. (2004). *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tunalı, İ. (2007). *Grek Estetiği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tunalı, İ. (2011). *Estetik Beğeni (Çağdaş Sanat Felsefesi Üstüne)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Tuncer, H. (2010). Türkçe Öğretiminde Edebi Metinlerin Yeri ve Önemi. *III.Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiriler Kitabı*.
- Uludağ, Z. ve Odacı, H. (2002). Eğitim Öğretim Faaliyetlerinde Fiziksel Mekan. *Milli Eğitim Dergisi* (153-154).
- Ülger, R. (2015). İlköğretim 1-5 ve 6-8.Sınıflar Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Estetik Değeri. R. ÜLGER, *Y.L Tezi*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Kırıkkale.
- Yetkin, S. K. (2007). *Estetik Doktrinler*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Yıldırım, İ. (2014). *İdealist ve Pragmatist Estetik*. Ankara: Aktif Düşünce Yayıncılık.
- Yıldız, M. (2012). İbni Hazm'ın Güzellik Anlayışı. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)* (13), 89-106.
- Yurdaydın, H. (2000). *6. Türkiye Tarihi 2 cilt*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Yücel, D. M. (2014, Mayıs 23). *DMY Felsefe*. Eylül 13, 2016 tarihinde [www.dmy.info/egitim-nedir:](http://www.dmy.info/egitim-nedir/) <http://www.dmy.info/egitim-nedir/> adresinden alındı
- Ziss, A. (2011). *Estetik(Gerçekliği Sanatsal Özümsemenin Bilimi)*. (Y. Şahan, Çev.) İstanbul: Hayalbaz Kitap.